

Pro gradu -tutkielma
Anna Juneja
Opiskelijanumero: 517416
anna.p.juneja@utu.fi
Turun yliopisto

Suomalaisen näköinen perhe?

Transnationaalisen perheen identiteetin rakentuminen Suomessa

Sisällys

SISÄLLYS	2
TIIVISTELMÄ	4
1. JOHDANTO	5
2. TOOREETTINEN VIITEKEHYS	8
2.1 Suomalainen monikulttuurisuus.....	8
2.2 Kulttuurinen identiteetti ja perhe konstruktiona	11
2.3 Akkulturaatioteoria ja transnationaalisuus	16
2.4 Kotoutuminen ja identiteetti.....	21
2.5 Monikulttuurinen perhe palvelujärjestelmässä.....	23
3. TUTKIMUKSEN METODINEN KEHYS	27
3.1 Tutkimusaiheen ajankohtaisuus ja merkitys.....	27
3.2 Tutkimuskohde ja akkulturaatioteoria	29
3.3 Tutkimusmenetelmä	31
3.4 Aineiston keruu	36
4. ANALYYSI	40
4.1 Aineistosta nousevat teemat.....	40
4.1.1 Ristiriitojen käsittely	42
4.1.2 Oma ja perheenjäsenten (kansallis)identiteetti	47
4.1.3 Ulkopuolisuus yhteiskunnassa.....	52
4.1.4 ”Hyväntahtoiset hölmöt”	58
4.1.5 Verkostot, ystävät ja juhlat identiteetin rakentajina	60
4.1.6 Lasten kulttuuri- ja kielikasvatus	65
4.1.7 Monimuotoinen ja monipaikkainen perhe.....	67
4.1.8 Työ ja opiskelu	69
4.1.9 Maahanmuuttajapuolison kielitaito	72
4.2 Valta, sukupuoli ja yhteiskuntaluokka	74
5. JOHTOPÄÄTÖKSET	83
5.1 Sisäiset keinot	85
5.2 Ulkoiset keinot	85

5.3	Ympäristön tuottamat paineet.....	86
5.4	Päätelmiä käytännön sosiaalityöhön.....	87
6.	YHTEENVETO.....	89
	LÄHTEET:.....	92
	LIITE 1. HAASTATTELURUNKO.....	99

Tiivistelmä

Pro gradu -tutkielmani käsittelee transnationaalisten perheiden identiteetin rakentumista Suomessa. Taustateoriani ovat käsitys kansallisidentiteetistä konstruotuna traditiona sekä akkulturaatioteoria, joka kuvaa kulttuurisen sopeutumisen vaiheita. Tutkielmani asemoituu konstruktionistiseen perhetutkimukseen.

Aiheeni yhteiskunnallinen merkitys on suuri, sillä erilaisten monikulttuuristen/transnationaalisten perheiden määrä on kasvussa, samalla kun syntyvyys Suomessa on laskenut historiallisen alhaiselle tasolle. Lisääntyvä monikulttuurisuus haastaa suomalaisuuden määrittelyä. Jotta yhteiskunta voisi olla inklusiivinen kaikille, ja maahanmuuttajien integraatio toteutua, pitää suomalaisuuden käsitteen ja identiteetin laajentua. Perheen identiteetti on tutkielmassani verrannollinen kansallisidentiteettiin jossakin valtiossa.

Tarkastelen perheitä, joissa toinen vanhemmista on syntyperäinen suomalainen ja toinen Suomeen muuttanut henkilö. Tutkielmani aineisto on kerätty haastatteleamalla hyvin resursoituja ja koulutettuja henkilöitä, joille maahanmuutto on ollut vapaaehtoista. Siksi aineistoni kuvaa hyvin transnationaalisen perhe-elämän tematiikkaa nyky-Suomessa ilman esimerkiksi pakkomuuton aiheuttamaa lisäpainetta.

Tutkimuskysymykseni on määritellä ei-kulttuurisidonnaisia teemoja, jotka vaikuttavat transnationaalisen perheen vuorovaikutussuhteissa. Pysin löytämään transnationaalisen perheen identiteetin 'rakennustyöhön' liittyviä piirteitä. Akkulturaatioprosessi vaikuttaa perheen sisäisiin suhteisiin ja luo sekä sisäisiä että ulkoisia paineita ja ristiriitoja, jotka on ratkaistava yhteisen identiteetin turvaamiseksi ja rakentamiseksi. Erityisesti ulkopuolisuuden teema ja sen vaikutukset identiteettiin koskevat kaikkia niitä henkilöitä, jotka määrittävät erilaisiksi suhteessa tavanomaiseksi miellettyyn suomalaisuuteen. Perheen sisällä eri yksilöillä voi olla erilainen suhde etnisyyteen ja kansallisidentiteettiin. Perheen monipaikkaisuus ja käytettävissä olevat erilaiset resurssit esimerkiksi yhteydenpitoon, työllistymiseen ja kielitaitoon ovat keskeisiä käytännön haasteita. Transnationaalisuus vaatii toimiakseen reflektiivistä identiteettityötä eli kykyä käsitellä ja ratkoa ristiriitoja ja eroavuuksia sujuvasti arjen tasolla.

Avainsanat: Transnationaalisuus, monikulttuurisuus, perhe, kansallisuus, identiteetti, akkulturaatio, maahanmuutto, kotoutuminen, etnisyys, kansallisidentiteetti

1. Johdanto

Pro gradu -tutkielmani käsittelee transnationaalisten perheiden identiteetin rakentumista Suomessa. Tarkastelen perheitä, joissa toinen vanhemmista on syntyperäinen suomalainen ja toinen Suomeen muuttanut henkilö. Usein ajatellaan, että on välttämätöntä ymmärtää tietyn kulttuurin ominaispiirteitä, jotta voi ymmärtää tässä kulttuurissa eläviä ihmisiä. Tässä tutkielmassa pyrin kuitenkin löytämään transnationaalisen perheen identiteetin 'rakennustyöhön' liittyviä piirteitä, jotka eivät itsessään ole suoraan kulttuurisidonnaisia. Tutkimuskysymykseni on siis löytää ja määritellä nämä ei-kulttuurisidonnaiset teemat, jotka vaikuttavat transnationaalisen perheen vuorovaikutussuhteissa suomalaisessa nyky-yhteiskunnassa. En pyri tutkimuksessani kattavuuteen sinänsä vaan määrittelemään tätä ilmiötä tässä ajassa ja paikassa.

Aihe on moniulotteinen, ja siksi huolellinen käsiteanalyysi on tarpeen. Lähestyn aihettani konstruktivistisesta näkökulmasta: kansallisuus ja perhe ovat sosiaalisesti ja narratiivisesti rakennettuja käsitteitä. Todellisuus rakentuu kielen kautta ja konstruimme identiteettiämme läpi koko elämän. Tyypillisesti tämä tehdään narratiivisesti, tarinan muodossa; etsimme elämään punaista lankaa, joka antaa merkityksiä kokemuksillemme ja viime kädessä myös väistämättömille menetyksille. Tutkin aihetta käsiteanalyysillä ja teemahaastatteluilla, joita analysoin sisällönanalyysin keinoin.

Pohdin pitkään, mikä on oikea termi kuvaamaan ilmiötä, jota tutkin ja keskustelin tästä myös haastateltavieni kanssa. Haastatteluja tehdessäni kuvailin tutkimuskohdettani sanoilla 'monikulttuurinen perhe'. Kansallisidentiteetin rakentumista perheissä, joissa on useampi etninen tai kulttuurinen identiteetti yhden sijaan, on kuvattu myös transnationaalisen käsitteellä, joka esiintyy lähinnä akateemisessa kirjallisuudessa. Transnationaalisuus kuvaa täsmällisemmin sellaista perhettä, jossa vanhemmat ovat keskenään eri kansalaisuutta kuin monikulttuurisuus, joka puhekielessä kuvaa usein lähes mitä tahansa maahanmuuttajuuteen liittyvää ilmiötä.

Transnationaalisuus on määriteltävissä kansallisvaltioiden rajat ylittäviksi prosesseiksi ja suhteiksi, joissa keskeisessä roolissa ovat ei-valtiolliset toimijat. Valtioiden välisiä suhteita kuvaamaan soveltuu puolestaan paremmin käsite kansainvälisyys. (Vertovec 1999.) Käytän tässä tutkielmassa sekä transnationaalisen että monikulttuurisen käsitteitä kuvaamaan käsiteltäviä ilmiöitä.

Tämän tutkielman löydös ja myös ennako-olettamani oli, että kuvaamani ilmiöt ja teemat koskevat ainakin jossain määrin kaikkia perheitä, joissa on maahanmuuttajataustaa, heidän

kulttuuritaustastaan riippumatta. Erityisesti ulkopuolisuuden teema ja sen vaikutukset koskevat kaikkia niitä henkilöitä, jotka määrittyvät tai määritetään ulkopuolisiksi tai erilaisiksi suhteessa tavanomaiseksi miellettyyn suomalaisuuteen tai suomalaiseen kansallisidentiteettiin.

Haastatteluissa ja muussa aineistossa tuli selvästi esiin, että ihmiset harvoin haluavat tulla määritellyiksi taustansa yhden ulottuvuuden kautta, ja kansallisuus ja etnisyys ovat vain yksi kerros moniulotteisessa identiteetin muodostuksessa.

Niin 'monikulttuurisuus' kuin 'perhe' voivat merkitä erilaisia asioita eri ihmisille. Tutkimukseni asemoituu konstruktionistiseen perhetutkimukseen, jossa perheelle ei oleteta tiettyä konkreettista olemusta, joka paikannetaan tiettyyn tilaan, vaan perhettä lähestytään erilaisten sosiaalisten käytäntöjen kautta. Oletus on, että näissä ilmenevä sosiaalinen toiminta rakentaa, tuottaa ja merkityksellistää 'perhettä'.

Perhekäsitys nyky-Suomessa on yhä monimuotoisempi, mutta tyypillisesti lienee yhä niin, että ydinperheeseen lasketaan kuuluvaksi vanhemmat ja lapset. Suomalaisissa uusioperheissä lapset voivat samanaikaisesti kuulua äidin ja isän luona eri perheisiin, ja heillä voi olla myös vuoroviikkoasujina enemmän kuin yksi koti, joissa on eri tavat ja 'kulttuuri', vaikka kaikki olisivat ns. kantasuomalaisia. Monissa kulttuureissa myös isovanhemmat, tädit sedät ja serkut voidaan laskea kuuluvan lähiperheeseen. (Jallinoja, Hurme, Jokinen 2014.)

Väestöliiton mukaan monikulttuurisista parisuhteista puhutaan niissä tapauksessa, joissa puoliset ovat eri kulttuureista. Myös sellaiset parisuhteet, joissa puolisilla on sama etninen tausta, mutta toinen heistä on asunut pitkään poissa lähtömaastaan - tai syntynytkin muualla, esimerkiksi Suomessa - ovat parisuhdemielessä monikulttuurisia. (Väestöliitto 2017.) Ihmisen identiteetti, käsitys itsestä tai minuus, on hyvin subjektiivinen kokemus, mutta se muotoutuu niissä sosiaalisissa kehyksissä, jotka häntä ympäröivät. Sosiaalisella ja kulttuurisella kontekstilla on suuri merkitys siihen, millaisena ihminen ymmärtää itsensä. Teemme koko ajan havaintoja ympäristöstämme ja liitämme osan havainnoista osaksi identiteettiämme esimerkiksi vertailun kautta. (Saastamoinen 2006.)

Lapsuudenperhe on ensimmäinen ryhmä, johon me kaikki kuulumme, ja lapsuuden kokemukset muokkaavat ihmisen minuutta ja maailmankuvaa pysyvästi. Arvopohjainen tavoitteeni tutkimuksessa on löytää suuntaviivoja, miten erityisesti usean kulttuuripiirin vaikutuksessa eläviä perheitä ja niissä kasvavia lapsia voidaan ymmärtää paremmin ja siten tarvittaessa tukea sosiaali- ja terveyshuollossa sensitiivisesti. Tulkintani on, että lapset, jotka elävät usean eri kulttuurin piirissä,

muodostavat omanlaisensa identiteetin, joka ei ole samanlainen kuin vanhempiensa käsitys kulttuurisesta tai kansallisesta identiteetistään. Nämä perheet ja lapset, joita on yhä enemmän, mutta joita on toistaiseksi tutkittu melko vähän, ansaitsevat tulla paremmin ymmärretyksi. Lähtökohtana on kulttuurisen kompetenssin, sensitiivisyyden ja ymmärryksen lisääminen.

Tutkielman aluksi käsittelen suomalaisen monikulttuurisuuden historiaa ja kansallisidentiteetin muodostumista konstruktivistisesta näkökulmasta. Tämän jälkeen selvennän identiteetin ja perheen käsitteitä. Tärkein teoreettinen kehykseni on akkulturaatioteoria, jonka kuvaa maahanmuuttajien sopeutumista uuteen kulttuuriin; toiseen kulttuuriin muuttavan on sopeutettava elämänsä uusiin rakenteisiin. Akkulturaatioprosessi vaikuttaa perheen sisäisiin suhteisiin ja tuottaa sekä sisäisiä että ulkoisia paineita ja ristiriitoja, jotka perheen on kyettävä ratkaisemaan yhteisen identiteettinsä turvaamiseksi ja rakentamiseksi. Nämä arjen haasteiden ratkaisut, siihen käytetyt keinot ja resurssit, tuottavat transnationaalisen perheen identiteettiä. Nämä arjessa nousevat teemat eivät välttämättä ole sidonnaisia mihinkään tiettyyn kulttuuriin, vaan liittyvät Suomessa asuvan transnationaalisen perheen haasteisiin toisen puolison taustakulttuurista riippumatta. Tätä jatkuvaa arkista parisuhteessa ja perheessä tapahtuvaa neuvottelua voidaan kutsua reflektiiviseksi identiteettityöksi.

2. Teoreettinen viitekehys

2.1 Suomalainen monikulttuurisuus

Mitä on suomalainen monikulttuurisuus? Äkkiseltään voisi luulla kyseessä olevan oksymoroni. Moderni kansallisromantiikka on muokannut ajatteluumme niin, että arkikielessä kansallisvaltion olemassaoloa ei juurikaan kyseenalaisteta. Kansakunnat herättävät voimakkaita, uskontoon verrattavia tunteita; niiden puolesta ollaan valmiita jopa kuolemaan. Arjen haasteiden keskellä kansallisidentiteetti ei kuitenkaan ole ensisijainen samastumisen lähde. Kansallisidentiteetti sijaitsee jollain toisella tasolla arkeen ja jokapäiväisen elämän yhteisöihin nähden.

Narratiiveja ja kansakuntia tarvitaan jäsentämään ja legitimoimaan sitä maailmaa, jossa elämme. Symbolit, rituaalit ja tarinat auttavat ihmisiä uskomaan yhteisöihinsä ja määrittelemään omaa identiteettiään, ja kokemaan siitä ylpeyttä – tuntemaan yhteenkuuluvaisuutta muiden ihmisten kanssa. Johdonmukaisuuden ja koherenssin takia tarinaan sopimattomien asioiden unohtaminen ja suoranaiset historialliset virheet ovat tarpeellisia. (Lukes 1977, 56.) Muistaminen, ja siten unohtaminen, ovatkin olennaisia identiteetin määrittelyssä.

Monikulttuurisuus voi tarkoittaa joko kulttuurista monimuotoisuutta yhteiskunnan tilana; normatiivista ajattelutapaa tai ideologiaa, jossa monikulttuurisuuden tilaa arvostetaan tai lisätään; tai politiikkaa, jolla pyritään ylläpitämään ja löytämään sääntöjä kulttuuriselle monimuotoisuudelle ja kulttuurien väliselle vuorovaikutukselle. Monikulttuurisuuden käsite on laajentunut etnisten ryhmien lisäksi koskemaan erilaisia alakulttuureita kuten vammaiset ja sukupuolivähemmistöt. (Vitikainen 2014.)

Nationalismin voi laajasti määritellä käsitykseksi, että kansakunta on poliittisen järjestäytymisen tärkein periaate. Nationalistisen 'edun' mukaista on esittää kansakunnat muinaisina, muuttumattomina ja vääjäämättöminä. Ihmisten katsotaan tässä ideologiassa olevan luonnostaan jakautunut erillisiin kansakuntiin. Lisäksi mielletään, että kansakunta on sopivin ja ehkä ainoa legitiimi poliittisen vallan yksikkö. Klassinen poliittinen nationalismi on siksi pyrkinyt saattamaan valtionrajat yhteneväiseksi kansakunnan rajojen kanssa: kansallisvaltiossa kansallisuus ja kansalaisuus vastaavat toisiaan. Tästä seuraa, että monikulttuurisuus ja muuttoliike nähdään vahvasti nationalistisessa maailmankuvassa uhkana, ja se voi liittyä myös rasismiin. (McCrone 1998, 5-10.) Jo 1970-luvulla modernistinen näkökulma oli, että etninen nationalismi on

puolustusreaktio nopeasti muuttuvassa sosiaalisessa ympäristössä, jossa yksilöiden identiteetti on uhattuna. (Lukes 1977, 54.)

Harvat yhteiskuntatieteilijät puolustavat etnistä näkökulmaa nationalismiin. 1990-luvulle tultaessa Benedict Andersonin määritelmä kansasta 'kuviteltuna yhteisönä' tuli vallitsevaksi näkemykseksi yhteiskuntatieteissä. (McCrone 1998, 5.) Tämän konstruktivistisen näkemyksen mukaan kansakunnat ovat erilaisten symbolien, rituaalinen ja narratiivien myötä 'keksittyjä traditioita', joita ei puhtaassa muodossaan ole olemassa. (Hobsbawm & Ranger 1983.) Näiden keksittyjen traditioiden tehtävä on legitimoida toimintaa ja vahvistaa ryhmän koheesiota. (Hobsbawm 1983, 12.) Modernin näkemyksen mukaan kansalaisuus on sosiaalisesti konstruoitua ja sopimuksenvaraista. Tätä kansalaisuuden käsitettä, joka siis ei perustu etniseen identiteettiin, voidaan pitää länsimaisen demokraattisen valtion yhtenä kulmakivenä.

Sellaista valtiota ei ole, jossa etninen kansallisuus ja virallinen kansalaisuus kohtaisivat täysin, eikä Suomi ole poikkeus. Suomella on pitkä historia etnisten vähemmistöjen kotimaana, joista tärkeimpiä ovat romanit, venäläiset, ruotsalaiset, juutalaiset ja tataarit, sekä EU-alueen ainoana alkuperäiskansa aseman saaneet saamelaiset. Kulttuurinen homogeenisyys on myytti, joka on palvellut kansallisvaltion luomista ja vahvistamista. Tämä myytti vaikuttaa edelleen monikulttuurisuuteen liittyviin puhetapoihin ja käytäntöihin. Oletettu homogeenisyys on voinut vaikuttaa tapaan ymmärtää tasa-arvo ennen kaikkea samanlaisena kohteluna, jolloin erot ja oikeus erilaisuuteen ovat saaneet vähemmän huomiota. (Peltola 2014, 15.) Esimerkiksi romanikysymystä on alettu käsitellä monikulttuurisesta näkökulmasta ottaen huomioon kulttuurin erityispiirteet vasta 1970-luvulta saakka (ks. Romanifoorumi). Suomessa on myös pitkä kokemus siirtolaisuudesta. Suomi oli pitkään maastamuuttomaa; täältä lähdettiin muualle työn ja paremman elintason perässä. (ks. esim. Paananen 2019.)

Suomi on itsenäistymisestään vuonna 1917 alkaen ollut virallisesti kaksikielinen maa. Ruotsin kielen asema on Suomessa historiallisista syistä johtuen vankka, ja ruotsinkielinen väestö voi tilastollisesti keskimäärin hieman paremmin kuin suomenkielinen enemmistö. Koko Suomen väestöstä oli vuoden 2016 lopussa ilmoitettu ruotsinkielisiksi 289 540 henkeä. Tämä vastaa 5,3 % kaikista Suomen asukkaista. (Tilastokeskus.) Suomen alkuperäiskansan saamelaisten asema Suomessa sen sijaan on vaikeampi. Suomessa puhutaan kolmea saamenkieltä, jotka kaikki löytyvät Unescon uhanalaisten kielten listalta. Noin 30 % saamelaisista lapsista saa saamenkielistä opetusta. Lopulla 70 prosentilla, jotka asuvat saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella, ei ole ollenkaan, tai

on vain rajallinen mahdollisuus osallistua opetukseen omalla kielellään. Myös muut kielelliset oikeudet toteutuvat huonosti. (Markelin 2017.)

1990-luvulta lähtien vuoteen 2011 asti, jolloin mahdollisuus paluumuuttoon suljettiin, inkeriläisiä on muuttanut paluumuuttajina Suomeen yli 25 000. Koska maahanmuuttajia ei tilastoida ('etnisen') kansallisuuden vaan esim. kansalaisuuden perusteella, esimerkiksi inkerinsuomalaiset merkitään tilastoihin Venäjän, Viron tai entisen Neuvostoliiton kansalaisina, kunnes heille myönnetään Suomen kansalaisuus.

1990-luvulla Suomeen muutti vuosittain keskimäärin noin 13 000 henkeä. Maahanmuuttajien määrä alkoi kasvaa 2000-luvulle tultaessa ja parin viime vuoden aikana Suomeen on muuttanut noin 30 000 henkeä vuosittain. Vuonna 2015 Suomeen tuli ennätysmäärä turvapaikanhakijoita, yhteensä 32 476 henkilöä, eikä tarvittavia yhteiskunnallisia struktuureja ollut tuolloin valmiina. Turvapaikanhakijoiden tulo on sittemmin tyrehtynyt. (Sisäministeriö 2018.) Pakolaisuus aiheena on Suomessa vaikuttanut vahvasti siihen, miten monikulttuurisuutta mediassa ja päivänpolitiikassa käsitellään, siksi se on tässäkin mainittava, vaikka tässä tutkielmassa en käsittele pakolaistaustaisia ihmisiä tai perheitä pakkomuuttoon ja traumataustaan liittyvien erityispiirteiden takia. Monikulttuurisuus liitetään usein käsitteenä juuri pakolaisiin ja turvapaikanhakijoihin, mikä herättää voimakkaita tunteita. Maahanmuuttoon onkin suomalaisessa politiikassa liitetty viime vuosina vahvasti kriisiytymisen auraa. Esimerkiksi perussuomalainen puolue, joka puolustaa etnonationalistista näkökulmaa, on tunnetusti Suomessa kasvattanut viime vuosina kannatustaan. Euroopassa erilaiset separatistiset liikkeet ovat tällä hetkellä vahvoja, mistä esimerkkinä Brexit ja Katalonian itsenäistymispyrkimykset.

Tänä päivänä maahanmuuton tilastointitavat vaihtelevat. Ulkomaalaisia ja ulkomaalaisuutta voidaan arvioida kansalaisuuden, äidinkielen tai syntymämaan perusteella tai näiden yhdistelmänä. Suomessa on eniten ulkomaan kansalaisia Virosta sekä Venäjältä. Viroa ja venäjää puhuvat ihmiset muodostavat myös suurimmat vieraskielisten ryhmät. Ulkomailla syntyneitä on eniten entisestä Neuvostoliitosta, Virosta ja Ruotsista.

Maahanmuuton vähäisyyden vuoksi ulkomaalaisten osuus väestöstä on noussut hitaasti. Suomessa oli vuonna 2016 ulkomaalaisia (ulkomaan kansalaisia) noin 243 600, mikä on hieman yli 4 prosenttia koko Suomen väestöstä. Ulkomaalaista syntyperää olevan väestön osuus on kuitenkin yli kuusinkertaistunut 20 vuoden aikana. (Peltola 2014, 14.) Kasvusta huolimatta Suomessa asuu muihin läntisen Euroopan maihin verrattuna vähiten ulkomaalaisia. Työperäisen maahanmuuton

tarpeellisuudesta käydään alhaisen ja yhä laskevan syntyvyyden Suomessa tiukkaa keskustelua. Vuonna 2000 Suomen väestöstä oli ulkomaalaistaustaisia 2,2 %, ja vuonna 2016 osuus oli jo 6,6 %. Vuonna 2000 Suomen väestöstä oli 1,9 % vieraskielisiä, vuonna 2017 jo 6,6 %. Väkiluvun kasvu on Suomessa maahanmuuton varassa: vuodesta 2007 saakka maahanmuutto on kasvattanut väkilukua enemmän kuin syntyvyys, vuonna 2016 kuolleiden määrä ylitti syntyneiden määrän. (Paananen 2019.)

Nykyaikainen monikulttuurisuus on ensi sijassa urbaania kulttuuria: syntyjään ulkomaalaiset ovat keskittyneet suurimpiin kaupunkeihin. Suomen kymmenessä suurimmassa kaupungissa asuu lähes 65 prosenttia kaikista Suomessa asuvista ulkomaalaisista. Eniten ulkomaan kansalaisia asuu Helsingissä, jonka väestöstä 9,4 prosenttia oli ulkomaalaisia vuonna 2016. (Väestöliitto.)

Historiallisen perspektiivin lisäksi kansallisen identiteetin merkitystä kyseenalaistaa yhä enemmän se, että monet ihmiset korostavat toisenlaisten identiteettien merkitystä, kuten esimerkiksi sukupuoli-identiteetin tai etnisten identiteettien merkitystä. Internet ja uusi viestintäteknologia mahdollistavat erilaisten alakulttuurien kehittymisen. Saman henkiset ja samoja arvoja jakavat ihmiset löytävät toisensa yhä helpommin, yli kansallisrajojen. Transkulttuurinen identiteetti ylittää perinteiset kansallisen identiteetin rajat; monikulttuurisessa ja postmodernissa maailmassa identiteetin moninaisuus korostuu. (Hall 1999, 46-47 ja 53.)

2.2 Kulttuurinen identiteetti ja perhe konstruktiona

Identiteetti on monitulkintainen käsite, jonka tutkimuksessa näkyy psykoanalyttinen teoriaperintö. Freud ja hänen seuraajansa tarkastelivat lapsen ja nuoren kehitystä suhteessa perheeseen. Merkittävä kehitelmä tästä oli psykoanalyttikko Erik H. Eriksonin egoidentiteetin käsite, joka laajensi näkökulmaa sukuun, yhteiskuntaan ja kulttuuriin. (Rautio 2006, 18-19.) Erikson kirjoitti 1950-luvulla kirjassa *Lapsuus ja yhteiskunta* siitä, miten teollinen vallankumous, maailmanlaajuinen tietoliikenne, standardointi, keskitys ja koneellistaminen uhkaavat ihmisen identiteettiä. Ajatus on edelleen täysin ajankohtainen, identiteetin etsinnästä ja identiteettityöstä on postmodernissa maailmassa tullut monille jatkuva tehtävä. Identiteetin käsite on kollektiivisemmässä eurooppalaisessa sosiaalipsykologiassa ollut erityisen suosittu, yksilökeskeisemmässä kulttuurissa Yhdysvalloissa suositumpi käsite on ollut minuus (Mt.).

Identiteetin käsitettä on kritisoitu sen abstraktiudesta ja epäselvästä analyyttisestä arvosta. (Ruohio 2016.)

Identiteetin ja identiteettityön käsite on tullut tarpeelliseksi yhteiskunnassa, jossa 'kuka minä olen' ei määräydy syntymässä. Perinteisissä agraariyhteisöissä ihmisen paikka oli valmiiksi annettu, eikä sitä tarvinnut pohtia ja kysyä. (Rautio 18-19, 2006.) Edelleen monissa paikoissa yhteisö tekee pitkälle meneviä määrityksiä ja valintoja yksilön paikasta ja roolista, aviokumppanin valinnasta kastiin tai luokka-asemaan, josta ei juurikaan voi liikkua. Monikulttuuriset liitot, maahanmuutto ja ylijärjaisuus kaiken kaikkiaan haastavat näitä malleja; uuteen ympäristöön muuttaminen pakottaa ihmisen ainakin jollain tasolla peilaamaan itseään uudella tavalla, ja samalla myös heidän ympäristönsä muuttuu. 'Kulttuuri' on kaikkea sitä mitä ihmiset tekevät, eikä se ole staattista. Kulttuuri elää ja muuttuu.

Konstruktivistisesta näkökulmasta kansallinen identiteetti on rakennettu kansallisuuden ideasta. (Hobsbawm 1983; Gellner 1983.) Se ei ole biologinen tekijä, vaan merkityksenanto tapahtuu tarinoiden, muistojen ja ideoiden kautta. Pyrkimys kansallisen identiteetin yhteneväisyyteen on väkivaltaista ja poissulkevaa, siihen liittyy alistamista ja vallan käyttöä; kansallisessa tarinassa on aina 'me' ja 'ne'. Myös suomalainen kansallisidentiteetti edustaa sotaisaa etnistä nationalismia esimerkiksi siten, että Väinö Linnan vuonna 1954 kirjoittama romaani *Tuntematon sotilas* on edelleen suomalaisuutta selittävä ajankohtainen tarina, josta on tehty elokuvaversiot vuonna 1955, 1985 ja 2017. Positiivinenkin etninen identiteetti eli ylpeys omasta etnisyydestä ja kulttuurista tai kansallisuudesta, voi lipsahtaa kansalliskiihkon puolelle.

Monikulttuurinen/transnationaalinen perhe voidaan nähdä eräänlaisena miniyhteiskuntana, jossa erilaisista poliittisista valinnoista neuvotellaan ja joudutaan ratkaisemaan tavalla, joka rakentaa perheen yhteistä identiteettiä. Perheidentiteetti on siis tässä tutkielmassa verrannollinen kansallisidentiteettiin jossakin valtiossa. Kulttuurinen identiteetti on teoreettinen kuvaus, joka auttaa jäsentämään maailman toimintaa. Se jäsentää sosiaalista todellisuutta ja ihmisen paikkaa siinä.

Essentialistisen, etnonationalistien suosiman ajattelun mukaan sosiaalisen ryhmän identiteetti on melko vakaa ja pysyvä; se perustuu yhteisille kokemuksille. Postmodernit identiteettiteoreetikot sen sijaan väittävät, että identiteetti on ristiriitainen, konstruoitu ja muuttuva, joka tuotetaan, eikä se perustu kokemukseen. Postpositivistinen realismi katsoo, että essentialismi ja postmodernismi selittävät molemmat identiteettiä puutteellisesti. Kumpikaan ei tavoita identiteetin todellista

monimutkaisuutta. Postpositivistinen lähestymistapa sisällyttää sekä käsitteellisen konstruktionismin että kokemukset merkittäviksi identiteetin muodostuksessa. (Rautio 39-40, 2006.) Sosiaalisen ja yksilöllisen välissä ovat kokemukset, jotka ovat subjektiivisia. Kokemukset tarkoittavat tilanteiden tai tapahtumien henkilökohtaista havaitsemista, kohtaamista ja läpikäymistä. Ne sisältävät kognitiivisen osatekijän, jota kautta saamme tietoa maailmasta. (Rautio 43, 2006.) Yksilön kokemuksen ymmärtämiseksi pitäisi ottaa huomioon kaikki seikat, jotka ovat hänen yhteiskunnallisen asemansa kannalta merkittäviä. Voi pohtia, missä määrin tämä on aidosti mahdollista; loppujen lopuksi toisen ihmisen subjektiivinen kokemus karkaa ehkä kuitenkin tavoittamattomiin.

Tutkimuksessani pyrin ei-relativistiseen lähestymistapaan postpositivistisen realismin hengessä. Identiteetti rakentuu konstruktivistis-narratiivisesti; ihminen joutuu väkisin määrittelemään itseään käsitteellisesti, etsimään paikkaansa maailmassa, peilaamaan itseään muihin. Tämä tapahtuu yhteiskunnallisessa ja sosiaalisessa todellisuudessa. Jotkut joutuvat, kykenevät tai haluavat tehdä tätä reflektiota enemmän, jotkut vähemmän. Identiteetti ei ole asia, joka 'poimitaan kaupan hyllyltä' sen mukaan mitä kuluttajayksilö sattuu haluamaan. Lähtökohtaisesti kokemuksia on mahdollista arvioida ja jakaa muiden kanssa. Ihmisen kokemusta ei voi arvioida vain yhden kategorian, esimerkiksi vaikka suomalaisuuden kautta, vaan sen ymmärtämiseksi pitää yrittää ottaa huomioon kaikki seikat, jotka ovat merkittäviä, niin subjektiivisessa kuin yhteiskunnallisessa mielessä.

Postpositivistisessa realismissa kognitiivinen näkemys kokemuksesta korostuu. Identiteetin kognitiivinen osatekijä tekee mahdolliseksi tulkita väärin kokemuksia ts. niitä asioita, jotka tapahtuvat meille. Kokemuksen tulkinta voi muuttua ajan myötä, jos se asettuu erilaiseen kontekstiin esimerkiksi lisääntyneen tiedon myötä. (Rautio 2006, 45.) Esimerkiksi lapsi ei välttämättä osaa tunnistaa itseensä kohdistuvaa rasismia rasismiksi, vaan hän tulkitsee kiusatuksi tulemisen kokemuksen niin, että hänessä itsessään on vikaa.

Realistisen yhteiskuntateorian mukaan toimijoilla on voimia ja alttiuksia toimia yhteiskunnassa. Ihmiset eivät toimi passiivisesti sosiaalisten syiden pohjalta, vaan toimijoilla on kyky intentionaaliseen toimintaan, harkintaan, sitoutumiseen ja moraaliseen päätöksentekoon. Tarkkailemme toimintaamme ja sosiaalista yhteisöä. Yhteiskunta ei vaikuta meihin suoraan, mutta toisaalta emme toimi vain yksilöllisten syiden pohjalta. Välissä ovat rakenteet, jotka välittävät reflektion eli todellisuuden havainnoinnin ja yksilöllisen harkinnan kautta. Reflektiolla on

kausaalista vaikutusta toimintaan. Yksilön ja yhteiskunnan suhde on dialektinen, kaksinainen. Me vaikuttamme yhteiskuntaan, ja yhteiskunta vaikuttaa meihin. (Rautio 2006, 47-49.) Reflektiivisyys ja vastavuoroisuus ovat tietysti olennainen osa sosiaalityötä, eli yhteiskunnallisesta muutos- ja auttamistyötä.

Identiteettiin liittyy olennaisesti yksilön oma kokemus menneisyydestään ja siitä mihin hän kokee kuuluvansa (engl. *belonging*). Identiteetin rakentaminen edellyttää nykyisyyden ja menneisyyden integroimista kohti tulevaisuutta. (Hägglund 2000, 48.) Muuttuvassa ja pirstoutuneeksi koetussa maailmassa, elämäntarinassa syntyvien katkosten myötä, yksilöiden tarve työstää identiteettiään voi kasvaa, jotta he pystyvät säilyttämään sisäisen eheyden kokemuksen. Esimerkiksi kansainvälisesti adoptoitujen henkilöiden identiteettitutkimuksissa on usein taustalla, että adoptio aiheuttaa 'lisätyötä' identiteetin muodostukselle, erityisesti suhteessa etnisyyteen. Niin kvantitatiiviset kuin kvalitatiiviset tutkimukset osoittavat laajasti, että kansainvälisesti adoptoitujen oman identiteetin määrittely on ristiriidassa sen kanssa, miten ympäristö hänet luokittelee. (Ruohio 2016, 9-11.) Voinee sanoa, että oma tutkielmani, ja ajatukseni *monikulttuurisen perheen* erityisestä lisätarpeesta *reflektiivisesti konstruoida identiteettiään* ristiriitoja ja paineita tuottavassa kontekstissa, on sukua tälle tutkimusperinteelle, vaikei tämä tutkielma käsittelekään adoptiotematiikkaa.

Laajassa mielessä erityyppisissä monikulttuurisissa perheissä kasvavat lapset, ja esimerkiksi kansainvälisesti adoptoidut lapset, voivat kokea erityisiä haasteita oman identiteettinsä rakentamisessa. Niillä lapsille, joiden oma kokemus identiteetistään on vahvasti suomalainen, mutta jotka ulkonäöltään poikkeavat 'suomalaisen näköisistä' eli valkoihoisista, ulkopuolelta tuleva määrittely on ristiriidassa ulkopuolisten identifioimisen kanssa. Media ja poliitikot näyttävät vahvistavan tätä ahdasta näkemystä varsinkin kriisitilanteissa. Esimerkiksi vuoden 2017 Turun puukotusten jälkeen sisäministeri Paula Risikon käytti termiä 'ulkomaalaisen näköinen henkilö' puukottajasta ennen kuin hänen henkilöytensä oli selvillä. (ks. esim. Saukkonen 2017.)

Ulkopuolinen määrittely, joka ei vastaa sisäistä kokemusta, pakottaa ihmisen miettimään omaa identiteettiään, sitä kuka hän on ja mistä tulee, vaikka se ei muuten olisi hänelle ajankohtaista. Nämä huomiot voivat jarruttaa tai sekoittaa identiteetin kehitystä. Ulkopuoliset eivät aina ymmärrä, että hyvälläkin tarkoitettu ele esimerkiksi ulkonäköön liittyen voi rasittaa lapsen mieltä, koska se korostaa hänen erilaisuuttaan muista yhteiskunnan jäsenistä. (Hägglund 2000, 97.) Yhteiskunnan ennakkoluulot haastavat vähemmistönä elävän ihmisen identiteetin muodostumista, ja syrjintä ja

kiusaaminen voivat johtaa negatiiviseen minäkuvaan. Heikoimmassa asemassa olevat voivat olla vaarassa tehdä huonoja valintoja hyväksyntää hakiessaan, joilta oman identiteetin selkeys suojaisi.

Tutkimuskohteena perhe (perheen käsite) on kulttuurisidonnainen ja moniulotteinen. Perhettä voidaan lähestyä diskurssina, instituutiona, sukupuoli- tai sukupolvijärjestyksenä, yksilöllisten kokemusten kautta, perhehistorioiden tai kasvatuskäytäntöjen kautta. Perheen etu voidaan kokea tärkeämpänä kuin yksilön etu. Perheenjäsenten yhteiskunnallinen asema määrittelee taloudellista tilannetta ja perheenjäseniin kohdistettuja odotuksia. Perhe voidaan nähdä joukkona ihmissuhteita, joihin niissä osallisina olevat henkilöt kiinnittävät merkityksiä perheestä. (Peltola 2014, 20.)

Tätä konstruktivistista pohdintaa vasten voi kysyä, mikä on monikulttuurinen perhe ja kuka itseasiassa on maahanmuuttaja. Ovatko maahanmuuttajaperheet tai monikulttuuriset piirteiltään oikeasti erilaisia kuin ns. monokulttuuriset perheet? Pohjoismaissa perheestä on tullut keskeinen elämänalue, jonka ympärillä keskustelua maahanmuuttajien kyvystä 'integroitua' käydään. (Peltola 2011, 191.) Perheiden omat näkemykset ovat suuressa ristiriidassa stereotyyppien kielteisen kuvan kanssa. (Peltola 2014, 123). Perhe instituutiona on normatiivinen konstruktio, jonka perusteella yksittäisten perheiden käytännöt voivat määrittäytyä hyväksyttäväksi tai epäilyttäväksi. Perhettä koskeva puhe voi toimia areenana, jolla osoitetaan omaa kunnollisuutta ja asemoidaan itseä ja omaa perhettä yhteiskunnassa. (Peltola 2014, 133.)

Sosiaalitieteissä ryhmäraajat nähdään keskeiseksi identifikaation lähteeksi. Yksi keskeinen vertailukohta tai peilauspinta Suomessa asuville maahanmuuttajataustaisille perheille on käsite 'suomalainen perhe'. Peltolan tutkimuksessa maahanmuuttajataustaisista perheistä tulee voimakkaasti esiin, että perheet olettavat tutkijoiden olevan kiinnostuneita nimenomaan perheiden ongelmista silloin kun heidät identifioidaan ensisijaisesti maahanmuuttajiksi. On huomattava, että 'maahanmuuttajataustaisuus' ei kuvaa perheiden tilannetta täsmällisesti: se on vain yksi ulottuvuus. On valitettavaa, että intersektionaalisuuden merkitys usein ohitetaan, 'maahanmuuttajat' oletetaan automaattisesti huono-osaisiksi ja resursseiltaan heikoiksi. Tällaisista ulkopuolisista oletuksista voi tulla itseään toteuttavia; ympäristön heijastamat oletukset vaikuttavat myös identiteettiin ja siten toimintaa, siihen millaisia mahdollisuuksia ihminen näkee itsellään olevan. Ulkomaalaistaustaisten turvallisuuteen liittyvät kokemukset vaihtelevat riippuen eroista maahanmuuton syissä ja kotoutumisen edellytyksissä. Osa ulkomaalaistaustaisista on jopa Suomen koko väestön keskiarvoon nähden paremmassa asemassa, toisille taas kasaantuu useita turvallisuutta

potentiaalisesti heikentäviä tekijöitä. Näihin haasteisiin tulisi vaikuttaa kotoutumista tukevin toimin ja palveluin. (THL 2014, 37.)

Perheet tyypillisesti itse korostavat 'tavallisuuttaan', mikä voidaan nähdä keinona kuvata omaa yhteiskunnallista asemaa. Perheet pyrkivät korostamalla tavallisuuttaan myös purkamaan vastakkainasettelua suomalaisen ja ei-suomalaisen perheen välillä. (Peltola 2014, 135-136.) Peltolan tutkimuksessa nousi esiin 'suomalaisen perheen' koetut kielteiset piirteet, kuten perheenjäsenten välisten sidosten löyhyys, tietynlainen välipitämättömyys ja lapsille liian varhain sallittu vapaus. (Peltola 137, 2014.) Tämä nousee esiin omassakin aineistossani.

Suomalaiset hyvinvointivaltion toimijat sosiaali-, terveys-, ja kotouttamispalveluissa ovat ensimmäisiä tahoja, joita maahanmuuttajat Suomessa kohtaavat. 'Aktiivisen kotoutumisen', työmarkkinakiinnittymisen ja veronmaksajuuden kautta maahanmuuttajien odotetaan osallistuvan vastavuoroisten suhteiden ylläpitoon valtion ja sen väestön välillä. Hyvinvointivaltion kotouttamisideologia ja – käytännöt on kehitetty maahan muuttavien yksilöiden yhteiskuntaan asettumista tukemaan. Ne myös määrittävät niitä normeja, joihin yksilön on kyettävä sopeutumaan kuuluakseen yhteiskuntaan.

Maahanmuuttajuuteen liitetään oletuksia yhteiskunnan valtavrasta, poikkeavasta ulkonäöstä, kulttuurista ja uskonnosta sekä marginaalisesta asemasta. Maahanmuuttajuus viittaa ennen muuta länsimaiden ulkopuolelta Suomeen muuttaneita ihmisiä ja heidän jälkeläisiään, ei Suomen maahanmuuttajaväestön enemmistöä, joka on muuttanut Suomeen Euroopan sisältä. (Peltola 2014, 16.) Tässä mielessä maahanmuuttajaksi nimeäminen on rodullistava vallankäytön ilmaus, jolla ihmisiä suljetaan etnisyytensä, ihonvärinsä tai oletetun kulttuurinsa vuoksi suomalaisuuden ulkopuolelle ja heidän jäsenyytensä suomalaisessa yhteiskunnassa kyseenalaistetaan.

Ongelmallisuutta on pyritty kiertämään puhumalla esimerkiksi uussuomalaisista, mutta tähänkin käsitteeseen liittyy oletus, että näin nimetyt on jotain muuta kuin suomalainen. Yksilöiden kokemuksen ja identifikaatioiden moninaisuus ei ole palautettavissa vain etniseen taustaan ja maahanmuuton kokemukseen.

2.3 Akkulturaatioteoria ja transnationaalisuus

Tässä tutkielmassa keskeinen lähestymistapa on akkulturaatioteoria, joka kuvaa sopeutumista ja tottumista itselle uuden kulttuurin rakenteisiin. (ks. Berry 1980, 1992, 1997; Liebkind 1988, 1994,

2000.) Uuteen kulttuuriin sopeutumisen prosessissa erilaisilla ja erilaisista taustoista tulevilla ihmisillä on havaittu olevan paljon yhtäläisyyksiä. Akkulturaatioprosessi ei siis itsessään ole sidonnainen mihinkään tiettyyn kulttuuriin. Akkulturaatiotutkimus keskittyy useimmiten kulttuurivähemmistöön ja heissä tapahtuviin muutoksiin.

Sopeutumisprosessin ensimmäinen vaihe, alkuinnostus eli *'honeymoon'*, kuvaa positiivista tunnetta, uutuudenviehätystä kiehtovalta tuntuvassa uudessa ympäristössä. Turhautuminen ja puolustusmekanismit syntyvät seuraavassa sopeutumisprosessin vaiheessa, kun arkinen todellisuus realisoituu. Erilaisia kommunikaatiovaikeuksia syntyy, kun ei osaa kieltä, tunne uuden kulttuurin kirjoittamattomia lakeja ja osaa tulkita sanattoman viestinnän informaatiota. Kulttuurisokin käsite kuvaa "stressi- ja jännitystilaa, jonka aiheuttaa tutujen merkkien ja merkitysten katoaminen sosiaalisessa kanssakäymisessä". (Lumme 1999, 9-11.) Tästä seuraa tasapainon järkkymistä, ja uudessa ympäristössä toimiminen tuntuu ärsyttävältä ja hankalalta. Kulttuuristressi tarkoittaa kulttuuriin sopeutumisen aikana tapahtuvia pitkäaikaisia negatiivisia vaikutuksia, joka johtuvat mm. kulttuurisen kielitaidon puutteesta. Tyypillistä on vertailu tutun ja uuden eli vieraan kulttuurin välillä. Kolmas vaihe, hyväksyminen, on muutoksista selviämisen ja palautumisen vaihe, ja prosessin viimeinen vaihe on sopeutuminen. Tätä sopeutumista ei tapahdu täysin, sillä lapsuus- ja nuoruusiän kulttuuri, äidinkieli ja tavat kulkevat ihmisen mukana. Monet yhteiskuntatieteilijät pitävät akkulturaation mittarina arvojen muutosta, koska arvot nähdään keskeisimpinä kulttuureja erottavina tekijöinä. (Liebkind 2000, 18.)

Uuden kulttuurin ymmärtäminen vaatii ponnisteluja: uuden kielen ja tapojen opettelua. Kaikilla ei ole tähän samanlaisia henkilökohtaisia ominaisuuksia, motivaatiota tai käytettävissä olevia resursseja. Ympäristön tuki, asenteet tai torjunnan taso sopeutumisprosessin aikana vaihtelee, eikä tämä ole välttämättä yksilöstä itsestään riippuvaista vaan rakenteellista. Jos tulijaan suhtaudutaan myönteisesti ja hänen kulttuuriset tapansa nähdään valtakulttuuria hyödyttävinä, sopeutuminen helpottuu. Vastaavasti ympäristön negatiivinen suhtautuminen haittaa ja estää yksilön sopeutumista. Toisaalta kielteisen leiman saaneiden ryhmien jäsenet voivat selittää henkilökohtaisen epäonnistumisen ulkoisilla syillä, kuten rasismilla, ja siten suojella itseään. (Liebkind 2000, 16-22.)

Kulttuuripluralistisen ihanteen mukaan kaikki ihmiset ovat samanarvoisia ja heillä tulee olla vapaus valita oma elämäntapansa. Etnisyys voi tällöin toimia sosiaalisen hajaannuksen ja vieraantumisen vastavoimana. (Ekholm 1994, 41-50.) Tosin voinee sanoa, että kulttuuripluralismi

on vain joidenkin ihanne ja etnisyys perustuu lähtökohtaisesti me vs. he -vastakkainasetteluun. Yksilöllä, perheellä tai laajemmalla ryhmällä ei ole täyttä vapautta valita akkulturaatiostrategiaansa, vaan arvojen lisäksi niin virallinen politiikka kuin ns. yleinen mielipide vaikuttavat. (Liebkind 2000, 22-25.)

Assimilaatio eli sulautuminen vieraaseen kulttuuriin tapahtuu hylkäämällä oma kulttuuri ja omaksumalla valtakulttuuri sen tilalle. 1920-luvulla Robert Park loi assimilaatioteorian, joka sisälsi neljä vaihetta, jotka olivat *konflikti, kilpailu, mukautuminen ja sulautuminen*. Tämän teorian mukaan sulautuminen tapahtuu joko nopeasti, kun tullaan valtakulttuurin kanssa kontaktiin, tai se voi tapahtua hitaammin konfliktin ja kilpailun kautta. Myöhemmin assimilaation on nähty jakautuvan useampiin eri osa-alueisiin, sillä vaikka eri etniset ryhmät kadottavatkin osan erityispiirteistään, ne eivät välttämättä sulaudu valtakulttuuriin. Eräs voimakas pysyvä piirre on uskonto. (Lumme 1999, 19.) *Marginalisaatio eli vieraantumisen* on kyseessä silloin, kun oma kulttuuri torjutaan, mutta ei myöskään haluta omaksua enemmistökulttuurin tapoja. Marginalisoitunut putoaa kulttuurien väliin, yhteisöjen ulkopuolelle, ja siten ulkopuoliseksi. *Separaatiossa eli eristäytymisessä* korostetaan omaa kulttuuria ja vetäydytään kanssakäymisestä toista kulttuuria edustavien kanssa. Tämä aiheuttaa sopeutumisvaikeuksia, jos asenne johtaa kyvyttömyyteen tai haluttomuuteen osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan. *Segregaatiosta eli eristämisestä* on kyse silloin, kun vähemmistöä ajetaan valtaväestön politiikalla toisarvoiseen asemaan esimerkiksi suhteessa koulutukseen, työhön ja asemaan yhteiskunnassa. Akkulturaatioteorian mukaan *integraatioasenne* takaa 'parhaimman' lopputuloksen. Tällöin pyritään säilyttämään omia kulttuuriperinteitä sekä ylläpitämään yhteyksiä valtaväestöön. Useat eri tekijät voivat kuvata onnistunutta akkulturaatiota, ja tällaisiksi merkeiksi on määritelty mm. henkistä ja fyysistä terveyttä, tyytyväisyyttä, hyvää itsetuntoa ja onnistuneita työ- ja opintosuorituksia. (Liebkind 2000, 17-18.)

Akkulturaatioasenteilla on vaikutusta akkulturaatioon, mutta prosessi voi toimia myös toisinpäin: akkulturaatioasteella on vaikutusta akkulturaatioasenteisiin. Prosessi ei ole lineaarinen tai deterministinen. Akkulturaation ja kulttuuri-identiteetin välinen suhde voidaan ymmärtää eri tavoin. Akkulturaatioprosessin alussa perhe tai yksilö voivat haluta sulautumista (assimilaatio), mutta prosessin jatkuessa asenteet voivat kääntyä integraation suuntaan. Mahdollista on myös, että separaatioasenteesta lisääntyneiden akkulturaatiokokemusten myötä tapahtuukin integraatiota.

Integraatio nähdään tyypillisesti yksilön ja perheen hyvinvoinnin kannalta suotuisimpana ratkaisuna ja syrjäytyminen eli marginalisaatio ongelmallisimpana. Perheen sisällä eri yksilöillä voi olla erilaisia asenteita ja kyvykkyyskäsitteitä, jotka vaikeuttavat tai edesauttavat sopeutumista.

Huomattava on, että tehdyt akkulturaatiotutkimukset eivät kuvaa sitä, miten käyttäytymistä kuvataan valtaväestön näkökulmasta eli millaisia asioita enemmistön edustaja painottaa, kun akkulturaatioasenteena on integraatio, assimilaatio, separaatio tai marginalisaatio. Nämä käsitteet eivät ole ongelmattomia, vaan ne saavat herkästi normatiivisia merkityksiä. (Peltola 2014, 151.)

Transnationalismi puolestaan viittaa kansallisrajoja ylittäviin ilmiöihin. Transnationaalisen perheen jäseniä elää monessa eri maassa; perhe liikkuu ja liikuttaa ihmisiä, rahaa, tietoja ja huolenpitoa yli rajojen. Ylirajaisuus kuvaa valtioiden rajojen ylittäviä suhteita ja maahanmuuttajien todellisuutta uudessa maassa. Kahta eri kansalaisuutta edustavat henkilöt muodostavat naimisiin mennessään transnationaalisen liiton. Transnationaalinen perhe voi syntyä myös esimerkiksi niin, että yksi perheenjäsen muuttaa ja muut perheenjäsenet asuvat toisaalla. Transnationaalinen tilanne syntyy myös, kun muutto tapahtuu perheenä, mutta osa läheisistä sukulaisista jää lähtömaahan.

Ylirajaisuus syntyy tällöin maahanmuutosta johtuvan perhekokonaisuuden hajoamisen seurauksena. Perhe ja transnationaalisuus liittyvät yhteen, sillä perhe ja suku ovat usein ne yhteydenpidon ja yhteenkuuluvuuden väylät, jotka pitävät yllä ylirajaista yhteisöä. Perhesiteet ja velvoitteet vaikuttavat muuttajan toimintaan ja hänen suhteeseensa vastaanottavaan yhteiskuntaan.

Ylirajaisuus vaikuttaa maahanmuuttoon ja toisaalta uuteen ympäristöön sopeutumiseen.

Muuttoliikkeen luonne on muuttunut entistä ylirajaisemmaksi, jolloin muuttajat hoitavat perhevelvoitteitaan ja -suhteitaan yli rajojen ja ovat läsnä monissa paikoissa samanaikaisesti.

(Säävälä, 2013.)

Transnationaalisuus tarkoittaa arjessa yhteydenpitoa muualla asuviin sukulaisiin.

Nykyteknologialla on suuri merkitys ylirajaisten ihmissuhteiden ylläpitämisessä. Uuden teknologian merkitys kansallisidentiteetin, ja transnationaalisen identiteetin rakentumisessa on suuri. Digitalisaatio muuttaa kansallisidentiteetin luonnetta ja luo uusia transnationaalisia tapoja viestiä. Teknologisen kehityksen merkitystä ei tule aliarvioida. (ks. esim. Hall 2007; Gelb & Krishnan 2018.) Transnationaalisten perhesuhteiden tutkimuksen lähtökohtana on se huomio, että perhesuhteet säilyttävät merkityksellisyytensä välimatkasta huolimatta. Monipaikkaisuus ja suhteet entiseen kotimaahan tai muualle maailmaan ei sulje pois halua ja kykyä juurtua vastaanottavaan yhteiskuntaan ja toimia sen jäsenenä. (Peltola 2014, 120.)

Segmentoituneen assimilaation teorian osana (Portes & Rumbaut 2001) erottuu kolme tapaa, jolla maahanmuuttajien ja heidän lastensa akkulturaatioprosessi voi järjestyä suhteessa toisiinsa ja vastaanottavaan yhteiskuntaan. 1) Samantahtisessa akkulturaatiossa vanhemmat ja lapset omaksuvat vastaanottavan yhteiskunnan kielen ja tavat, eivätkä pyri pitämään yllä kieltään, sidoksia kulttuuritaustaansa tai etniseen yhteisöönsä. 2) Eritahtisessa akkulturaatiossa lapset omaksuvat vastaanottavan yhteiskunnan kulttuurin ja kielen nopeasti, mutta vanhemmat jäävät sidoksiin etniseen viiteryhmäänsä ja entiseen kotimaahansa. 3) Selektiivisessä akkulturaatiossa sekä vanhemmat että lapset omaksuvat ajan kanssa vastaanottavan yhteiskunnan kielen ja tavat, mutta säilyttävät siteet etniseen yhteisöönsä. (Peltola 152, 2014.) Toivotuimpana pidetään selektiivistä akkulturaatiota, jonka nähdään varmimmin johtavan toisen sukupolven sosiaaliseen nousuun. Se tukee vanhempien auktoriteetin säilymistä ja lisäksi sidokset etniseen yhteisöön vähentävät syrjinnän ja rasismien kokemuksia. Selektiivinen akkulturaatio on sopeutumisprosessin yleisin muoto. (Peltola 2014, 153.) Huonoimpana vaihtoehtona nähdään eritahtinen akkulturaatio, joka teorian mukaan johtaa vanhempien auktoriteetin murenemiseen, konflikteihin ja nuorten kiinnittymisen yhteiskunnan alempiin segmentteihin. (mt.) Akkulturaatioteorian mukaan akkulturaatioprosessin tyyppi vaikuttaa siis perheenjäsenten välisiin suhteisiin ja myös toisen sukupolven yhteiskunnalliseen menestykseen.

Segmentoituneen assimilaation teoria on tärkeä, mutta siihen liittyy myös ongelmia. Eritahtisen akkulturaation tutkimuksessa korostuu kiinnostus konflikteihin ja kysymyksenasettelu on ongelmalähtöistä, mikä osaltaan voidaan nähdä marginalisoivana. Akkulturaatiopainotuksen myötä kulttuurinen tausta ylikorostuu luokan kustannuksella. Teoria nojaa ajatukseen ydinperheestä, joka yhdessä muuttaa maasta toiseen. Se ei ota huomioon transnationaalisuuden monimuotoisuutta, eikä anna välineitä tarkastella tilanteita, joissa perheenjäsenet asuvat eri maissa. Teoria ei suoraan sovellu myöskään niiden perheiden tutkimiseen, joista toinen on alun perin vastaanottavasta maasta ja toinen jostain muualta. Toisaalta näillä, tässä tutkimuksessani kohteena olevilla perheillä, voi olla parhaat mahdollisuudet selektiiviseen akkulturaatioon, varsinkin tilanteessa, jossa resursseja on paljon ja sosiaalinen pääoma on korkea.

Merkittävää on, että maahanmuuttajavanhempien ja lasten sopeutuminen suomalaiseen yhteiskuntaan voi olla eri vaiheessa, alkaen kielitaidosta, jonka lapset usein saavuttavat nopeammin kuin aikuiset. Eriaikaiset sopeutumisprosessit aiheuttavat ristiriitoja. (Anis 2008, 89.) Esimerkiksi lapset voivat joutua kantamaan liian suurta vastuuta, esimerkiksi joutuessaan toimimaan

vanhempiensa tulkkeina. Tällaisia tilanteita syntyy myös perheissä, joissa toinen vanhempi on suomalainen ja toinen maahanmuuttaja.

Eritihtisen kotoutumisen käsitteen ongelma on, että se korostaa kulttuurisia tekijöitä, eikä huomioi kulttuuria luokan ja sukupuolen, tilanteisena, paikallisena ja tulkittuna ilmiönä. Se ohittaa perheiden heterogeeniset taustat ja luokka-asemaan sidotut resurssit, mitkä vaikuttavat perheiden kokemukseen ja kyvykkyyksiin ratkoa mahdollisia ongelmatilanteita (Peltola 2014, 187.)

2.4 Kotoutuminen ja identiteetti

Maahanmuuttotyö ja siihen liittyvä kotouttamisen tavoite ovat varsin kompleksisia jo pelkästään paineisen ja ennakoimattoman poliittisen ympäristön ja kulttuuristen erojen takia. Kotouttamisella tarkoitetaan ”viranomaisten järjestämiä kotoutumista edistäviä toimenpiteitä, voimavaroja ja palveluita sekä maahanmuuttajien tarpeiden huomioon ottamista muita yhteiskunnan palveluja ja toimenpiteitä suunniteltaessa ja järjestettäessä.” (L1215/2005, 2 SS.; Talvinen & Nylund 2008, 113.; Saukkonen 2016.)

Vastuu kotoutumisen onnistumisesta ei voi olla vain yksilön itsensä; olennaista on yhteiskunnan kyky ottaa vastaan, uudistua ja tarjota oikeanlaista tukea tulijoille. Torjuvat, jopa rasistiset, rakenteet ja asenneilmapiiri voivat tehokkaasti estää poikkeuksellisen kyvykkäänkin yksilön mahdollisuuden rakentaa elämänsä uudessa maassa. (Saukkonen 2016.)

Ihminen kantaa henkilökohtaista historiaansa mukanaan. Jos minä muuttaisin toiseen maahan ja asuisin poissa Suomesta loppuelämäni, olisi äidinkieleni silti aina suomi, ja pysyisin kokemustasolla jollain tasolla suomalaisena - vaikka muuttaisin virallisen kansallisuuteni eikä kukaan tietäisi syntyperääni. Akkulturaatio on siis tuskin koskaan täydellistä. Missä kohtaa ihminen sitten lakkaa olemasta maahanmuuttaja? Selkeitä vastauksia ei ole; oman subjektiivisen kokemuksen ja ulkoapäin määritellyn ’virallisen’ identiteetin välillä voi olla iso ero.

Riittävä sopeutuminen yhteiskuntaan ja henkilökohtaisten onnistumisten saavuttaminen omassa elämässä mahdollistuu yksilön oman voimautumisen kautta: ihmistä tulee auttaa löytämään oma toimijuutensa uhritumisen sijaan. (Virkki & Lehtikangas 2014, 119.) Tästä voi johtaa, että kotoutumisprosessinkin tavoitteena tulisi olla yksilön oma voimautuminen, oman identiteetin määrittely siten, että toimijuus uudessa ympäristössä on mahdollista.

Kotoutumisen onnistumista voivat siis haitata niin yksilön omien resurssien puute kuin rakenteelliset seikat. Rasismi vaikuttaa olevan Suomessa kasvussa tänä päivänä, ja usein se linkitetään populismiin. Toisaalta voi ajatella, että rasismi ei tullut aiemmin niin selvästi näkyviin kuin nyt. Rasismi suomalaisessa yhteiskunnassa on voinut aiemmin jäädä huomaamattomammaksi siksi, että ei-valkoisia on yksinkertaisesti ollut niin vähän, että heidät on määritelty yksittäistapauksiksi ja siten rakenteellisesti näkymättömiksi. Poliisin viharikostutkimuksen (2017) mukaan etniseen ja kansalliseen taustaan, uskontoon tai vakaumukseen perustuneissa viharikoksissa voidaan nähdä terrorismin ja yleistyneen maahanmuuton herättämät pelot. Tilastot osoittavat, että vuonna 2015 yhtäkkinen suuri pakolaismäärä lisäsi kantaväestön vihamielisyyttä ja ennakkoluuloja vähemmistöjä kohtaan. Samoin Turussa elokuussa 2017 tehdyn iskun jälkeisinä kuukausina tehtiin vuoden suurimmat määrät etniseen tai kansalliseen taustaan sekä uskontoon tai vakaumukseen perustuneista rikosilmoituksista. (Rauta 2017, 6.)

Rasismi vaikuttaa väistämättä Suomi-normin ulkopuolella eläviin lapsiin ja nuoriin. Jatkuvasti toiseksi ja erilaiseksi leimaaminen ei voi olla vaikuttamatta identiteettiin ja itsetuntoon. 'Ulkomaalaisen' leiman saa otsaansa helposti yksinkertaisesti näyttämällä joltain muulta kuin valkoihoiselta ja sinisilmäiseltä. Jos on aina tullut kohdelluksi 'erilaisena', se helposti normalisoituu: ihminen alkaa ajatella, että hänessä todella on vikaa. Rodullistaminen voi sisäistyä negatiiviseksi minäkuvaksi. Rasismia kohdanneet ihmiset saattavat herkistyä sille, ja tulkita asioita sen kautta. Useat tutkimukset viittaavat rasismikokemusten olevan yleisiä, ja että niistä pikemminkin vaietaan kuin tuodaan esiin. (Anis 2008, 92.) 'Toisen polven maahanmuuttajiksi' määritellään Suomessa syntyneet ihmiset, joiden toinen tai molemmat vanhemmat ovat alun perin ulkomaalaisia. Tässä on sisään rakennettu ristiriita: maahanmuuttajaksi ei siis tulla yhteiskunnan virallisessa luokittelussa vain oman kokemuksen, vaan vanhempien elämänhistorian kautta. Tulkitsen niin, että tämä ei voi olla vaikuttamatta ihmisen identiteettiin ja onkin erityisen tärkeää tutkia ja ymmärtää tämän ihmisryhmän erityistarpeita myös suomalaisessa kontekstissa.

Rasistisesti toimien erilaiset ryhmät voidaan niputtaa yhteen pelkän ulkonäön perusteella; voidaan esimerkiksi ajatella, että muslimi-isä on automaattisesti väkivaltainen lapsiaan ja vaimoiaan kohtaan. Sosiaalityön yksilöiden eroja kunnioittavan etiikan mukaan tämä ei ole oikein, siinäkin tapauksessa, että tilastollisesti voitaisiinkin todeta muslimiperheissä esiintyvän enemmän perheväkivaltaa. Ilmiö ei ole kulttuurisidonnainen: Suomalaisista naisista 40 prosenttia on joutunut joskus miehen tekemän väkivallan tai uhkailun kohteeksi. Kuitenkin esimerkiksi Ruotsissa on

todettu Euroopan ulkopuolella syntyneisiin naisiin kohdistuvan väkivallan olevan yleisempää kuin muissa ryhmissä. Myös Suomessa turvakotien asiakkaista suhteellisesti suurempi osa on ulkomaalaistaustaisia naisia kuin syntyperäisiä suomalaisia. (Kyllönen-Saarni & Nurmio 2015, 17 ja 27.)

2.5 Monikulttuurinen perhe palvelujärjestelmässä

Tutkimusta maahanmuuttajista sosiaalipalveluiden asiakkaina on Suomessa toteutettu vasta melko vähän. (Ikäläinen, Martiskainen, Törrönen 2003, 13.) Maahanmuuttajataustaisia perheitä koskevan tutkimuksen kiinnostuksen kohteena on ollut erityisesti perheen vanhempien kotoutumisprosessi koulutuksen ja työllistymisen näkökulmasta. Maahanmuuttajataustaisia lapsia ja nuoria koskeva tutkimus on painottunut kasvatustieteisiin, erityisesti maahanmuuttajien koulunkäyntiin liittyviin erityispiirteisiin. (Periaisen 2018 mukaan esim. Klemelä, Tuittu, Virta & Rinne 2011.) On huomattava, että sosiaali- ja terveysjärjestelmä heijastaa kulttuurin arvoja ja on poliittisten päätösten seurausta. Se ei ole neutraali tai objektiivinen. (Kleinman & Benson 2006.) Siinä, että tutkimus kohdistuu juuri työllistymisen haasteisiin, näkyy vahvasti arvopohja ja suomalaisen sosiaalijärjestelmän oletus siitä, että ihmisen moraalinen velvollisuus on aina ensisijaisesti tehdä työtä ja kouluttautua.

Lastensuojelun näkökulmasta monikulttuuriset perheet voivat keskimäärin tarvita tavanomaista enemmän tukea, sillä maahanmuuttajat päätyvät niin Suomessa kuin muualla suhteessa useammin lastensuojelun asiakkaiksi kuin kantaväestön lapset. Maahanmuuttajien ohella myös monikulttuuriset perheet, joissa toinen vanhemmista on maahanmuuttaja ja toinen kantaväestöstä, ovat kansainvälisestikin kahden kantaväestöstä edustavan vanhemman, 'monokulttuurisia' perheitä useammin lastensuojelun asiakkaita. Yleisradion uutisen 16.5.2019 mukaan Helsingissä vaativaa laitoshoidon tarvitsevista lapsista noin 40 prosentilla ainakin toinen vanhemmista oli maahanmuuttajataustainen. (Yleisradio: Vuolteenaho 2019.) Taustalla voi olla erilaisia syitä, kuten maahanmuuton aiheuttama kulttuuri- ja muu stressi perheessä, perhedynamiikan ja roolien muutokset uudessa ympäristössä, heikot verkostot ja vaikeudet työllistyä. Lisäksi lasten kasvatukseen ja kurituksen hyväksytyt käytänteet ovat erilaisia eri kulttuureissa. (Anis 2008; Westby 2007.) Lastensuojelulaissa asiakkaan mahdolliseen maahanmuuttajataustaan viitataan kahdessa kohtaa. Lastensuojelun periaatteissa mainitaan, että lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri ratkaisut turvaavat lapselle: kielellisen, kulttuurisen ja

uskonnollisen taustan huomioimisen. Sijaishuoltopaikan valintaa koskevassa kohdassa todetaan, että sijaishuoltopaikan valinnassa tulee ottaa mahdollisuuksien mukaan huomioon lapsen kielellinen, kulttuurinen sekä uskonnollinen tausta. (Lastensuojelulaki 50§ ja 4§.)

Suomalaisessa lastensuojelulainsäädännössä selkeä periaate on se, että lapsen etu tulisi olla kaikkein tärkein. Lapsen etu on kuitenkin kulttuurisesti määrittävä asia, ei mikään absoluutti. Erityisen haastavaa on arvioida lapsen etua silloin, kun vanhempien kulttuuri ja lapsen omat toiveet ovat voimakkaassa ristiriidassa. (Anis 2008, 99.) Eri kulttuuritaustasta tulevin vanhempien näkemys voi keskenään olla hyvin erilainen, niin pienissä kuin suuremmisakin periaatekysymyksissä. Esimerkiksi lasten kurittaminen väkivalloin on Suomessa kulttuurisesti ja lakisääteisesti tänä päivänä kiellettyä. Tavoitteena on kasvattaa lapset itsenäisiksi kansalaisiksi, jotka toimivat oman sisäisen motivaationsa mukaan, eivät vain koska heidän kuuluu kunnioittaa vanhempiaan. Tästä seuraa kulttuurinen vaatimus vanhemmille: heidän tulee rakentavasti pyrkiä ymmärtämään ja tukemaan, ei vain vaatimaan tai pakottamaan lapsiaan. Lasten kasvatus onkin tästä näkökulmasta vaativampaa ja ehkä ristiriitaisempaakin. Suomalainen vapaus ja itsenäisyyden tavoite hyvin nuorillakin lapsilla voi toisaalta näyttäytyä toisesta kulttuurista olevien vanhempien silmissä outona ja epäkunnioittavana. Suomessa on esimerkiksi hyväksytyä jättää suhteellisen pienikin lapsi pitkiksi ajoiksi yksin, mitä pidetään monissa Euroopankin maissa heitteillejättönä.

Perheen taloudellisella tilanteella on suuri merkitys sosiaalisessa ympäristössä toimimiselle ja psyykkisen hyvinvoinnin kannalta. Hyvin toimeentulevat ulkomaalaistaustaiset kohtaavat kuitenkin Suomessa harvemmin epäoikeudenmukaista kohtelua viranomaisten ja vieraiden ihmisten taholta ja he luottavat useammin ihmisiin yleensä. He tuntevat itsensä harvemmin yksinäisiksi ja heillä on useammin vähintään yksi suomalainen ystävä sekä naapuri, jolta tarvittaessa saivat apua. (THL 2014, 37.) Varakkuus siis auttaa kotoutumisprosessissa ja palveluiden saamisessa. Eroja eri kulttuuritaustoja edustavien asiakasryhmien välillä ei silti voida selittää pelkillä taloudellisilla ja sosiaalisilla tekijöillä, koska osassa tutkimuksista maahanmuuttajien taloudellinen ja sosiaalinen tilanne on ollut kantaväestön asiakkaita parempi. (Phillips 2002, 133–134.) Monikulttuurisissa perheissä myös erotaan huomattavasti useammin kuin kantasuomalaisissa perheissä, jolloin nimenomaan lapset joutuvat joustamaan, etsimään identiteettejään ja muodostamaan oman elämänpolkunsä ehkä useampien vaihtoehtojen kautta kuin monokulttuurisissa perheissä. (Väestöliitto 2017.)

Yksi yleisimmin käytetyistä käsitteistä, jolla kuvataan sosiaalityössä tarvittavaa osaamista, on kulttuurien välinen kompetenssi. Kulttuurien välisellä kompetenssilla (engl. *cultural competence*) tarkoitetaan kykyä työskennellä tehokkaasti ja tasa-arvoisesti monikulttuurisessa ympäristössä valtaerot huomioiden. (Cross 2008.) Kulttuurien väliseen kompetenssiin kuuluu se, että sosiaalityöntekijä tunnistaa oman kulttuuritaustansa ja sen vaikutukset hänen omaan ajatusmaailmaansa. (Heinonen & Spearman 2001, 133–134.) Kulttuurikompetenssin käsitettä on kritisoitu siitä, että se redusoi 'kulttuuriosaamisen' tekniseksi taidoksi. Tämä ajattelu voi paradoksaalisesti johtaa stereotyyppien vahvistumiseen. Kulttuuri ei liity pelkästään kieleen, etniseen taustaan tai kansalaisuuteen, vaikka se usein niin nähdään. Kulttuuria on kaikki mitä ihmiset tekevät ja siten se ei ole staattista tai pysyvää. (Kleinman & Benson 2006.)

Erilaisista taustoista tulevien perheiden kohtaaminen palvelujärjestelmässä voi pahimmillaan olla etnosentristä, jolloin asiakkaiden taustat sivuutetaan, tai kulttuurirelativistista, jolloin perheelle annetaan liikaa vapauksia kulttuurin nimissä. Riskinä kulttuurirelativismissa on, että huolestuttaviin asioihin ei puututa, koska ne määritellään asiakkaan kulttuuriin kuuluviksi. (Anis, 2008, 64.) Riski on myös, että maahanmuuttajan oletettuun erilaisuuteen suhtaudutaan alentuvasti. (Löytty 2005, 162 ja 181.)

Sosiaalityöhön vaikuttavat väistämättä poliittiset keskustelut ja yhteiskunnallinen ilmapiiri. Jos yhteiskunnassa on vallalla ajatus suljetusta kulttuurista, ei kulttuureja nähdä jatkuvasti muutoksessa olevina, vaan pidetään kiinni omasta "oikeasta" kulttuurista ja muut kulttuurit nähdään uhkina. (Hall 2003.) Omien ennakkoluulojen kohtaamattomuus, kielivaikeuksien ja kulttuurierojen pelko voi johtaa siihen, että maahanmuuttajat eivät saa yhtä laadukasta palvelua ja kohtelua kuin suomalaiset asiakkaat. (Rastas 2005, 92.) Toisin sanoen juuri ne perheet, jotka tarvitsisivat erityisen sensitiivistä ja yksilöllistä tukea ja kohtaamista, eivät sitä saa.

Tämän tutkielman taustalla on halu lisätä ymmärrystä näistä teemoista, joita monikulttuuriset perheet kohtaavat ja siten lisätä kulttuurien välistä kompetenssia. Haastattelemi perheet eivät olleet pakolaistaustaisia tai - ainakaan tietääkseni - lastensuojelun asiakkaita, mutta heidän kokemuksensa vahvistaa sitä näkemystä, että monikulttuurisen perheidentiteetin rakentaminen onnistuneesti vaatii erityisen hyvää reflektiokykyä ja kykyä sietää ristiriitoja. Perheissä, joiden jäsenillä on traumaattisia kokemuksia esimerkiksi pakolaisuuden takia, on identiteetin rakentuminen ja akkulturaatio vielä huomattavasti haasteellisempaa. Psykykinen kuormittuneisuus

ja yksinäisyyden kokemukset ovat Suomessa erityisen yleisiä Lähi-idästä ja Pohjois-Afrikasta tulleilla pakolaistaustaisilla henkilöillä. (THL 2014, 37.)

Transnationaalinen osaaminen tai kulttuurinen kompetenssi sosiaali- ja terveysalan palvelujärjestelmän näkökulmasta ei tarkoita sitä, että kulttuurierot on välttämättä tunnettava etukäteen vaan sitä, että asiakaskohtaamisissa kulttuuriset merkityksenannot huomioidaan, ja vuorovaikutustaitoja painotetaan. (Sainola-Rodriguez 2013.) Vuorovaikutus- ja kohtaamistaidot ja aito kiinnostus asiakasta ja hänen tilannettaan kohtaan ovat yhteydessä asiakastyytyväisyyteen ja luottamukseen. Eri kulttuurista kuin omasta tulevat asiakkaat voidaan kokea hankalina ja kielimuuri ylitsepääsemättömänä. Tulkkien käyttö asiakstapaamisessa muuttaa keskustelun rytmitystä ja asioiden ytimeen pääseminen voi olla haastavaa. Juuri Suomeen muuttaneet asiakkaat eivät ymmärrä yhtä hyvin suomalaista järjestelmää kuin täällä kauan asuneet, eivätkä siten myöskään tunne oikeuksiaan. Viranomaisen vallankäyttöä on myös, jos sosiaalihuoltolain mukainen neuvontavelvollisuus ei täyty. Valta on vaikea aihe, ja omaa valtaa, kuten myös omia ennakkoluuloja, voi olla haastavaa tunnistaa.

Omassa asiakastyössäni taannoin lastensuojelun sosiaalityöntekijänä olen joskus kysynyt maahanmuuttajataustaisilta ihmisiltä, miten he itse mieltävät oman kansallisidentiteettinsä, ja olen kuullut heiltä, että tämä asia on ohitettu sosiaalihuollossa aiemmin. He saattavat olla virallisesti vaikkapa syyrialaistaustaisia, vaikka itse mieltävät itsensä palestiinalaisina, mikä on ollut pakolaiseksi joutumisen taustalla. Lastensuojelussa varsinkin ihmisen itse mieltämä kansallisidentiteetti ei ehkä näyttäydy sosiaalityöntekijän näkökulmasta niin tärkeänä, vaikka se olisi pohjasyy sille miksi henkilö alun perin Suomeen tullut ja suomalaisen sosiaalihuollon asiakkaana. Kulttuurisensitiiviseen työskentelytapaan kuuluu tarvittaessa kartoittaa se, miten ihminen itse kokee oman etnisyytensä merkityksen, sen sijaan että työntekijä tekee itse aiheesta oletuksia henkilön ulkonäön, kansallisuuden tai muun vastaavan perusteella. Etnisen ja/tai kulttuuri-identiteetin merkitys ei ole vakio, vaan se vaihtelee tilanteiden ja yksilöiden välillä. Kulttuurin ja etnisyyden liiallinen korostaminen voi olla yhtä lailla haitallista kuin sen ohittaminenkin. (Kleinman & Benson 2006.)

3. Tutkimuksen metodinen kehys

3.1 Tutkimusaiheen ajankohtaisuus ja merkitys

Yksilöiden oikeudet ovat globaalisti pitkälti sidoksissa kansallisvaltiomuotoiseen organisaatioon ja sen myöntämiin asiakirjoihin. Kansalaisuus ja kansallisuus eivät kuitenkaan välttämättä kohtaa, tai toteudu samanaikaisesti. Huomattavaa on myös, että ihmiset itse saattavat identifioitua aivan eri tavalla kuin miten viranomaiset heidät ulkopuolelta määrittävät. On useita ihmisryhmiä, joilla on vahva etninen identiteetti, mutta joita ei tunnusteta valtiotasolla.

Monikulttuurinen parisuhde voidaan määritellä "rajat ylittävänä liittona, ylijarajaisena liittona tai kulttuurirajat rikkovana liittona". (Säävälä 2013.) Tällaisten liittojen määrä Suomessa on jatkuvassa kasvussa, joten aihe on hyvin ajankohtainen. Suomessa elää noin 55 000 kaksikulttuurista paria tällä hetkellä ja vuosittainen lisäys on noin 3000 paria. Rajusti laskevan syntyvyyden aikana kaksikulttuurisissa perheissä elää noin 160 000 lasta ja heidän määränsä on kasvussa. (Väestöliitto.)

Aihe on siis yhteiskunnallisesti hyvin merkityksellinen, koska se koskettaa yhä suurempaa määrää suomalaisia suoraan ja välillisesti. Monikulttuuristen perheiden tarpeiden ymmärtäminen on tärkeää nyky-Suomessa erityisesti myös lastensuojelun ja muun perheille suunnatun palvelujärjestelmän kannalta.

Monikulttuurisuus tuo väistämättä painetta siihen, miten suomalaisuus määritellään. Jotta yhteiskunta voisi olla inklusiivinen kaikille, ja maahanmuuttajien integraatio toteutua, pitää suomalaisuuden käsitteen ja identiteetin laajentua. 'Kotouttaminen' ei ole vain yksisuuntainen prosessi, joka kohdistuu maahanmuuttajiin, vaan koko yhteiskunnan tulee muuttua. (ks. esim. Saukkonen 2016.) Monikulttuurisuuden hyväksyminen ja sen kanssa työskentely näyttäytyy ainoana tapana välttää yhteiskunnallisten suhteiden kärjistyminen ja toisaalta välttää inhimillisiä yksilöllisiä tragedioita. Globalisoituvassa maailmassa monikulttuurisuus tulee yhä normaalimmaksi. Tämä näkyy vahvasti sosiaalityössä: maahanmuuttajat ovat keskenään äärimmäisen heterogeeninen joukko, ja heillä on erityistarpeita, jotka olisi otettava huomioon. Edes turvapaikanhakijat eivät ole tietenkään keskenään samanlaisia. Erojen huomioimatta jättäminen ei johda tasa-arvoiseen tai oikeudenmukaiseen lopputulokseen. (Anis 2008, 88.)

Monikulttuurisia parisuhteita ja perheitä ei ole tutkittu kovin paljon, vaikka niiden määrä lisääntyy. Voi olla, että tämä liittyy siihen, että tutkimustarve usein kasvaa, kun jokin ilmiö mielletään

sosiaalisena ongelmana. Tutkimuksellinen mielenkiinto herää, kun aihe nähdään jollain tapaa ongelmallisena. Toinen tärkeä syy, miksi monikulttuurisia perheitä ei ole tutkittu, on se, että ne ovat liian heterogeenisiä, erilaisia keskenään. On ajateltu, että taustakulttuurien tuntemus on olennaista, jotta tutkimusta voisi tehdä. (Sirkkilä 2005, 15.) Kyseenalaistan omassa tutkielmassani tämänkaltaisen etnisyyttä korostavan lähestymistavan: tavoitteeni on löytää teemoja, jotka eivät ole sidottuja tiettyyn kulttuuriin tai etnisyyteen vaan transnationaalisuuteen ja monikulttuurisuuteen itsessään.

Tämänhetkisessä poliittisessa ilmapiirissä maahanmuutto ja monikulttuurisuus ovat voimakkaasti tunteita herättäviä ja jakavia aiheita, jotka monet näkevät vakavana sosiaalisena ongelmana suomalaisessa yhteiskunnassa. Erityisesti Suomeen tulleiden islaminuskoisten nuorten miespuolisten turvapaikanhakijoiden väkivaltaisuus sekä ilmenneet seksuaaliset hyväksikäyttötapaukset ovat kuohuttaneet tunteita, ja ongelmat ovat välillä kääntyneet populistien suussa kaikkien maahanmuuttajien ongelmiksi. (ks. esim. Rajkumar Sabanadesanin kolumni: Oulun tapahtumista on vaikea puhua, mutta juuri siksi niistä pitää puhua – rehellisesti (Oulun seksuaalirikosepäilyt) Yle 16.1.2019.)

Omassa tutkimuksessani en käsittele pakolaistaustaisia henkilöitä, koska heidän asemansa suomalaisessa palvelujärjestelmässä ja yleinen tilanteensa poikkeaa niin vahvasti muiden maahanmuuttajien tilanteesta ja taustasta traumaattisuutensa takia, että se todennäköisesti muuttaisi tutkimukseni fokusta. Maahanmuuttajuus on eri asia kuin pakolaisuus, maahanmuutto ei ole useinkaan pakotettua, yhteiskunnallisesta kaaoksesta tai traumaista lähtevää, vaan vapaaehtoinen valinta, osa yksilön luontevaa elämänpolkua kansainvälistyvässä maailmassa. En kuitenkaan halua vähätellä monikulttuurisuuden problematiikkaa; voi sanoa että 'monikulttuurisuus' jo käsitteenä kuvaa ristiriitoja, erilaisia tapoja toimia ja ajatella maailmasta.

Pakolaistaustaiset maahanmuuttajat eroavat työperäisten ja perhesyiden takia muuttaneista motiiviansa ja taustojensa takia. Nykyajan pakolaisista suurempi osa kuin kylmän sodan aikana pakenee pikemminkin heikoista kuin autoritäärisistä valtioista. (Betts 2013.) Kotoutumisen ja identiteettityön haasteet ovat erilaisia, jos monikulttuurisuus ja transnationaalinen identiteetti ovat ulkopuolisen pakon sanelemia ja siihen nivoutuu traumaattisia kokemuksia. Esimerkiksi THL:n tuottama kaikille avoin ja ilmainen PALOMA-verkkokoulutus ja luentosarja käsittelevät näitä pakolaisuuteen liittyviä teemoja ansiokkaasti. (THL 2019.)

Tässä tutkimuksessa tarkoitukseni on tutkia erityisesti perheitä ja pariskuntia, joille transnationaalisen perheen muodostaminen on ollut vapaaehtoinen valinta, ei suoraa seurausta pakkomuutosta. Asia ei tietysti ole mustavalkoinen niin kuin eivät identiteettkään koskaan. Vapaaehtoistenkin valintojen taustalla voi olla traumaattisia kokemuksia ja sisäistä pakkoa. Parisuhteen varmaankin odotetaan aina jollain tavalla parantavan elämänlaatua, ja taloudelliset ja muut käytännönläheiset syyt ovat globaalisti katsoen tavanomainen syy muodostaa parisuhde ja/tai mennä naimisiin. Parisuhteen muodostuksen motiivit ja sukupuolierot eivät kuitenkaan ole tämän tutkielman fokuksessa. Huomioitava on, että tutkielmani taustalla olevan akkulturaatioteorian yksi merkittävimmistä kritiikeistä on se, että tässä teoriassa kulttuurinen ylikorostuu yhteiskuntaluokan ja sosiaalisen pääoman kustannuksella. On loogista, että paljon erilaisia resursseja omaavat perheet kykenevät tekemään identiteettityötä helpommin kuin perheet, jotka ovat emotionaalisesti tai taloudellisesti deprivoituneita. Monikulttuurisuuden käsitteellä ei tule selittää sellaista, joka ei sillä ole selitettävissä.

Tutkimusaiheeni siis on vahvasti tässä hetkessä, sidoksissa tiettyyn aikaan ja paikkaan. Se on yritys määritellä ilmiötä sellaisena kuin se tällä hetkellä näyttää suomalaisessa yhteiskunnassa. En miellä kaksikulttuurisia parisuhteita tai monikulttuurisia perheitä lähtökohtaisesti sosiaalisena ongelmana vaan luonnollisena seurauksena kansainvälistyvässä maailmassa. Ilmiönä se on kasvava ja merkittävä ja sitä on syytä ymmärtää paremmin. Intentioni onkin löytää sellaisia identiteetin rakennukseen arjen paineessa liittyviä teemoja kaksikulttuurisissa perheissä, jotka eivät ole kulttuurisidonnaisia. Jokainen perhe muodostaa lopulta oman kulttuurinsa ja identiteettinsä, joka ei ole ensisijaisesti minkään tietyn etnisen tai kansallisen kulttuurin tai identiteetin mukainen.

3.2 Tutkimuskohde ja akkulturaatioteoria

Tutkimukseni rajautuu pariskuntiin, joista toinen on suomalainen ja toinen ulkomaalainen, ja joilla on vähintään yksi lapsi. Suomalaisuuteen on perheessä tällöin samanaikaisesti sekä 'sisä'- että 'ulkopuolinen' kokemus. Pääasiallinen taustateoriani on akkulturaatioteoria. (Berry 1980, 1997.) Akkulturaatioteorian näkökulmasta (alunperin) ulkomaalaisella puolisolalla on suomalaisen yhteiskunnan suunnalta suurempi paine 'kotoutua'. Näin ei välttämättä kuitenkaan ole perheen sisällä. Taustateoria tuottaa oletuksen, että monikulttuurisuus ts. tässä transnationaalisuus vaatii perheeltä erityistä 'reflektiivistä identiteettityötä', sopeutumista erilaisiin kulttuureihin. Tämä tarkoittaa, että perhe joutuu määrittelemään ja työstämään omaa identiteettiään aktiivisemmin sen

kompleksisuuden ja ympäröivän yhteiskunnan tarjoamien valmiiden vastausten puuttumisen takia. Perhe joutuu neuvottelemaan ja puolustamaan arjen valintojaan, kun ne eivät kulttuurisesti ole yhdenmukaisia perheen sisällä tai toisaalta jos perheen omat valinnat poikkeavat vahvasti ympäristön normistosta. Kaikki eivät kykene tähän, mistä vakavat ongelmat käytännössä usein saavat alkunsa. Transnationaalisten perheiden määrällinen kasvu tuo mukanaan erojen lisäksi myös uudenlaisia sosiaalisia ongelmia: lapsikaappaukset ja monimutkaiset huoltajuuskiistat yleistyvät. Näiden asioiden käsittely jää oman aineistoni ulkopuolelle. Sosiaalinen pääoma ja perheen muut käytössä olevat resurssit vaikuttavat siihen, miten hyvin identiteettityötä voidaan tehdä.

En tutki lapsettomia pariskuntia, sillä halusin haastateltavilla olevan kokemusta sukupolvisuhteiden neuvottelusta Suomessa. Tämä tarkoittaa käytännössä ensisijaisesti kasvatusvastuuta, joka tarkoittaa, että on jatkuvasti, neuvoteltava, pohdittava ja tehtävä erilaisia ratkaisuja arjessa. Mitä pienemmät lapset ovat, sitä enemmän vanhemmat päättävät asioista heidän puolestaan. Taustaoletukseni on, että lapsettoman pariskunnan ei tarvitse samalla intensiteetillä sovittaa yhteen erilaisia tapojaan ja ajatuksiaan. Lapsen saaminen, jo raskausaikana, ryhmäyttää pariskunnan ja tuo myös ympäristön taholta suurempaa painetta mukautua normeihin, esimerkiksi neuvolajärjestelmän, päiväkodin ja koulun kautta. Toivoin kaikilla haastateltavilla olevan myös asumiskokemusta Suomessa, jotta heillä olisi käytännön kokemuksia suomalaisesta yhteiskunnasta ja omasta asemastaan siinä.

Tutkimuksessani lähestyn perhettä ryhmänä, jonka rakentaa yhteenkuuluvuuttaan erilaisten arjen valintojen kautta. Ajatus on haastatella ensisijaisesti pariskuntia eli perheen vanhempia yhdessä; miten he näkevät itsensä lapsensa mukaan lukien monikulttuurisena perheenä Suomessa, vai pitävätkö he edes monikulttuurisuutta, olennaisena käsitteenä itselleen; millaisista asioista heidän identiteettinsä perheenä koostuu ja millaisia valintoja he ovat tehneet identiteettiinsä liittyen. 'Monikulttuurisuus' on abstrakti ja ulkoapäin asetettu määre, ei itsessään kuvaa minkään tietyn kulttuurin piirteitä. Vanhempien haastattelu on tässä perusteltua, koska he ensi sijassa tekevät ratkaisut lasten puolesta esimerkiksi perheen kielestä, uskonnosta ja asuinpaikasta. Ajan kanssa perheessä ja sen jäsenissä voi tapahtua muutoksia. On myös kulttuurisidonnaista, kuka katsotaan perheen jäseneksi. (Jallinoja 2014.)

Tässä tutkimuksessa olennaista on A) Vanhempien oma kokemus itsestään sekä perheestään ja B) Miten he kokevat ympäristön määrittävän perheensä.

3.3 Tutkimusmenetelmä

Haastattelujen analyysi toteutuu teoriaohjaavana sisällönanalyysina. Teoriaohjaava analyysi toimii tässä analyysimenetelmänä, koska aikaisemman tiedon merkitys ei ole teoriaa testaavaa. Teoria toimii apuna analyysin etenemisessä (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 96-97.) Sisällönanalyysia ohjaa osin teoriasta ja osin haastatteluista nousevat transnationaalisen perheen ja identiteetin rakentumisen kannalta keskeiset teemat.

Lähestymistapani on konstruktivistis-narratiivinen. Tämä tarkoittaa sitä, että taustaoletukseni on, että ihmiset rakentavat minäkuvaansa käsitteellisesti ja kokemuksellisesti tarinoiden, sanojen, muistojen ja erilaisen symboliikan kautta. Tutkimukseni asemoituu konstruktionistiseen perhetutkimukseen, jossa perheelle ei oleteta tiettyä konkreettista olemusta, joka paikannetaan tiettyyn tilaan, vaan perhettä lähestytään erilaisten sosiaalisten käytäntöjen kautta. Oletus on, että näissä ilmenevä sosiaalinen toiminta rakentaa, tuottaa ja merkityksellistää 'perhettä'. Kieli ja puhe ovat aktiivisia perhetodellisuuden luojia nimeämisen ja merkityksellistämisen prosessien kautta. (Forsberg 2014, 127.) Tarkastelen perhettä pienryhmänä, jonka ensisijainen tehtävä on lasten sosiaalisuus. (Jallinoja 2014, 21.) Jos haluaisin päästä tarkemmin kiinni haastateltavien subjektiiviseen kokemukseen, minun tulisi todennäköisesti valita etnografinen tutkimustapa, eli haastateltavien elämään meneminen ainakin suhteellisen pitkäksi aikaa. (Huttunen & Homanen 2017, 132.) Voi miettiä olisiko sekään riittävää; pitäisikö subjektiiviseen kokemuksen hahmottamiseen itseasiassa pyrkiä luovasti kokemuksellisin keinoin tai vaikkapa psykoanalyttisesti. Vaarana lienee, että pyrkimys neutraalisuuteen johtaa siihen, että haastateltavien tunnekokemus ei tule syvällisesti tunnistetuksi.

Tutkimushaastatteluissa puhutaan usein asioista, jotka ovat tapahtuneet aiemmin jossain toisaalla. Haastattelut ovat moniaikaisia ja monipaikkaisia. Haastattelutilanne on vuorovaikutustilanne, joka on tilannesidonnainen. (Hyvärinen 2017, 12.) Itse haastattelutilanne on haastateltaville tilaisuus reflektoida ja konstruoida identiteettiään: minä haastattelijana olen paitsi todistamassa myös mukana osallisena tässä prosessissa. Ajattelen myös, että sosiaalityöntekijän tehtävänä on tukea asiakasta identiteetin rakennusprosessissa, aidon dialogisuuden tilassa. Tämä tausta-ajatus on mukana aineistonkeruutilanteissa, vaikka toiminkin niissä tutkijan roolissa. Koin, että haastateltavani toivoivat minulta selkeää arvopohjaista kannanottoa aiheeseen, minkä myös pyrin selvittämään heille. Kysymyksiäni tai oletuksiani myös kyseenalaistettiin.

Miellän oman perheeni monikulttuuriseksi ja transnationaaliseksi mikä tekee minusta paitsi tarkkailijan myös kokijan, jonka objektiivisuus on helposti kyseenalaistettavissa. Pyrin tasavertaiseen kohtaamiseen, ja koin haastatteluissa yhteiskunnallisen asemani samankaltaisena haastateltavieni kanssa. En silti todennäköisesti kovin helposti kelpaa kokemusasiantuntijaksi suomalaisessa monikulttuurisuuskeskustelussa, koska olen syntyjäni suomalainen ja ulkonäöltäni stereotyyppinen vaalea suomalainen keski-ikäinen nainen. Mahdolliset omakohtaiset kokemukseni monikulttuurisuuteen liittyvästä leimaamisesta ja ulkopuolisuudesta ovat siis välillisiä, perheenjäsenteni kautta koettuja.

Omakohtaisesti olen kokenut, että vaikka minun suomalaisuuttani ei kukaan kyseenalaista, on poliittisesta vakaumuksestani, perhedynamiikastani ja tuttavapiiristäni tehty olettamuksia perheeni kulttuuritaustan perusteella. Olen joutunut selventämään minulle selkeitä valintoja kahvipöytäkeskusteluissa, silloin kun esimerkiksi vaikkapa pienten lasten kanssa matkustamista sukuloimaan eksoottisena pidettyyn maahan on pidetty kyseenalaisena, vastuuttomanakin toimintana. Olen itse todistanut asiakkaan roolissa, miten neuvolantäti kiemurtelee kiusaantuneena tuolissaan, kun ei tiedä millä tavalla käsittelee perheeni enemmän tai vähemmän ilmeistä monikulttuurisuusteemaa. Miten kysyä asiasta asiakkaalta poliittisesti korrektisti? - *Voi olla oma itsensä ja kysyä tarvittavista asioista suoraan, tekemättä ennako-oletuksia.* Voiko tuberkuloosirokotteen tarvetta päätellä ulkonäöstä? - *Ei voi. Aivan kaikilta pitäisi tarvittaessa kysyä ovatko he syntyneet Suomessa tai viettäneet aikaa riskialueilla.* Pitäisikö minut ehkä ohjata monikulttuuristen perheiden äitien tukiryhmään, vaikka en itse ole nostonut tarvetta esiin? - *En tiedä! Tuskin? Vaikka voisihan siitä olla hyötyäkin...*

Tutkimusaiheen näkökulma on poliittinen ja haastateltavani olivat hyvinkin tietoisia tästä. Haastateltavani osittain kyseenalaistivat 'monikulttuurisuus'-käsitteen, sillä he kokivat, että käsitteeseen liittyy niin vahvasti negatiivisia sävyjä ja koska monikulttuurisuus ei kuvaa asiaa yksilön näkökulmasta vaan ilmiötasolla. Toisaalta perheet eivät kokeneet olevansa myöskään pelkästään 'suomalaisia', mikä on jaettu kokemukseni myös omasta perheestäni.

Tutkielma on tavallaan myös osa omaa identiteetin rakennusprojektiani, jonka tavoitteena on saavuttaa sosiaalityöntekijän pätevyys ja toisaalta lisätä itseymmärrystäni, kulttuurista kompetenssiani ja kykyäni hahmottaa ympäristöäni sekä itseäni. Olen hyvin tietoinen siitä, että tutkimuksen tekeminen muuttaa tutkijan suhdetta kohteeseensa. (Juvonen 400, 2017.) Oma kokemukseni on, että tutkimuksen tekemisen kautta minulla on jäsentyneempi käsitys aihepiiriin

liittyvistä haasteista, ilmiöistä ja käsitteistä. Ymmärrän myös itseäni ja omia kulttuurisia oletuksiani paremmin. Koska olen elänyt transnationaalisessa perhetilanteessa käytännössä koko aikuisikäni, ovat monet aiheeseen liittyvät teemat minulle ns. hiljaista tietoa. Olen ollut itse nuorena useita vuosia maahanmuuttajan roolissa - vaikka en itseäni maahanmuuttajaksi koskaan kutsunutkaan. Olen äiti. Lisäksi olen myös ammatillisesti rakentanut omaa identiteettiäni uudelleen elämänpolkuni aikana, ryhdyinhän sosiaalityöntekijäksi vasta keski-ikäni kynnyksellä, toisella alalla tehdyn työuran jälkeen.

Haastatteluni voidaan ehkä ymmärtää jonkinlaiseksi sisäpiirihaastatteluksi, koska monikulttuurisessa lapsiperheessä eläminen ja toimiminen ovat sekä minun että haastateltavieni sosiaalisessa todellisuudessa oleva teema. (Juvonen 2017, 398-399.) 'Monikulttuurinen perhe Suomessa' on silti niin keinotekoinen, väljä ja moneen suuntaan joustava kategoria, että se ei mielestäni voi varsinaisesti meritoitua 'sisäpiiriksi', vaikka koko tutkielmani peruslähtökohta on, että jotain yhteisiä identiteettiä liittyviä piirteitä näillä perheillä on, ja ne eivät ole välttämättä sidottuja tiettyyn kulttuuriin sinänsä.

Laajassa mielessä tutkielmani käsittelee ulkopuolisuuden ja sisäpuolisuuden tematiikkaa. Teemahaastattelussa pyrin kartoittamaan monikulttuurisen perheen näkemystä identiteetistään arjessa. Tulkinnat ja merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa, ja tavoitteenani oli myös jättää tilaa aidolle näkemysten vaihdolle.

Ryhmähaastattelu mahdollistaa yksilöhaastattelua paremmin haastattelusisällön lisäksi jaettujen käsitysten tarkastelun, sekä puhe- ja esitystapojen vaihtelun huomioimisen. (Peltola 2014, 64.) Myös kysymykset valtasuhteista ja ilmaisun vapaudesta ovat merkityksellisiä ryhmähaastattelussa (Peltola 2014, 65.) Voi olettaa, että ryhmähaastattelussa on tarve esittää oma perhe positiivisemmassa valossa, kuin mikä tulisi esiin yksilöhaastattelussa. Osallistujat tekevät tulkintoja ryhmässä vallitsevista normatiivisista ajattelutavoista. (Pietilä 2017, 126.) Haastattelu on sekä haastateltaville että haastattelijalle performanssi; kuten jo yllä totesin, haastattelutilanne itsessään on areena rakentaa omaa identiteettiä ja minäkuvaa. Avautuminen haastattelussa saattaa myös aikaansaada henkilössä itsereflektioprosessin, jolla on vaikutuksia toiminnan tasoon. (Aho & Paavilainen 2017, 348.)

Olen pohtinut tutkijan roolin eroa työssäni sosiaalityöntekijänä tekemiin asiakashaastatteluihin. Näissä kohtaamisissa on paljon samaa, mutta myös eroja. Sosiaalityöntekijä pyrkii tyypillisesti tuottamaan jotain muutosta asiakkaassaan tai tämän vuorovaikutussuhteissa. Hänellä on tietty

valta-asema ja rooli. Varsinkin lastensuojelussa kohtaamiset ovat usein hyvin jännitteisiä, koska näissä kohtaamisissa on aina vahva viranomaisvallan elementti. Viranomaiskohtaamiset eivät koskaan ole kahden tasaveroisessa asemassa olevan yksilön kohtaamisia. (Hiitola & Peltola 124, 2018.) Viranomaisten tekemä 'pakkoauttaminen', jossa on vahva valtaelementti, on selkeimmin tunnistettavissa lastensuojelussa, jonka asiakkuuttakaan ei asiakas voi itse valita. Muutostyö ei ole tällöin vain asiakkaan sisäisen motivaation vahvistamista, vaan siinä on lain ja viranomaisen harkintavallan määrittämät rajat. Kaikenlaisessa, vapaaehtoisessakin, auttamistyössä on aina niin näkyviä kuin piilotettuja vallan elementtejä, ja jossain mielessä myös auttajan omat tarpeet ovat väistämättä läsnä kohtaamisissa. Ammattilaisen on syytä olla tietoinen näistä varjoista ja jännitteistä, jotta auttamisen etiikka on kestäväällä pohjalla. (Lindqvist 1991.)

Tutkijan rooli on neutraalimpi kuin sosiaalityöntekijän, hänhän pyrkii ensisijaisesti ymmärtämään kohteena olevaa ilmiötä ilman viran tai lain asettamia päämääriä ja rajoja. Kuitenkin sosiaalityöntekijän muutostyö on hyvin haperolla pohjalla, jos hän ei ensin ymmärrä asiakkaansa tai käsillä olevan tilanteen problematiikkaa, joten hänen on syytä kyetä ajattelemaan kuten tutkija.

Sosiaalityöntekijänä suhtaudun haastattelutilanteisiin tapahtumana, jossa havainnointi on yhtä suuressa osassa kuin se mitä faktuaalisesti sanotaan. Tutkijana olen pyrkinyt ottamaan kantaa ottamattoman, seuraajan roolin. Toisaalta haastateltavat välillä toivoivat minun vahvistavan tai ottavan jopa kantaa heidän sanomiinsa asioihin. Tämän tulkitsin niin, että asialla on aidosti heille merkitystä, ja he haluavat työstää sitä dialogin avulla. Vahvistuksen hakeminen saattoi tietysti kertoa myös epäilystä, olinko todella ymmärtänyt sanotun. Pyrin olemaan tarkkana siitä, että säilytin mahdollisimman puolueettoman ja neutraalin lähestymistavan niissä puitteissa, joita näinkin poliittinen aihe mahdollistaa.

Feministinen ja toisaalta kunnioittava lähestymistapa haastateltavia kohtaan on minulle läheinen: tarkoitan feminismillä tässä pyrkimystä tasa-arvoiseen kohtaamiseen, jossa haastateltava voi olla mukana päättämässä mikä on oleellista tietoa kohteesta, en niinkään sukupuoleen liittyvää tematiikkaa (Hyvärinen 2017, 15.) Lisäksi ryhmähaastattelussa haastattelijan rooli on erilainen kuin yksilöhaastatteluissa: pyrkimykseni oli toimia pikemminkin fasilitaattorina. Ryhmän monikulttuurisuus käsitteenä sisältää oletuksen eroavaisuuksista ryhmän sisällä, joten tämä on implisiittinen teema tehdyissä haastatteluissa. Vaikka pyrin haastatteluissa analysoimaan ensisijaisesti sisältöanalyysin, en diskurssianalyysin keinoin, otan jossain määrin huomioon sen tavan, miten haastateltavat käsittelevät erimielisyyksiä. Esimerkiksi yksi epäsuora tapa ilmaista

erimielisyyttä, ja toisaalta rakentaa ryhmän välistä solidaarisuutta ja koheesiota, on huumori. Se auttaa ilmaisemaan ahdistaviinkin kokemuksiin liittyviä ajatuksia, ja voi toimia eräänlaisena avaimena ryhmän jaettuun kulttuuriseen ymmärrykseen. (Pietilä 2017, 115.)

Etnografisen tutkimuksen yksi lähtökohta on, että sosiaalinen kenttä muodostuu ilmiöistä tai henkilöistä, jotka ovat suhteessa toisiinsa. Tavoite tilastollisesta yleistettävyydestä ei ole tässä mielekäs, koska suhdejärjestelmien erityisyys, riippuvuus ja ei-sattumanvaraisuus ovat tällaisessa tutkimuksessa kiinnostuksen kohteena (Peltolan mukaan esim. Malkki 2014, 49.) Vaikkei tutkimukseni ole etnografinen, lähestyn tutkimuksen yleistettävyyttä samalla tavalla. Tutkimuksen osallistuneet perheet eivät edusta mitään väestönosaa tavalla, joka sallisi tilastollisten yleistysten tekemisen. Tavoitteena tässä laadullisessa haastattelututkimuksessa onkin keskusteluttaa aineistoa teorian kanssa; tarkastella pientä tapausjoukkoa riittävän intensiivisesti, että se voi tuottaa teorioita vahvistavaa tai kyseenalaistavaa tietoa. (mt.)

Haluan välttää tutkimuksessani 'metodologista nationalismia', eli sitä, että Suomessa asuvat henkilöt, joiden juuret ovat muualla kuin Suomessa, nähdään ensi sijassa etnisen taustansa kautta ja heitä tutkittaessa parhaaksi vertaisryhmäksi oletetaan ryhmä, joka jakaa tämän taustan. (Peltola 2014, 54.) Esimerkiksi oman perheeni puolisoni osittaisen etnisen taustan kautta syntyvä 'intialaisuus' on erilaista, kuin sellaisen perheen intialaisuus, joka asuu Intiassa, tai joka on vastikään muuttanut pois Intiasta. Voi tietysti kyseenalaistaa onko esimerkiksi minun perheessäni mitään 'intialaisuutta' olemassakaan, vai pitäisikö pikemminkin puhua 'sikhiläisyydestä' tai 'punjabilaisista' juurista, jotka ovat itseasiassa nykyisen Pakistanin rajojen sisällä Faisalabadissa. Tämänkin voi kyseenalaistaa, koska perheeni ei ole tosiasiallisesti sikhi sen enempää kuin körttikään. Voi myös kysyä, miten minun puolisoni tai lasteni juuret vaikuttavat minuun. Tekeekö minusta vähemmän suomalaisen, jos elän osittain jossain muussa kulttuuripiirissä?

Mielenkiintoinen yksityiskohta on, että käsitykseni mukaan Intia myöntäisi minulle *Overseas Citizen of India* – henkilökortin, jos sellaisen haluaisin hankkia, sillä perusteella, että puolisoni on osittain intialaista alkuperää. Tavallaan minäkin olen siis intialainen, härmäläisistä, tai pikemminkin hämäläis-turkulaisista, juuristani huolimatta.

Kyseenalaistan vahvasti essentialistisen näkökulman pysyvistä ja staattisista kansallisidentiteetistä. Pyrin löytämään tutkimuksessa pikemminkin transnationaalisia tai monikulttuurisen perhen identiteetin 'rakennustyöhön' liittyviä teemoja kuin tiettyyn kulttuuriin liittyviä piirteitä. (Rastas 2007.)

Tarkoitus on, että pro gradu -tutkielmassani haastatteleman perheet omaavat etnisiä taustoja eri puolilta maailmaa ja pyrin löytämään tutkimuksessa pikemminkin transnationaalaisia tai monikulttuurisen perheen identiteetin 'rakennustyöhön' liittyviä piirteitä kuin tiettyyn kulttuuriin liittyviä piirteitä, vaikka he itse määrittelisivät vahvasti itsensä tietyn kulttuurin piirteiden kautta. Tähän haastateltavalla on tietysti oikeus.

3.4 Aineiston keruu

Tutkielmani tavoitteena on määrittää transnationaalisen perheen identiteettityön piirteitä, jotka eivät ole tiettyyn kulttuuriin sidottuja. Etukäteen määrittelemiäni teemoja haastattelussa olivat nämä: *Monikulttuurisuus ja suomalaisuus, Perhe, Arjen valinnat / kieli, Ympäristö / yhteiskunta / ryhmät, Ajallinen ulottuvuus ja identiteetti*. (ks. liite.) Haastattelun aikana ja jälkeenkin etukäteisteemat näyttäytyivät kohtuullisen toimivina. Haastateltavat kokivat näihin teemoihin nivoutuvat kysymykset olennaisina ja keskustelua syntyi niiden pohjalta kaikissa haastattelutilanteissa luontevasti. Haastattelujen ajallinen narratiivi lähti siitä, kun alussa kysyin, miten pariskunta on tavannut, ja siitä haastattelu eteni, toki poukkoillen, nykyhetken tilanteeseen ja sen käsittelyyn.

Haastateltavien löytäminen on oma prosessinsa, joka itsessään rajaa tutkittavan ilmiön luonnetta. Erilaisten vaiheiden jälkeen löysin haastateltava oman verkostoni kautta lumipallomenetelmällä. Samalla kun etsin haastateltavia, kävin luonnollisesti aiheen tiimoilta lukuisia keskusteluja eri ihmisten kanssa. Se mitä 'monikulttuurisen perheen identiteetti' on, tai voisi olla, tuntui avautuvan keskustelukumppaneilla suhteellisen helposti. Toisaalta sain palautetta, että aiheeni on melko vieraantunut ihmisten arjen kokemuksesta ja siitä, miten he mieltävät itse itsensä. Muutama haastateltava vetäytyi haastattelusta, vaikka oli aluksi siihen luvannut lähteä mukaan. Minulle jäi vaikutelma, että lähestymistapaani tai motiivejani saatettiin epäillä, ja toki onkin tervettä ja järkevää itsesuojelua pohtia millaisiin tutkimuksiin ja haastatteluihin suostuu mukaan, varsinkin kun poliittinen ilmapiiri on monikulttuurisuusasioiden osalta niin jännitteinen.

Eräs tutkimusaiheeni kannalta erityisen kiintoisa kieltäytyminen haastattelusta sattui kohdalleni, kun henkilö, joka oli lapsena itse muuttanut Suomeen maahanmuuttajana, kieltäytyi haastattelusta, sillä perusteella, ettei koe oman nykyisen perheensä enää olevan monikulttuurinen. Hän yhdisti vahvasti monikulttuurisuuden äidinkieleensä, jonka käyttö oli arjessa jäänyt hyvin vähäiseksi viime

vuosina, eikä hän puhunut äidinkieltään myöskään omille lapsilleen vaan suomea. Olisi tietysti ollut kiintoisaa haastatella häntä valintojen taustoista, mutta se ei ollut mahdollista hänen haluttomuudestaan johtuen, enkä lähde siltä tässä sen enempää spekuloidaan tutkimuseettisistä syistä.

Käyty keskustelu kuitenkin kyseenalaisti käyttämäni määritelmät siitä, mitä miellän olevan 'monikulttuurinen perhe'. Onko minulla oikeutta asettaa tällaisia määritelmiä ihmisen oman kokemuksen ohi tai yli? Akkulturaatioteorian osoittama suunta on, että haastateltavikseni valikoituu erityisesti sellaisia perheitä ja henkilöitä, joilla on vahva pyrkimys perheen sisäisten kulttuurien integraatioon; tällöin haastattelu itsessään on heille antoisa. He ajattelevat olevansa 'monikulttuurisia' tai 'kaksikulttuurisia' perheitä ja myös työstävät itseään sellaisina. Näin ei välttämättä kuitenkaan ole kaikissa perheissä, vaikka he 'teknisesti' olisivat taustaltaan samankaltaisia. Sellaiset perheet, joissa pyritään esimerkiksi assimilaatioon, siis mukautumaan vahvasti siihen ympäristöön missä nyt eletään, ei ole motivaatiota osallistua haastatteluun, ja 'monikulttuuriseksi perheeksi' määriteltyksi tuleminen voi olla jopa uhka omalle identiteetille. Toisaalta, jos aihe olisi todella kipeä, haastattelun osallistuminen ei näyttäytyisi mielekkäänä. Lisäksi tarve tehdä 'identiteettityötä' - pohtia sitä kuka minä olen - vaihtelee elämäntilanteesta ja -vaiheesta riippuen. Toisille ihmisille tällainen pohdinta on yleisestikin luontevampaa kuin toisille. Tämän pohjalta on siis selvää, että haastateltavat itsessään ovat tietynlaisia; aiheen määrittelyni itsessään luo odotuksen integratiivisesta lähestymistavasta, joka ei kosketa kaikkia perheitä, joita voisi monikulttuuriseksi tai transnationaaliseksi olettaa. Toisenlaista akkulturaatioasennetta edustavien perheiden tutkiminen edellyttäisi todennäköisesti erilaista lähestymistapaa ja tutkimuskysymysten määrittelyä.

Lopulta toteutin neljän pariskunnan yhteishaastattelut. Haastattelut kestivät noin puolitoista tuntia. Pariskuntien naiset olivat kaikki suomalaisia ja miehet ulkomaalaisia. Ensimmäinen haastattelemani perhe oli Helsingissä asuva nepalilais-suomalainen perhe. Haastattelin perhettä heidän kotonaan niin että myös lapsi oli läsnä. Toinen haastattelemani perhe oli nigerialais-suomalainen, joka asui Turun seudulla. Heillä oli jo useampi lapsi. Haastattelu toteutettiin yliopistolla. Lapset eivät olleet läsnä. Koska perheellä oli jo hieman vanhemmat lapset, oli kokemusta arjen ratkaisuista lapsiperheessä kertynyt runsaasti. Pariskunta kuitenkin sanoi, ettei ollut aiemmin pohtinut perhettään tästä näkökulmasta ja he pitivät haastattelua itsetuntemusta lisäävänä, jopa terapeutisena. Haastattelussa nousi esiin myös se, miten erilaista on

kokemuksellisesti olla tummaihoisen maahanmuuttajataustainen henkilö, kuin maahanmuuttaja, joka sulautuu ulkonäöltään valtaväestöön. Kolmas oli espanjalais-suomalaisen perheen haastattelu kotona Helsingissä, joka tehtiin suomeksi. Tämän ja neljännen perheen löysin yhteisen tuttavan kautta. Espanjalais-suomalaisen perheen haastattelussa mukana oli heidän taaperoikäinen lapsensa ja he odottivat toista lasta. He olivat ainoa identiteetiltään eurooppalainen perhe, ja heille monikulttuurisuus käsitteenä kuvaamaan heitä oli todennäköisesti tästä johtuen kaikkein vierain. 'Monikulttuuriseksi' tosiaan usein kuvaillaankin ihmisiä ja perheitä, jotka ovat pakolaistaustaisia ja/tai selkeästi ulkonäöltään erilaisia suomalaisen stereotypiaan nähden. Neljännessä haastattelussa oli Helsingissä asuva brasilialais-suomalainen perhe, joka odotti ensimmäistä lastaan. Tämä haastattelu toi esiin, miten suuri mullistus lapsen saaminen on identiteettinäkökulmasta tässä ajassa ja tässä yhteiskunnassa. Lapsi kuvaa aina toivoa ja uudistumista, tulevaisuutta. Lapsen syntyessä syntyvät myös isä ja äiti, sekä lapsiperhe yksikkönä. Myös tämä haastattelu tehtiin suomeksi perheen kotona. Olen koodannut sitaateissa perheet Äiti 1 ja Isä 1, tai Ä2 ja I2, Ä3 ja I3, Ä4 ja I4. Ä viittaa äitiin ja I isään.

Toteutin haastattelut kasvokkain englanniksi ja suomeksi. Luotan oman kielitaitoni kestävyyyteen nyanssien ymmärtämisessä. Haastateltavieni kielitaito oli pilottihaastatteluissa niin hyvällä tasolla, että uskon heidän kyenneen ilmaisemaan itseään haluamallaan tavalla. Kielitaito liittyy myös olennaisesti yhteiskunnalliseen asemaan. (Peltola 2014, 50.) Hyvä kielitaito auttaa kotoutumisessa ja lisää sosiaalista ja kulttuurista pääomaa merkittävästi.

Englannin kielen rooli Suomessa tuli esiin niin haastateltavien kanssa kuin myös keskustelussa yliopistolla ohjaajani kanssa, kun hän pohti, onko sallittua tai sopivaa muuten suomen kielisessä akateemisessa tutkielmassa käyttää englanninkielisiä sitaatteja. Ensimmäinen huomio on, että minusta olisi tuntunut erittäin oudolta, väkinäiseltäkin lähteä kääntämään sitaatteja suomeksi. Siksi en ollut edes ajatellut asiaa ennen kuin ohjaaja toi asian keskusteluumme. Akateeminen perusteluni on, että haastatteluiden konteksti on sellainen, että Englanti tässä suomalaisen yhteiskunnan osassa on yleisesti käytetty epävirallinen 'virallinen' kieli, vaikka sitä ei lainsäädännön tasolla tunnusteta. Se on siis suomalaisessa monikulttuurisessa kontekstissa elävien tyypillisesti, mutta ei tietenkään aina, käytetty kieli. Suomi ja Englanti ovat oletusarvoisesti niitä kieliä, joilla nuoret tai nuorehkot urbaanit maahanmuuttajat viestivät oman äidinkieltensä lisäksi. Tämän englannin kielisen materiaalin kääntäminen suomeksi itseisarvottomasti olisi jossain mielessä jopa todellisuutta vääristävää, tutkimuskohteen muokkaamista sille vieraaseen kieleen, eli suomeen. Englannin

käyttö ei siis ole tässä kontekstissa poikkeus, tai oikeastaan edes vieras kieli, vaan käytännön saneleman tosiasiallinen kommunikaation väline, johon todennäköisesti lähes kaikilla monikulttuurisessa ympäristössä toimivilla ihmisillä on jokin suhde. Tämä suhde voi olla hankala, mutta yhtä kaikki: oletus Suomessa asuvia 'ulkomaalaisia' kohtaan, ainakin jos he ovat koulutettuja, on se, että englantia osataan, ja sitä käytetään, vaikka ei aina osattaisikaan. Lisäksi suomi ja englanti ovat oletusarvoisesti niitä kieliä, joilla nuoret tai nuorehkot urbaanit maahanmuuttajat viestivät oman äidinkieltensä lisäksi, vaikkei englannilla virallista asemaa Suomessa olekaan. On kuitenkin myös niin, että englannin kielen käyttö *lingua franca*, mitä itse en juuri kyseenalaistanut, osoittautui identiteettimielessä merkittäväksi ja ulkopuolisuutta suhteessa suomalaisuuteen tuottavaksi asiaksi, jos oletus on, että ulkomaalaistaustainen henkilö automaattisesti osaa puhua englantia.

Pyrkimykseni on haastattelutilanteessa kohti tasavertaista dialogia. Tiedostan silti, että tutkimustilanteessa keskustelun parametrit ja intressit tulevat tutkijalta, eli hän käyttää aina vähintään agenda-setting -valtaa. Aineistoni käsittelee nimenomaan vanhempien tekemiä ratkaisuja ja toiveita liittyen perheen identiteettiin. Käsittelem haastatteluaineiston kapeaan edustavuuteen ja akkulturaatioteorian rajoitteisiin liittyviä aspekteja haastatteluaineiston teemojen analyysiosion jälkeen kappaleessa ”Vallasta, sukupuolesta ja yhteiskuntaluokan merkityksestä transnationaalisessa perheessä”, jossa käytin lisäaineistona Ylen esittämää Tuontirakkautta (alkup. *Postorderkärlek*) -dokumenttia (2019). Pyrin haastatteluja tehdessä jättämään omat oletukseni taka-alalle siitä, miten haastateltavat kokevat oman kulttuurinsa. Samalla tavalla voi lähestyä minkä tahansa, niin suomalaisen kuin jonkun muun kulttuurin oletettua edustajaa.

4. Analyysi

4.1 Aineistosta nousevat teemat

Kaikki haastateltavat olivat innolla mukana, ja vaikutelma oli, että he olivat asiaa pohtineet jo aika paljon, joskaan kukaan ei itse olisi nimenneet ilmiötä sitä 'monikulttuurisen perheen identiteetin' rakentamiseksi reflektion keinoin. Haastateltavat pariskunnat nostivat ristiriitojen käsittelyn itse esiin haastatteluissa yllättävänkin selkeästi, oma ennakko-oletukseni olisi ollut, että tätä ehkä vähemmän haluttaisiin itse puida. Näin ei kuitenkaan ollut, kaikki ottivat aiheeseen jollain tapaa kantaa.

Analyysini pohjalta haastateltavat edustavat hyvin resursoitua, korkean sosiaalisen pääoman omaavaa koulutettua keskiluokkaa. Aineisto ja sen löydökset saattaisivat olla jossain määrin toisenlaisia, jos olisin haastatellut esimerkiksi oman tuolloisen työpaikkani eli avohuollon lastensuojelun asiakasperheitä tai vain esimerkiksi perheitä, joilla on pakolaistaustaa, koska traumaattiset ja väkivaltaiset kokemukset voivat vaikuttaa vahvasti vuorovaikutuksen laatuun ja identiteettiin. Koska itse työskentelin tutkimusta aloittaessani perheiden parissa, joilla tyypillisesti on vakaviakin sosiaalisia ongelmia, koin henkilökohtaisesti mielekkäänä haastatella perheitä, joiden arki sujuu yhteiskunnallisen normiston mukaan oletusarvoisesti hyvin, ja jotka ovat nykytilanteessa kykeneviä reflektiivisesti ja rakentavasti ratkomaan kulttuurisia erimielisyyksiä perheen kesken. Toisaalta perheissä, joissa resurssit ja toimintakyky ovat kohtuullisen hyvällä tasolla, voi ehkä selkeämmin tavoittaa juuri transnationaalisuuden tuottamaa identiteettityön tarvetta, kun se ei jää muiden, hankalampien ja kipeämpien, teemojen jalkoihin.

Keskiluokkaisuudesta ja korkeasta koulutustasosta huolimatta aineistosta välittyi vahvasti se, millaisia esteitä esimerkiksi suomalaisessa työelämässä on ulkomailta muuttaneille. Taloudelliset ja työllistymiseen liittyvät huolet olivat haastatelluille osa elämää ja myös parisuhteeseen ulkoista painetta ja konfliktejakin tuottava teema. Toisaalta suomalainen työelämä ja yhteiskunta näyttäytyivät palkkatason ja infrastruktuurin puolesta lapsiperheelle hyvänä, kunhan siihen pääsee kiinni oman koulutus- ja osaamistasonsa mukaisesti.

Merkityksellisiä alkuperäisilmauksia ovat: *Ristiriitojen käsittely / oma ja perheenjäsenten (kansallis)identiteetti / ulkopuolisuus yhteiskunnassa / ulkonäkö ja siihen liittyvä huomio tuntemattomilta tai puolittuilta ihmisiltä / verkostot, ystävät ja juhlat identiteetin rakentajina /*

lasten kulttuuri- ja kielikasvatus / monimuotoinen ja monipaikkainen perhe / työ ja opiskelu / maahanmuuttajapuolison kielitaito /

Nämä kategoriat edustavat osittain erilaisia A) keinoja rakentaa identiteettiä ja toimia yhteiskunnassa. B) Osa taas liittyy perheenjäsenten kokemuksestaan itsestään 'erilaisena'.

Tämä näyttäytyy erilaisina ulkopuolisuuden kokemuksina, jotka voivat konkretisoitua esimerkiksi tuntemattomilta saatuun huomioon, joka voi olla positiivista, negatiivista tai neutraalia, mutta johon on pakko reagoida jotenkin. Saatu huomio voidaan jakaa huomioon, jota jakavat ns. 'well-meaning idiots', hyväntahtoiset henkilöt, jotka kuitenkin kommentillaan voivat rikkoa yksityisyyden rajoja ja toisaalta puhtaasti negatiiviset rasistiset kommentoijat, jotka näyttäytyivät vähemmistönä. Rasismi voi kuitenkin olla piilotettuna anonyymeihin rakenteisiin, ja tuottaa siten ulkopuolisuuden kokemusta.

Pyrin tässä määrittämään niitä identiteettityön teemoja, jotka nousivat haastattelusta. Ne voivat olla osittain päällekkäisiä ja liudentua toisiinsa. Aineistosta nousee hyvin esiin, jo siinä tavassa miten aiheesta keskustellaan, se että kansallisidentiteetti ei ole selvärajainen: se on paitsi juridinen myös kulttuurinen, symbolinen sekä narratiivinen. Juhlat, syömiseen liittyvä tapakulttuuri, uskonto ja niin edelleen, joista keskusteltiin haastatteluissa, ovat vahvasti symbolisia, ja niihin liitetään paljon kansallisuuteen liittyviä merkityksiä. Ne myös rakentavat ihmissuhteita ystäviin ja sukulaisiin.

Identiteetti on jossain määrin pysyvä, mutta se myös muuttuu ajan myötä, ja onnistuneeseen kasvuun ihmisenä ja vanhempana kuuluu, kansallisidentiteetistä riippumatta, sen hyväksyminen, että asiat eivät elämässä ole ikuisia ja pysyviä. Kun olosuhteet muuttuvat, ihminen joutuu katsomaan itseään uusin silmin, ja menneisyyskin voi näyttäytyä uudella tavalla. Kyky joustaa ja määritellä itseään uudestaan, menettämättä kuitenkaan oman elämän 'punaista lankaa' ja merkityksen tunnetta, on vahvuus muuttuvissa olosuhteissa.

Merkittävää on, että perheen identiteettiprosessi riippuu paljon siitä, minkä ikäiset lapset heillä on. Vanhemmat syntyvät lapsen myötä, mikä itsessään on heille iso identiteettimuutos. Kokemuksen, tehtyjen valintojen kautta oma kuva itsestä vanhempana vahvistuu. Vauva-aikana ja raskausaikana lapsi itse ei sanallista omaa tahtoaan ja kokemustaan. Silloin kun asiat ovat hyvin, liittyy lapsen saamiseen ja pikkulapsiaikaan paljon unelmia ja optimismia tulevaisuudesta, ja tämä perusvire välittyi vahvasti haastatteluista.

Jos olisin haastatellut perheitä, joissa on teini-ikäisiä lapsia, niin että lapset olisivat olleet mukana, olisi lasten ääni kuulunut voimakkaammin ja vanhempien ajatuksetkin olisivat ehkä olleet voimakkaammin jo toteutuneiden tapahtumien lopputulosta. Vanhemmat voivat kohdistaa lapsen toiveita ja odotuksia, mutta lopulta he eivät voi päättää lapsen puolesta sitä millaiseksi tämän identiteetti muodostuu, oli kyse sitten kansallisidentiteetistä, sukupuoli-identiteetistä tai yleensä edes ammatti-identiteetistä ja niin edelleen.

Suomalaisen kulttuuritaustani sävyttämä tulkintani on, että jos vanhemmilla on kovin voimakkaat odotukset siitä millaiseksi heidän lapsensa kasvaa, ovat ristiriidat lähes aina väistämättömiä, kun lapsi alkaa itsenäistyä. Tiedostan, että isossa osassa maailmaa lapsen itsenäistymistä ja oman identiteetin kehittymistä irrallisena perhetaustasta, ei pidetä tärkeänä, ja se voi näyttäytyä myös uhkana. Lienee selvää, että jos vanhemmilla on oman identiteettinsä kanssa ja keskinäisessä suhteessaan paljon ristiriitoja ja tyytymättömyyttä, välittyy tämä myös lapseen. Tässäkin mielessä vanhemman oman identiteetin ja perheen ristiriitojen taitava ja joustava käsittely auttaa myös lasta kasvamaan eheäksi. Tämä ei tarkoita sitä, että ristiriitojen käsittelyä pitäisi vältellä vaan nimenomaan sitä, että ristiriidat olisi hyvä tunnistaa ja neuvottelun kautta tehdä tilanteesta sellainen tulkinta, joka osapuolten on mahdollistaa tunnistaa. Varsinaiseen konkreettiseen kaikkia tyydyttävään käytännön ratkaisuun pääseminen voi olla mahdotonta: siksi esimerkiksi sen *hyväksyminen* että osa läheisistä asuu jossain muualla ja perheen tunne-elämään kuuluu pysyvästi kaipuun ja ulkopuolisuudenkin elementtejä voi olla ratkaisu itsessään.

4.1.1 Ristiriitojen käsittely

Ristiriitojen käsittely on niin parisuhdetaitojen kuin monikulttuurisuudenkin syvää ydintä. Tapa työstää erimielisyyksiä, neuvotella ja siirtyä eteenpäin on ratkaisevassa roolissa siinä, miten makrotason poliittinen prosessi yhteiskunnassa ja toisaalta mikrotasolla perheen sisällä onnistuu ja toimii. Oma sisäistetty tapa toimia, oma kulttuuri, nähdään luonnollisena ja oikeana, toisenlainen tapa toimia tuntuu vieraalta ja pelottavaltakin. Tässä mielessä kaikki perheet ovat monikulttuurisia, koska jokainen tuo mukanaan oman lapsuudenperheensä ja historiansa parisuhteeseensa.

Mielenkiintoinen kysymys on, missä määrin asiat riippuvat yksilön 'persoonasta' ja missä määrin hänen 'kulttuuristaan'. Voiko näitä kahta lopulta erottaa toisistaan? Vastaus vaikuttaa olevan, että joskus voi ja joskus ei. Yleistäminen kulttuurin perusteella ei kuitenkaan tee oikeutta yksilölle eikä huomioi yksilöllisiä eroja. Yhdessä eläminen myös muuttaa ajattelua. Akkulturaatioteorian mukaan

sopeutumisessa on eri vaiheita, jotka ovat intensiteetiltään ja kestoltaan eri pituisia ja lomittaisiakin. Haastateltavani tunnistivat samankaltaisia vaiheita omassa elämässään. Ajatukset ja toiveet perhe-elämästä ja parisuhteesta muuttuvat ajan myötä. Tämä on identiteetin kehitystä perheenä, sen jatkuvaa määrittelyä keitä 'me' olemme. Tämä prosessi ei ole yhdensuuntainen, ja vertautuu myös 'kotoutumisen' käsitteeseen laajemmassa kulttuurisessa ja yhteiskunnallisessa kontekstissa. Omasta 'kulttuurista', 'minuudesta' tai sukupuolirooleista liian jäykästi kiinni pitäminen voi johtaa ylitsepääsemättömiin konflikteihin. Onnistunut identiteettityö vaatii joustavuuden kehittymistä puolin ja toisin, yhdessä mutta usein eritahtisesti. Monikulttuurisen perheen identiteetin luominen voi myös etäännyttää sellaisista ihmisistä, joilla ei kokemusta monikulttuurisuudesta ole. On helpompi löytää yhteys ihmisiin, joilla on samankaltaisia kokemuksia, ja joille ei tarvitse selitellä, edes silloin kun utelut ovat hyväntahtoisia. Suomalaisen stereotyyppisen identiteetin ahtaudesta johtuen, monikulttuurisessa perheessä eläminen voi tuottaa ulkopuolisuuden kokemuksia kaikille perheen jäsenille. Seuraavat haastattelupätkät kuvaavat tätä pohdintaa ja kokemusta:

Isä 2: You need to adapt to (...) have a peace of mind if you... if you live with someone from a totally different background. It must be two-way, otherwise it will be a disaster at home.

Äiti 2: I think in every relationship you have to do that. I'm thinking, is it about the culture or is it about the person? Because of course you also have personal ways of doing things. So that I'm not doing to make the mistake that ALL Nigerian or African men are like this. (...) So everything is not about the culture.

Äiti 2: Sometimes yes, there are certain ways... Like him for example get upset something or expect me to do something and I'm confused, like what is this, how can you expect me to something like this and then I realise it comes from the culture, I'm supposed to behave like that, in his culture so that's where the expectations come from. But then also, like personal... X likes to be late... which (laughs) also can be a cultural thing but it's also a personal thing.

Ristiriitoja ja erilaisia odotuksia kuvailtiin kaikissa haastatteluissa oma-aloitteisesti, huumorin sävyttämänä. Vaikka haastateltavat näkevät monikulttuurisuuden rikkautena, se tuottaa omanlaistaan kitkaa parisuhteeseen, mistä he ovat tietoisia.

Kieli ja kielitaito näyttäytyvätkin yhtenä suurimmista asioista monikulttuurisessa perheessä: kuka osaa mitäkin kieltä ja miten asia on käytännössä ratkaistu. Kielenkäyttö on konstruktionistisesta näkökulmasta katsottuna aina myös vallankäyttöä: se joka saa määritellä käsitteet, kirjoittaa myös historian, tai narratiivin. Aihe tuottaa siten monenlaisia tunteita ja jännitteitä tiedostamattakin, koska kielenkäyttö on automatisoitua. Sellaisen kielen käyttö, joka ei ole kummankaan äidinkieli ts. tunnekieli, voi kuvastaa halua neutralisoida tai tasa-arvoistaa tilanne, siirtyä symbolisesti siirtyä valtiorajojen sisältä ei-kenenkään maalle.

Isä 1: So (we speak) Finnish, Nepalese, sometimes English (...) many times when, especially when we are fighting we speak English.

Äiti 1: How we use, like the basics would be that in very practical way, I speak in Finnish to X and the joint language of the family is Nepali. And II is speaking in Nepali with X. Then when we fight it should be English and then also I think when I'm really wanting to explain something I try it in Nepali first, then I get frustrated and I turn to English and then. Then I get aggravated with II. because I say something in English and I want him to say the same thing in Nepali back to me so I learn. (laughs) But then he is lazy or saying it half in English back .

Isä 1: Yeah. Coming from one culture and being like, living in another culture with a person from another culture and having like this mixed kind of environment. It's more difficult.

Vasta lastaan odottava pariskunta 4 esittää humoristiseen sävyyn toiveen, että heidän ei enää tarvitsisi riidellä, koska tuntevat toisensa jo niin hyvin. Riitely voidaan nähdä yhtenä tapana rakentaa perheen identiteettiä, ja tapa, jolla siitä kerrotaan ulkopuoliselle, on osa tätä prosessia Tavanomaiset, 'arkiset', ristiriidat ovat turvallisia, niistä voidaan huumorin sävyttämänä kertoa ulkopuolisille ja itseasiassa näin lisätä yhteenkuuluvuuden tunnetta. (Peltola 2014.)

Äiti 4: En mä usko että meille ainakaan kulttuurierojen takia riitoja tulee (nauraa)!

Taito käsitellä ristiriitoja onkin paitsi parisuhdetaitojen, myös monikulttuurisuustaitojen ytimessä, mikä tarkoittaa, että ristiriita, riita tai erimielisyys itsessään ei siis ole ongelma tai vältettävissä oleva asia, vaan olennaista on se, miten ristiriitoja lähestytään ja miten niitä voidaan ratkaista.

Äiti 2: It takes a lot of work to adapt to a different culture. It takes a lot of thinking. When friends for example end up in divorce, I can't help but thinking that maybe it's the

lack of conversation, the lack of understanding why we do this, why there are this kind of problems. If you don't understand that there are these different periods, you might just jump out of the relationship, like that. Even though it's just a normal process of adaptation. I think it would be important for multicultural families to get support in that.

Suhde auktoriteetteihin ja tapa jolla ihmissuhteita hoidetaan ja miten niissä toimitaan, ovat isoja teemoja monikulttuurisessa perheessä ja ympäristössä. Kun lapset nähdään kulttuureissa luontevana osana yhteiskuntaa, yhteiskuntaan ja perheeseen sopeutuminen ja siinä vastuulliseksi aikuiseksi eli toimijaksi kasvaminen näyttytyy lapsen ensisijaisena kasvun tehtävänä.

Suomalainen yhteiskunta näyttytyykin lapsiperheen näkökulmasta toimivana, mutta emotionaalisesti ja kulttuurisesti perhe-elämää ei mahdollisesti arvosteta niin paljon ja vanhempiin kohdistuvat vaateet ovat ristiriitaisia elämän eri alueilla. Kun kantasuomalaisten lasten määrä koko ajan laskevan syntyvyyden myötä vähenee, voi miettiä onko suomalaisessa yhteiskunnassa tällä hetkellä vallalla niin vahva individualismin, vapauden ja itsensä toteuttamisen ihanne, että lasten hankkiminen näyttytyy liian monimutkaisena ja hankalana. (Ks. esim. Tilastokeskus 2018: Syntyvyyden jyrkkä aleneminen jatkui). On tärkeää muistaa, että yksilölliset ja demokraattiset ihanteet ovat kulttuurisidonnaisia, ja isossa osassa maailmaa vieraita.

Äiti 2: Of course there has been clashes, like you can't do it this way. Gradually we have come to the idea how we want to raise our children and what we want to adapt from the Nigerian culture and this we want to adapt from the Finnish.

Isä 2: We are very strict in Nigeria and in Finland they are very flexible. This is no really good which, I believe, the problem is here that kids have too much freedom. It is important that you understand why your parent thinks that this is no good. When you can reason on your own, we allow you to reason. For a child too much freedom is no good... if you give them too much freedom, like can even allow them to drink alcohol, go to a club... its if they want to experience this kind of life, adults must say this is not the right kind of life... kids must understand why parents say that this is no good. There is time for everything. But here they allow kids to do whatever, you see kids shouting at their parents telling a lot of things, but they are not right (to do so). If your parents ask you to sit, you must sit. You don't question it. The freedom here is not good, it's too much.

Äiti 2: What we have lost in Finland, maybe because of kind of individualism that is kind of 'I decide for my children, and nobody else is allowed to'. So if somebody else, an adult, saw my child smoking, they wouldn't say anything, they wouldn't even care. They would leave them there. That is something I don't like.

Vanhemman auktoriteettiasema muuttuu hyvin ristiriitaiseksi, kun vanhemman pitäisi lapsen yhteiskuntakelpoisuuden varmistamisen lisäksi kyetä tukemaan lasta tämän itsensä toteuttamisessa ja menestyksessä samalla toteuttaen vanhemman omaa itsetoteutuksen eetosta. Jos itsensä toteuttaminen ja yksilönvapaus nousevat ensisijaisiksi tavoitteiksi, ei perheen kasvatustehtäväksi ja ihmisen elämän tavoitteeksi riitä tavanomainen arki, joka tosiasiallisesti on usein tylsää ja raskastakin. Vanhemmat myös jäävät yksin vastuunsa kanssa, jos ajatellaan että jokainen vastaa vain omistaan. Vastuu voi tällöin tuntua sietämättömältä, jopa siinä määrin, että sen haluaa välttää. Kun epävirallinen yhteisö ei tue, ja oma vastuunkanto näyttäytyy arjessa hankalana ja ristiriitaisena, toivovat vanhemmat tukea yhä enemmän kasvatustehtävään viralliselta valtion koneistolta, koululta, sosiaalitoimelta ja terveydenhuollosta. Viranomaiskoneisto harvoin kuitenkaan kykenee toteuttamaan sellaisia odotuksia, jotka liittyvät emotionaaliseen vastuunkantoon ja pyyteettömään välittämiseen. Viranomainen ei tarjoa rakkautta, ja rajojakin vain lain puitteissa. Lainsäädännöllä on kuitenkin haastavaa, ehkä mahdotontakin rakentavasti hoitaa ihmissuhteisiin liittyviä asioita. Monissa yhteiskunnissa sukulaiset ja naapurit hoitavat itsestään selvästi sellaisia asioita, joita Suomessa tulkitaan kuuluvan viranomaisille.

Isä 2: We believe that children belong to the society. If you raise your child badly, the society will suffer for it. In Africa, we don't believe that we train the child alone, the society trains the child. In Finland the responsibility lies on the parents alone.

Äiti 2: Our thinking has evolved over time. There has been times when he (I2) has been too strict with the children and I have felt bad, and I have been 'enough of punishments'. So then we try to discuss about those things.

Äiti 2: In the beginning (of having children) I felt – maybe you could call it racism – afraid of the Nigerian way. I was afraid that maybe it's not good and maybe it will harm the children some way. But when we discuss about everything we come to an understanding with each other and it has been good. So the discussion is very important.

Äiti 2: For example about physical punishment. I had experience of that when I was I child. Likewise he (I2) has experienced it when he was a child. But his idea is about it different than mine. I think that it's definitely not good. But he thinks that if he was in Nigeria, he would raise up his children like that. Of course he knows the law in Finland and doesn't do that.

Isä 2: I still think there is nothing really wrong (about corporal punishment).

Äiti 2: I haven't been able to convince him.

Isä 2: If you hit a child you must understand why you do that and try to let the child know that. Sometimes talking talking talking doesn't really make a difference. Children must understand that there are consequences to actions. It's not that I beat them, but when I'm angry the children really see that.

Suomalainen lainsäädäntö on hyvin selkeä kuritusväkivaltaan liittyen. Lapsiin liittyvät väkivaltaepäilyt tulisi aina ilmoittaa paitsi lastensuojeluun, myös poliisille. Monissa maissa lasten kurittaminen fyysisesti on kuitenkin sallittua, suotavaakin. Tässä on selkeä kulttuurinen ristiriita, jonka myös itse havaitsin selkeästi omassa työssäni lastensuojelussa.

Tärkeää on myös ymmärtää, että on mahdollista muuttaa omaa käytöstä, vaikka ei asiasta kumppaninsa tai ympäröivän yhteiskunnan kanssa samaa mieltä täysin olisikaan. Teemana esimerkiksi lasten kurittaminen on tällainen: Suomessa se on kiellettyä, mutta monissa muissa paikoissa ei. Kurittamiseen hyväksyvästi suhtautuva vanhempi voi olla silti toimimatta näin, kun hän tietää, että se Suomessa on laissa sanktioitua.

4.1.2 Oma ja perheenjäsenten (kansallis)identiteetti

Pohdinta siitä, onko perhe kaksi- vai monikulttuurinen, suomalainen vai mahdollisesti jotain muuta, kuvaa tätä ilmiötä. Monikulttuurisuus on käsitteenä epämääräinen ja leimaavakin, lisäksi se on hyvin laaja. Monikulttuuriseksi perheeksi voidaan tulkita myös sellainen perhe, jonka kaikki jäsenet ovat muuttaneet Suomeen jostain muualta, tai jonka vanhemmat ovat jostain muualta ja lapset syntyneet Suomessa tai vaikkapa perhe, jonka lapsi on saatu kansainvälisen adoption kautta. Monikulttuurisuus liitetään usein pakolaisuuteen, mitä en ilmiönä tässä tutkielmassa käsittele.

Haastatteluissa pohdittiin aihetta mielestäni tavallaan aika teknisestikin, virallisen kansalaisuuden ja kieli-identiteetin kautta.

Kahden kansalaisuuden tai kahden kulttuurin omaavat ihmiset voidaan nähdä olevan vähemmän kumpaakin, identiteetiltään puolikkaita, vaikka ihminen itse olisi sinut identiteettinsä kanssa. Heidän oikeuksiaan voidaan myös rajata lainsäädännön tasolla. Tämä aihe nousi esiin aineistosta, ja pohdin sitä kaksoiskansalaisuuden omaavan ystäväni kanssa tätä analyysiä kirjoittaessani. Hän oli erittäin loukkaantunut periaatteellisella tasolla erityisesti lastensa puolesta siitä, että Suomi on säätänyt lain, jonka perusteella kaksoiskansalaiset eivät saa olla esimerkiksi puolustusvoimissa korkeita virkamiehiä. Vaikka hän ymmärsi turvallisuusnäkökulman, koki hän kaksoiskansalaisten rajoittamisen lainsäädännöllä kaikkien kaksikulttuuristen ihmisten vähättelynä valtiotasolla, jos lainsäädännössä 'arvostetaan' yhden kansalaisuuden omia korkeammalle, ja kaksoiskansalaisuuden omaavat tulkitaan automaattisesti kuuluvan turvallisuusriskiryhmään.

Vähättely on tietysti loukkaavaa ja herättää monenlaisia tunteita. Nämä tulkinnat ja pohdinnat tulivat selkeästi esiin 'virallisessa' haastattelumateriaalissani. Haastateltavat toivoivat, että heidän lapsensa nähtäisiin kokonaisina, ei puoliksi suomalaisina ja puoliksi jotain muuta kansallisuutta edustavina ihmisinä.

Isä 3: En tiedä (olemmeko 'suomalainen perhe'). Mä en oo suomalainen. En pysty sanoon et oon suomalainen. En tiedä onko mun perhe espanjalainen vai suomalainen. Se on vaan mun perhe. Se ei ole niin tärkeää sanoa mikä se on.

Äiti 3: Mä näen sen niin kuin poliittisena kysymyksenä. Mä haluan niin kuin korostaa että (meidän lapsi) on täysin suomalainen. Siitä näkökulmasta, että on myös tällaisia tapoja nykyään olla suomalainen. Et voi olla niin kuin juuria muualla ja silti olla tän yhteiskunnan tavallinen täysivaltainen jäsen. Ehkä mäkin en sanoisi meidän perheestä, että se on suomalainen, mutta meidän lapsesta mä sanoisin että hän on ihan suomalainen lapsi. Ei missään tapauksessa ajatella niin, että hän on puoliksi suomalainen, se tuntuu tosi hassulta ajatella. (..) Ei se ole nollasummapeli, joka on viiskyt plus viiskyt vaan se on sata plus sata. Tietyl tavalla.

Isä 3: Mä myös ajattelen, että hän on espanjalainen. Se ei oo puoliespanjalainen.

Äiti 3. Mä oon paljon sitä miettinyt, että kun X (lapsi) on valkoihoinen, ja ei näytä sillä tavalla erilaiselta kuin tää perinteinen Elovena suomalainen lapsi, et se on tavallaan

helppoa, et kukaan ei oo kyseenalaistanut tätä asiaa, et sen edestä ei tarvii taistella. Ei oo sellaista ristiriitaa. Et jos kulkee kadulla niin ei tarvii pelätä jos vastaan tulis joku uusnatsin näköinen tyyppi. Et me ei varmaankaan kohdata rasismia ja syrjintää. (...) kun taas siinä ryhmässä mitä mä vedin vapaaehtoisena, keskusteltiin paljon rasismin kokemuksista, jotka siis kohdistu ihan vauvaikäiseen lapseen. Et siinä mielessä mä näkisin et meillä on aika helppoa. (...) Espanjassa taas (...) X ei näytä tyyppilliseltä espanjalaiselta (..) mut siellä se vaaleus on hieno ominaisuus.

Isä 3: Mainoksissa lapsilla on aina vaaleat hiukset.

Äiti 3: Et se ei oo niin kuin keskiarvo, vaan vähän keskiarvosta ylöspäin tavallaan. Et sielläkään et X:llä on juuret Pohjois-Euroopassa niin kukaan ei suhtaudu rasistisesti.

'Maahanmuuttaja' on usein negatiivisesti väritynyt käsite, jota käytetään löyhästi ja toiseuttavasti. Maahanmuuttaja-käsitteen käyttämistä tulisi mielestäni välttää kuvaamaan 1) lapsia, joiden vanhemmat ovat maahanmuuttajataustaisia mutta jotka ovat syntyneet Suomessa 2) lapsia, joiden toinen vanhempi on syntyjään suomalainen 3) lapsia, jotka ovat kansainvälisesti adoptoituja. Maahanmuuttajuus ei kuvaa näiden lasten identiteettiä tosiasiallisesti oikein ja sellaiseksi nimittäminen virheellisesti voi vahingoittaa heidän minäkuvaansa ja integroitumistaan yhteiskuntaan.

Tärkeä huomio on, että kansallisidentiteettiä ja sen määrää ('kuinka suomalainen ihminen on') ei voi mitata kvantitatiivisesti. Henkilö ei ole 'puoliksi' suomalainen ja 'puoliksi' jotain kansallisidentiteettiä. Identiteetti on pikemminkin sidoksissa siihen ympäristöön missä ihminen kulloinkin on. Mielenkiintoista on, että ihminen voi tuntea itsensä enemmän suomalaiseksi ollessaan pois Suomesta. Omasta kansallisidentiteetistään voi tulla erityisen tietoiseksi, kun se aiheuttaa ulkopuolisuuden tunnetta.

Äiti 3: Mun mielestä me ollaan kaksikulttuurisia, Jos me käytettäisiin vaikka englantia kotikielenä (omien ädinkielten lisäksi) niin sitten me oltaisiin ehkä monikulttuurisia. (...) Monikulttuurisuuteen liittyy niin paljon negatiivisia mielikuvia.

Monikulttuurisuus tietysti viittaakin siihen, että kulttuureja olisi enemmän kuin kaksi. Monikulttuurisuuden koetaan lisäksi ehkä tässä viittaavan tilanteeseen, jossa kulttuurierot ovat todella selkeitä ja aiheuttavat ongelmia. Kaikki haastateltavat eivät pitäneet monikulttuurisuuden käsitettä negatiivisena. Se, koska käsitettä voi käyttää, kaipasi kuitenkin täsmennystä. Seuraavassa

pätkässä haastateltava kuvaa, miten on kokenut kulttuuristressiä omassa elämässään ja parisuhteessaan:

Äiti 2: We have friends who have a similar situation, where wife is from Finland and husband is from Nigeria, and then, we sometimes we talk about it and then, it is considered multiculturalism. But it's with people who have... similar background to our family.

Isä 2: I don't think nationality is so important. It's more like... west Africans... For example, if I see a Kenyan married to a Finn, I think they are going thru a similar experience here in Finland.

Äiti 2: When you go to a different country, you have a kind of crisis about it, the integration crisis and it think in a multicultural relationship it's the same way, because I have noticed these periods in myself. I have seen this process in my own life. Like in the beginning I felt so excited about Nigeria, and then at some point I hated it, I didn't want it. it was annoying... and after that come the adaption, when you try to see the good things in the other culture. Same thing happens if you travel to another culture.

Isä 2: I recognize this too in my life. (...) I have become more flexible.

Seuraava haastattelupätkä kuvaa hyvin tapaa, jolla identiteetti rakentuu vertailun kautta. Kokemus siitä, että itse elää monikulttuurisessa perheessä, voi vahvistua, jos keskustelelee sellaisten ihmisen kanssa, jotka eivät ymmärrä perheenjäsenten kulttuuritaustaa ja sen vaikutusta arjessa. Kansallisidentiteetin merkitys myös vaihtelee tilanteittain ja voi liittyä ihmisen omaan kehitysvaiheeseen ja elämäntilanteeseen.

Äiti 2: I don't know if the children would compare themselves to other, full Finnish children, how do they feel themselves then. I do feel the Nigerian identity in me, if I compare myself to the Finnish people who don't have any multicultural family.

Äiti 2: But our daughter had a time when she felt more Nigerian, and she wanted to represent herself that way. I think it has to do with her psychological development. She was more attached to her father then also.

Yhtä oikeaa vastausta siitä mitä käsitettä tulisi käyttää, ei ole. Haastattelujen jälkeen tulin siihen päätelmään, että *transnationaalisuus* on tämän tutkielman kannalta täsmällisin ilmaisu monikulttuurisuuden sijaan.

Kaikilla haastatelluilla vanhemmilla on omanlaisensa identiteetti ja kansallisuus. Tämä on heille ymmärrettävä ja itsestäänselvä tosiasia. Lapsen kannalta asia mietityttää vanhempia: oletus on, että lapselle rakentuu omanlaisensa kokemus ja identiteetti. Tämän eteen vanhempien tulee kuitenkin tehdä asioita, kulttuuri ei siirry vain itsestään.

Oma tulkintani, joka voi olla ristiriidassa haastateltavieni näkemysten kanssa, on, että perheet eivät ole ainoastaan 'kaksikulttuurisia', koska vanhempien lisäksi lapsille syntyy omanlaisensa suhde (kansallis)identiteettiinsä, joka edustaa jotain toisenlaista kuin vanhempien kokemus asiasta. Lasten ääni ei aineistossani pääse merkittävästi kuuluviin mutta asia on selkeä: Vanhemmat eivät voi lopulta päättää tai tietää lapsen puolesta, miten hän lopulta kokee itsensä, vaikka he vaikuttavatkin voimakkaasti lapselle välittyvään kulttuuriseen pääomaan ja kielitaitoon. Jokainen yksilö omassa identiteettiprosessissaan tekee lopulta itse tulkintansa häntä ympäröivästä maailmasta. Tavallaan voisi sanoa, että perheessä jokaisella on oma identiteettinsä ja sen lisäksi todennäköisesti jonkinlainen ryhmäidentiteetti: käsitys siitä 'millainen perhe'. 'me' olemme. Näissä käsityksissä muistot, ihanteet, toiveet ja todellisuus voivat kohdata eri tavoin.

Isä 1: X may grow up like a multicultural person. But I think I'm like Nepali. I belong to that culture.

Äiti 1: It's funny when one is not in Finland and I think being Finnish starts meaning like the, like the very practical things. So like clean water kind of things.

*Isä 1: Well, yeah, it's not something that I think, anything, it's, it's of no use, but still something that comes, like emotionally with something that's slightly *mumble*. What does it mean to become Nepali. it means nothing. It's just like I'm a Nepali. It's like one belongs to a place.*

Äiti 1: Somehow I think I am... So I lived my whole life in Finland and I clearly identify myself with Finland. They think for II. it's the same. That he identifies himself very much with Nepali... So I have been thinking, how X will be feeling? That obviously X would be having a very different childhood than what me and II had.

Äiti 1: Sometimes like, when I, when we are, for example, in Nepal like you and then if I was Nepalese, it would be easier for us to kind of fit into many situations and same here I think if I was Finnish, it would be somehow, many things would be much easier for us.

Seuraavassa haastateltava kuvailee sitä, miten vähän merkitystä virallisella kansalaisuudella lopulta on sen kanssa millaiseksi itsensä kokee etnisessä mielessä. Erilainen kieli, tumma ihonväri ja menneisyyden muistot ovat merkitseviä suhteessa koettuun suomalaisuuteen.

Isä 2: I don't have a Finnish citizenship, but even if I had it, I would never feel like a Finn. Can I say, my skin color... and I was not born here. All my life... I grew up in a different country and... in my dreams I still see myself in another country sometimes. And the language, it's different.

Isä 2: Our children feel more like Finn. All their life they have been living in Finland.

Lastensa osalta merkittäväksi asiaksi haastateltava mainitsee sen, että he ovat asuneet koko ikänsä Suomessa. Olisikin mielenkiintoista haastatella transnationaalisten perheiden lapsia tästä aiheesta. Miten heidän identiteettinsä kokemuksellisesti jäsentyy, ja millä tavoin vanhempien oletama lopulta eroaa lasten omasta kokemuksesta. Tämän tutkimuksen perusteella oletukseni on, että lasten kokemus ja identiteetti on joka tapauksessa erilainen kuin vanhempiensa. 'Third Culture Individuals' -termillä on pyritty kuvaamaan sellaisia lapsia, jotka ovat kasvaneet varhaiset vuotensa eri maassa kuin mikä on heidän virallinen kansalaisuutensa. Näillä 'TCI' -lapsilla on tutkimusten mukaan tyypillisesti useita kulttuurisia identiteettejä tai monikulttuurinen identiteetti. Heillä ei ole selkeää johonkin paikkaan kuulumisen tunnetta (*belonging*), mutta heistä kehittyä taitavia kulttuurienvälisiä viestijöitä. (ks. esim. Moore & Barker 2015.) Oletukseni on, että transnationaalisten perheiden lapsille voi kehittyä samankaltaisia ominaisuuksia, ja tämä aihe hyötyisi lisätutkimuksesta suomalaisen nyky-yhteiskunnan kontekstissa.

4.1.3 Ulkopuolisuus yhteiskunnassa

Palvelujärjestelmässä asioimisella ulkopuolisuudella on merkittäviä seurauksia. Terveys- ja sosiaalipalveluissa ulkomaalaistaustaiset potilaat saavat kansainvälisestikin laadultaan huonompaa hoitoa. Erityisen heikossa asemassa ovat ei-valkoiset etniset vähemmistöt. On myös tutkittu, että Suomessa sosiaalityöntekijät, jotka puolustavat maahanmuuttajataustaisten asiakkaiden oikeuksia,

voidaan leimata hankaliksi ja jättää työyhteisössä ulkopuolelle. Me-te -jaottelua on siis nähtävissä jopa ihmisoikeuksia puolustavan ammattikunnan piirissä. (Paananen 2019.)

Maahanmuuttajia ei välttämättä osata kohdata sensitiivisellä tavalla sosiaali- ja terveydenhuollossa, eikä henkilökunnalla ole monikulttuurista osaamista riittävästi. Sosiaali- ja terveystieteiden henkilöstö kokee usein, ettei heillä ole riittävästi koulutusta toimia maahanmuuttajataustaisten henkilöiden parissa. Heidän kanssaan työskentely koetaan usein hyvin raskaana. Kulttuurieroiksi tulkitut vaikeudet voidaan nähdä niin suurina, ettei yhteistä ymmärrystä pidetä edes mahdollisena. (Hiitola & Peltola 2018, 132.) Yksilöitä voidaan tulkita ammattilaisten toimesta ensisijaisesti kulttuurinsa edustajina, mikä ohittaa heidän oman äänensä ja kokemuksensa. (Paananen 2019; Sainola-Rodriguez 2013.) Myöskään ihmisiä, joita ei voida pystyttyä helposti paikallistamaan tiettyyn kulttuuriseen kehykseen, ei välttämättä osata kohdata sensitiivisesti vaan heidät luokitellaan ennako-oletusten ja ulkonäön perusteella tavalla, joka ei vastaa heidän omaa sisäistä kokemustaan. Tällaisia ihmisiä voivat olla esimerkiksi kansainvälisesti adoptoidut lapset ja lapset, joiden vanhemmat ovat keskenään eri kansallisuutta. Kulttuurikompetenssin käsitteellä työntekijä ei välttämättä tavoiteta tätä ihmisen sisäisen kokemuksen ja ulkoisen kohtelun ristiriitaa. Tärkeämpää olisi pyrkiä kohtaamaan ihminen omana itsenään ja pykiä avoimesti kuulemaan juuri hänen tarinansa ja kokemuksensa.

Esimerkiksi parisuhdestatus, se kuinka kauan on oltu yhdessä ja ollaanko naimisissa, vaikuttaa merkittävästi saatuun tukeen ja resursseihin maahanmuuton alkuvaiheessa, mikä omalta osaltaan tuottaa paineita suhteeseen. Melko tuoretta suhdetta ja sen laatua joutuu määrittelemään viranomaisten ja lainsäädännön ehdoilla ulkopuolisille ja myös toisilleen. Samaan aikaan voi olla pohdintoja siitä, onko Suomi välttämättä se paikka jonne muutetaan. Myös Suomen hintataso voi tulla ikävänä yllätyksenä, eikä tukea kotoutumiseen saa, jos oma tilanne ei mahdu viranomaisten kriteeristöihin. Seuraavassa keskustelunpöytäkirjässä pariskunta 4 muistelee suhteensa alkuaikojaa Suomessa.

Isä 4: Suomi oli aina se eka maa mihin me tullaan. X:n oli pakko tulla tänne.

Äiti 4: Mulla oli vielä opinnot kesken silloin.

Äiti 4: Alussa Y oli aina myöhässä... mä ihmettelin sitä, kun ei se ollut aiemmin ollut niin... mut kai oli niin pimeää ja kylmää ettei se tiennyt missä on tie ja missä on oja... (...) ja silloin ei ollut vielä älypuhelimia oikeen vielä.

Isä 4: Silloin kun mä tulin Suomeen, mä olin aluksi X:n perheen luona noin kuukauden. Me odotettiin omaa asuntoa. Sitten saatiin meidän oma asunto HOASilta. Oli vaikeaa mun mielestä, koska me ei olla naimisissa, ja mä en ollut Suomen kursseilla.

Äiti 4: Ei saanut mitään kotoutusta, mitään kotoutusapua. Kaikki pitää itse maksaa. Kun ei oltu naimisissa.

Isä 4: Kun me ei oltu oltu yhdessä yli kaksi vuotta. Kun on ollut yhdessä yli kaksi vuotta, se on melkein sama kuin että olisi naimisissa.

Äiti 4: Kun on kaksi vuotta asunut yhdessä, se lasketaan avoliitoksi, ja sitten saa ne samat... (tuet).

Isä 4: Mä olin systeemistä pois kokonaan.

Äiti 4: Se oli sen (systeemin) ulkopuolella.

I4: Se oli vaikeaa koska mä opiskelin suomea sit itse. Mä maksoin sen kurssin sit itse.

Ä4: ja sun budjetti oli mitoitettu (...) Se oli tyyliin yksi kolmasosa siitä mitä täällä tarvii.

I4: Se oli vaikeaa alussa, mutta onneksi me saatiin se HOASin asunto.

Ä4: Joo se oli ihan paras. Se oli pelastus.

I4: Kaksi vuotta oli tosi vaikeaa mulle. (...)

Ensimmäisen perheen äiti kuvaili myös sitä, miten kauan asioiden hoidossa kesti, ja miten viranomaisten neuvonnan taso vaihteli. Hän koki ratkaisevaa olleen oma aktiivisuutensa ja taitonsa ajaa asiaansa. Palvelut olivat sattumanvaraisia, eikä sen selvittäminen mihin tukiin on oikeutettu, ollut helppoa. Tuen saaminen on tietysti paitsi konkreettista, myös emotionaalista tukea. Kumpaakaan ei ollut tarjolla.

Äiti 1: But at that stage when you were asking about the support, we were definitely not getting the support in the beginning. We were getting quite the opposite. I think if we hadn't been so active it would have been very poor at the beginning. And also I think in terms of like a finances, for example, because of this process, II his was not entitled to anything at the beginning because everything for one year or something, it was kind of under revision. And then he was also not getting that language class. And uh, you were, you had already started the study, so social anyhow time what's going to do studies,

isn't it? So then, I think like if I had been also, if we had as the family moved here and if we had both been in the same situation, then it would've been horrible. (...)

ÄI: So definitely not felt supported by the system. And also, I think I must say about this, like another systemic, this kind of.... actually talked to me about it, my friend. We went to the Helsinki magistrate where you have to go for you to become, kind of, have your official... to be officially living in Helsinki you need to register in Helsinki. So there you have this one form and where you need to be able to choose the right box and it says that you intend to live in Finland permanently and if you choose to box where it says that you intend to live temporarily in Finland, then you will not be entitled to any, social services here. So you would basically not be getting social security number and so forth. And then the magistrate, they tell some people that you need to be ticking the box that you plan to be living permanently, in Finland. And then some people they don't tell it. So this kind of things are there...

Tilastokeskuksen, Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) ja Työterveyslaitoksen (TTL) yhteistyönä toteutetun vuonna 2004 toteutetun tutkimuksen mukaan Kelassa tai sosiaalipalveluissa, poliisin kanssa, terveystalouksissa tai TE-toimistoissa asioidessaan syrjintää (epäoikeudenmukaista kohtelua) oli kokenut 10–13 prosenttia ulkomaalaistaustaisista. (Paananen 2019.) Tyypillisempää lienee usein melko näkymättömäksi ja lieväksi jäävä henkilökunnan osaamattomuus, tai epäsensitiivisyys, jota ei tulkita varsinaiseksi syrjinnäksi. Omat haastateltavanikin olivat hyvin ymmärtäviäisiä ja optimistisia sen suhteen, että palvelujärjestelmä kehittyi tulevaisuudessa paremmaksi joistakin kohdatuista haasteista huolimatta; luottamus suomalaiseen järjestelmään näyttäytyi hyvänä. Tämä on linjassa aiemman tutkimuksen kanssa: ulkomaalaistaustaisten kokemukset onnellisuudesta ja luottamuksesta, asuinympäristön viihtyisyydestä ja saatavilla olevasta naapuriavusta ovat keskimäärin huomattavasti myönteisempiä kuin Suomen koko väestössä. (THL 2014, 36.)

Kotoutumisen kannalta merkittävä asia on, että THL:n vuonna 2014 toteuttaman laajan ulkomaalaistaustaisten psyykkistä hyvinvointia käsittelevän tutkimuksen mukaan epäoikeudenmukaista kohtelua sosiaali-, terveys- ja työllisyyspalveluissa tai poliisin taholta kokeneiden osuus ei näytä vähenevän asumisajan pidentyessä. Tämä tarkoittaa, että syrjinnän kokemukset eivät selity maahanmuuton alkuvaiheen huonolla kielitaidolla tai vastaavilla haasteilla. Maassa-asumisaika oli kuitenkin yhteydessä luottamukseen sekä viranomaisia että muita ihmisiä

kohtaan. Vähemmän aikaa, alle viisi vuotta Suomessa asuneista, huomattavasti suurempi osuus luotti sekä viranomaisiin (72 %) että ihmisiin yleensä (70 %) kuin pidempään asuneista. Yli kymmenen vuotta sitten Suomeen muuttaneista 56 prosenttia luotti viranomaisiin ja 63 prosenttia ihmisiin yleensä. Luottamuksen taso siis lähestyy kotoutumisen edetessä Suomen koko väestön tasoa, joka on huomattavasti vähäisempi ulkomaalaistaustaisiin verrattuna. (THL 2014, 27.)

Seuraavissa sitaateissa haastateltava äiti kuvaa kokemustaan sairaalassa raskausaikana, kun hän on joutunut tahtomattaan tulkkamaan hoitotilannetta puolisolleen. Tilanne on myös vastoin Suomen lakia, koska Suomessa asuvalla henkilöllä on oikeus asioida sosiaali- ja terveystalveluissa omalla äidinkielellään eli ammattitulkkin välityksellä. Tulkkauksen on vaativaa asiantuntijatyötä, eikä omaistulkkaukselta tulisi sosiaali- ja terveystalveluissa käyttää kuin aivan välttämättömissä akuuttitilanteissa. (Kielilaki 2003 10§ ja 18§; Paananen 2019.) Omaistulkkauksen vääristä tilannetta ja voi olla vahingollista perheen sisäiselle dynamiikalle. Henkilökunta ei myöskään voi omaistulkkaukselta käytettäessä olla varma, onko viesti välitetty oikein. Lapsia ei saisi tulkkina käyttää ollenkaan, tämänkaltainen vastuu ei kuulu heille.

Maahanmuuttajuuden tuottama ulkopuolisuus voi siis olla hienovaraista tai hyvin konkreettista kielitaidon puutteesta johtuvaa. Se voi tuottaa paineita puolisolalle, esimerkiksi jos joutuu tulkkamaan tilanteessa, jossa haluaisi keskittyä itse asiaan. Se tuottaa myös valta-asetelmaa. Raskaana oleva äiti ei tässä tilanteessa saanut henkilökunnan takia olla se, joka saa tukea puolisoltaan, vaan roolit kääntyivät toisin päin kielimuurin takia.

Äiti 1: Then maybe the kind of when we went to the checkups at the maternity hospital, not the health center, but the hospital then, some of the nurses, so they didn't speak English, so they would be telling everything in Finnish and I would have to translate everything. So that was a bit boring, I think. So, for example, when we went to the ultrasound and everything to see that everything is OK with X and so forth. So, I think, I don't know how you felt in that situation, but I had this feeling of like me having to translate everything, like maybe me more included in the situation. And you are kind of excluded in that situation.

Seuraavassa pätkässä tulee hyvin esiin kokemus ihmisten hyväntahtoisuudesta, silloinkin kun asiat eivät oikein suju. Kielitaidon merkitys on erilaisilla asiointikäynneillä ratkaisevaa puolin ja toisin.

Äiti 1: Even I have that feeling that if there is any kind of special attention in a way, then it has mostly been positive. But what I've mentioned about this, like the hospital thing that I feel that in the Finnish system somehow there are like these people, they have been well-meaning, for example, the nurses at the hospital. It's not that they, they haven't been speaking English, out of just like wanting to make our life difficult. But somehow maybe there could be a system that let's say if they, if, if in the Finnish hospitals they know that like there is a couple that, for example, doesn't speak Finnish. Then there would be like specified nurses for example, that would be able to do the ultrasound and explain things in English instead of explaining everything in Finnish. For example, I don't know how it is for families who don't speak Finnish at all.

Haastateltavat painottivat, että ulkomaalaisuus ei ole ainoa kohtelua määrittävä tekijä lapsiperheiden palvelujärjestelmässä. Myös sukupuoli nostettiin haastatteluissa merkittäväksi asiaksi.

Äiti 3: Niin se tarkoittaa, että otettiin sut vakavasti esimerkiksi neuvolassa?

Isä 3: Hmm.

Äiti 3: mun mielestä se oli enemmän niin, että kyseessä on mies. Siihen kiinnitettiin huomiota että I3 kävi neuvolassa yksin X:n kanssa. Et sinne oli kirjattu että ”isä tuo lapsen neuvolaan ja lapsen ja isän vuorovaikutus vaikuttaa lämpimältä. Ei mun käynneistä X:n kanssa kirjattu koskaan mitään sellaista.”

Selvä ja helposti tunnistettava asia on tietysti avoimen rassistiset kokemukset, joita ikävä kyllä myös on. Lapsen identiteetin kehitykselle on iso asia myös se, että hän tiedostaa olevansa erinäköinen kuin muut.

Äiti 2: I remember when my child went to school there, she came to me ‘mum, there are kids who are the same colour as me’. X was very excited and it was very important. X was maybe feeling a bit insecure about her colour. Because X had had some situations when somebody had told her that ‘we don’t take you to the play because of your colour’. Even though X speaks fluent Finnish and is very strong, doesn’t feel like an outsider, X fight for her own rights but still. I notice it’s something X has been thinking, that X is different.

Ulkopuolisuus yhteiskunnassa ei ole tietenkään pelkästään maahanmuuttajan kokema tunne, vaan sen voi kokea myös hänen puolisonsa suhteessa hänelle vieraaseen kulttuuriin ja toisaalta suhteessa muihin suomalaisiin tai muihin viiteryhmiin.

Äiti 2: Somehow, I feel I have more relations to Igbo community than any Finnish community. When we moved here, I didn't really relate that easily to other Finnish people... I related more to the Finnish wives of the Nigerian men that I know thru him.

Maahanmuuttajat muodostavat usein omia yhteisöjään, joissa voidaan tavata ihmisiä omasta lähtömaasta, ylläpitää kieltä ja kulttuuria. Suomalaistaustainen puoliso voi solahtaa näihin yhteisöihin sujuvasti ja kokea ne enemmän omakseen kuin sellaiset suomalaiset, jotka eivät ymmärrä monikulttuurisuutta, tai tässä tapauksessa erityisesti afrikkalaista ts. nigerialaista kulttuuria. Suomalaisen puolison oma identiteetti ja viiteryhmä voivat muuttua ulkomaalaissyntyisen puolison myötä.

4.1.4 ”Hyväntahtoiset hölmöt”

’Hyväntahtoiset hölmöt’ (engl. *well-meaning idiots*), joka on oma määrittelyni, nousi erityisen kiinnostavana teemana esiin haastatteluissa. Usein julkisuudessa puhutaan rasismikokemuksista, ja äärimmäisistä ilmiöistä. Toiseuden tuottaminen tapahtuu arjessa kuitenkin tyypillisesti hyvin hienovaraisesti, eikä sitä välttämättä ole oikeudenmukaista kuvailla varsinaiseksi rasismiksi. Myös vilpittömän hyväntahtoinen ja kiinnostunut suhtautuminen voi tuottaa sosiaalista painetta ihmiselle, joka on jollain tapaa erilaiseksi määriteltävissä. Tämä kiinnostunut, mutta usein jollain tapaa epähienotunteinen suhtautuminen voi kohdistua ulkonäköön, tapakulttuuriin tai kykyyn hoitaa arjen asioita. Se voi näkyä myös jonkinlaisena luottamuksen puutteena esimerkiksi rekrytoinnissa tai työyhteisöissä.

Vaikka syntyjään ulkomaalaista tai muuten erinäköistä saatetaan pitää ’hyvänä tyyppinä’, voi hyväntahtoisessakin ympäristössä nousta esiin enemmän tai vähemmän hienovaraisia epäilyjä maahanmuuttajan kyvystä toimia suomalaisessa yhteiskunnassa silloinkin, kun henkilö itse kokee toimintakykynsä olevan hyvällä tasolla. Neuvominen voi kuitenkin olla implisiittisesti väheksyvää.

Isä 4: (Monikulttuurisuuteen käsitteenä) joskus on negatiivinen kun... jos mä konkreettisesti teen jotain, joka on vähän erilainen. Joskus, ei tapahdu niin paljon,

mutta joskus, paikalliset voi ajatella, että mä en tee niin kuin... yleensä me tehdään näin Suomessa.

Isä 4: Esimerkiksi nyt me ostettiin auto. Ja paljon ihmisiä on sanonut mulle mitä mun täytyy tehdä. Mitä mä tein oli kauppa. Kauppa me voidaan tehdä Suomessa, Brasiliassa, Aasiassa, Oseaniassa. Se on kauppa. Sä menet kauppaan, sä tutkit, sä puhut, ja teet kauppa. Mutta tottakai Suomessa tehdään kauppa vähän eri tavalla kuin Brasiliassa, kuin Aasiassa! kaverit on että osta semmonen auto! Osta käytetty... pitää olla käytetty! koska verot on tosi kallis! Aa mutta toi loppuhinta on tosi kallis! Mutta vaikka niiden auto oli vanha, loppuhinta oli vähän, vuodessa ne käyttää enemmän rahaa kuin mä käytän jos mä ostan uusi auto.

Äiti 4. Tätä me on pohdittu viime viikkoina.

Isä 4: Se on vaan esimerkki! Mä tiedän, että ne on ystävät ja ne haluaa kaikkein parasta mulle. Mutta kun sä kysyit, onko monikulttuurisuudessa jotain negatiivista... niin mä mietin, että ehkä, jos mä olisi suomalainen, ne ei sanoisi mulle että tee näin, tee näin. Jos mä olisin suomalainen.

Ä4: He luottaisi että hän osaa... ja näin.

I4. Eli voi olla negatiivista, mutta se riippuu siitä minkälainen ajatus mulla on kun mä kuuntelen. (naurua) Mä tiedän että ne on mun ystävät, mutta se on joskus... okei...

Seuraavassa anekdootissa äiti kertoo bussissa kohtaamastaan 'hyväntahtoisesta hölmöstä', joka on kommentoinut lapsen ihonväriä ruskettuneeksi. Kommentit jollain tapaa 'erilaisesta' ulkonäöstä voivat olla positiivisia tai negatiivisia, mutta niitä voi tulla, vaikka itse ei niitä haluaisi, ja niihin on jotenkin reagoitava.

Äiti 1: Yeah, this older lady who was in the bus and she was asking if we have been putting X in the sun. And I was saying. No, no we haven't. And then afterwards I realise that it must of course, be because X is half Nepalese, but X looks very Finnish. So I don't know, like she didn't mean it as I, I'm sure that she thought that X is that X's both parents had been born and raised in, in Finland. So, I don't think she was thinking she didn't make the comment in a, in a, in a way to. Yeah.

Isä 1: I would say like I see like some kind of like special attention being given to X because like I can really easily see that X is... when X is.. X...like the way X expresses herself, this kind of thing. Like I think it's positively, X's like, I find it more attention is being given, at least in this case.

Toinen esimerkki on siitä, että 'hyväntahtoiset hölmöt' voivat olettaa tietävänsä miltä 'suomalainen' näyttää, myös miltä tiettyä kansallisuutta edustavan kuuluisi näyttää ja kommentoida sitä.

Isä 1: There are so many Nepalese restaurants in Finland but still they don't know where Nepal is. No. Then the ones who, who, know Nepal, and when I tell them that I'm Nepali, they start saying that I don't look like a Nepali.

Tässäkin tulee esiin se, että kommentointi siitä kuka näyttää minkäkin maan edustajalta, voi olla ystävällistä ja uteliasta, mutta sille henkilölle, joka joutuu näihin keskusteluihin mukaan, tahtomattaankin, ne voivat olla raskaita, koska niissä heidän identiteettinsä voi kyseenalaistua. Hämmästyksen kohteeksi joutuneelta vaaditaan joustavuutta ja sinnikästä ystävällisyyttä selventää asioiden oikeaa laitaa, samalla kun hänen ulkopuolisuuttaan korostetaan.

4.1.5 Verkostot, ystävät ja juhlat identiteetin rakentajina

Hieno ja iloa tuottava asia monikulttuurisessa ympäristössä eläessä on mahdollisuus tutustua erilaisiin kulttuuriin tapoihin ja oppia niistä, avartaa omaa maailmankuvaa. Myös matkustaminen ja kulttuurin harrastaminen on monista kiehtovaa juuri tästä syystä. Juhlat ja erilaiset festivaalit, perinteet ja traditiot luovat merkityksiä ja nostavat arjen yläpuolelle.

Joskus voi olla niinkin, että oman kulttuurin tapa, vaikkapa suomalainen tanssittaminen näyttäytyy jotenkin tylsänä, kun taas toisesta kulttuurista olevat kansantanssit näyttäytyvät kiehtovina ja eksoottisina. Käyn esimerkiksi mielellään katsomassa perheeni kanssa intialaisia tanssiesityksiä. Näissä tapahtumissa on usein hyvin taitavia suomalaisia ei-intialaista taustaa omaavia tanssijoita, jotka ovat panostaneet harrastukseensa todella paljon. On jopa hämmäntävää, miten Suomessa, tai ainakin pääkaupunkiseudulla, näyttää olevan niin paljon toisista kulttuureista tulevien perinteisten tanssilajien yleensä naispuolisia harrastajia. Samoin olen havainnut, että esimerkiksi rapujuhliin osallistuminen voi tuntua vaikeammalta kuin lomamatkalla osallistua paikalliseen perinnejuhlaan. Tulkitsen niin, että itselle tuttuihin perinteisiin voi liittyä tunnistettavammin omalle arvomaailmalle

vieraita ulottuvuuksia ja merkityksiä, joita ei vieraassa kulttuurissa tunnista, tai jotka eivät samalla tavalla vaivaa, koska ne jäävät etäisemmiksi. Sama tapaluterilainen suomalainen henkilö, joka kokee vaivaannuttavaksi rukoilla Isä meidän -rukousta rippijuhlissa, voi sujuvasti laulaa intialaisia uskonnollisia mantroja joogatunnilla.

Monikulttuurisuus positiivisessa mielessä rinnastuu uusiin elämyksiin, emotionaaliseen lämpöön, välittämiseen, perheen arvostukseen ja kulttuuriseen rikkauteen. Fyysisten läheisyyden osoitusten näyttäminen julkisesti on kuitenkin sidoksissa tiettyyn kulttuuripiiriin: esimerkiksi latinalaisessa Amerikassa se on tavanomaista, mutta Aasiassa ja islamilaisessa kulttuurissa ei. Monikulttuurisuus saattaa antaa mahdollisuuden laajemmalle itseilmaisulle kuin olisi mahdollista monokulttuurisessa ympäristössä.

Myös monet suomalaiseen stereotypiaan ulkoisesti mahtuvat ihmiset voivat sisäisesti kokea suomalaisen sallitun 'normi-identiteetin' liian ahtaana. 'Tyypillinen suomalaisuus' voi näyttäytyä yksitotisena ja tunneköyhänä. Suomalaisuuteen liitetään tyypillisesti negatiivisina piirteinä populaarikulttuurissakin myös sosiaalinen etäisyys ja kömpelyys, josta tehdään myös suosittua komiikkaa. Esimerkiksi Karoliina Korhosen sarjakuva *Finnish Nightmares* (2016) nousi aluksi suosituksi nettimeemiksi. Sarjakuva ylitti uutiskynnyksen niin Suomen suurimmissa medioissa kuin kansainvälisesti. Kirjan markkintointikuvauksen mukaan ”*Finnish Nightmares* kertoo keskivertofinskistä, Matista, joka kohtaa monenlaisia meille suomalaisille kiusallisia sosiaalisia tilanteita. Apua! Joku istuu viereeni bussissa! Ja nyt se alkaa puhua... minulle!” Kirja ilmestyi yhtä aikaa sekä suomenkielisenä että englanninkielisenä laitoksena.

Sarjakuvan suosioista voinee päätellä, että se tavoitti jotain merkityksellistä käsittelemästään tematiikasta. Kuten jo aiemmin todettua, huumori on tehokas tapa vahvistaa ryhmän koheesiota ja kääntää vaikeatkin teemat 'voitoksi'. Lisäksi kulttuurin tunnetaso tulee paremmin tavoitetuksi taiteen kuin tieteen keinoin.

On huomattava, että sosiaalisuus ei tarkoita samaa kuin ulospäinsuuntautuneisuus. Sosiaalisuus on ihmisen lajiominaisuus ja ilman muita ihmisiä ei voi kehittyä tai selviytyä. Ystävät, verkostot ja juhlat sekä rakentavat omaa kansallisidentiteettiä että auttavat toimimaan ja sopeutumaan uuteen kulttuuriin. Niitä on hyvä aktiivisesti ylläpitää. Ryhmiä voi olla niin formaaleja kuin epävirallisiakin. Erilaiset vuorovaikutussuhteet ja tilanteet ovat myös monikulttuurisuuden antoisaa puolta: maailma ja ihmiset näyttävät monitasoisina ja sen kautta pääsee sisälle asioihin, jotka muuten jäisivät kokematta.

Äiti 1: You have those Nepali guys.

Isä 1: Yes I have the guys but I'm not like part of a group like, they have this one, they invite me to take part, but I'm more of like going there. It doesn't have to be official, I guess it's just like the idea that if you have like friends. If there was like a more cultural thing, I would be happily be joining it, but I'm not officially part of anything like that.

Äiti 1: In a way it's a richness that you get to divide your time between two countries and cultures and have the two festivals and everything. And two languages. life becomes much richer also. But then at the same time the major disadvantage is that you are always feeling that, you are missing something on the other side.

Puolison kulttuurista kiinnostuminen ja sen opiskelu ovat keskeisiä teemoja transnationaalisen perheen identiteettityössä. Haastatellut juhlivat kaikkien kulttuuripiiriensä juhlia. Suomalainenkaan puoliso ei vältty ulkopuolisuuden kokemuksilta, mutta voi silti kokea tilanteen ja juhlan omakseen.

Äiti 2: We like to attend the New Yam festival. They organize it in Turku, Tampere and Helsinki, Vaasa, by the Igbo union, people who come from the same tribe. We like to attend that in native clothes. It's a very nice thing. Of course they celebrate Christmas and Easter also in Nigeria, but for those, it's more like Finnish traditions. We have more traditions about those festivities in Finland in my family.

Äiti 2: Even at the New Yam festival, I don't feel like a Nigerian, because I don't understand everything. I don't talk Igbo and I don't understand Igbo. They always have to explain it to me. They have a lot of traditions. Even if I wear the native clothes and feel like I'm looking very fine, it's still, I don't feel like Nigerian, because of course they have Nigerian women who look like Nigerian there. But it feels like my thing. Like for example when we invited (my Finnish relatives) there and I had practiced a traditional dance beforehand. In front of them I felt like this is my life, my thing, I'm part of this. But compared to the originally Nigerian, I don't feel like a Nigerian. I'm learning here, and I'm somehow an outsider.

Työelämään integroituminen ja suomen kielen oppiminenkaan ei tarkoita sitä, että kavereussuhteiden muodostaminen suomalaisen kanssa olisi helppoa. Suomalaisten ystävien saaminen voi kuitenkin osoittautua todella vaikeaksi, jopa lähes mahdottomaksi vielä vuosienkin jälkeen. Myös kansainväliset tutkimukset tukevat sitä, että suomalaisten kanssa ystäväystyminen on kansainvälisestäikin katsoen vaikeaa verrattuna suureen osaan maita (Expats Insider 2018.)

Isä 3: Kaikki mun kaverit Suomessa on edelleen ulkomaalaisia seitsemän vuoden jälkeen.

Äiti 3: Niin Isä ei ole koskaan viettänyt vapaa-aikaa Suomessa, vaikka suomalaisten työkavereiden kanssa.

Isä 3: Ei.

Yksilöt ovat tietysti ominaisuuksiltaan erilaisia. Sosiaalisesti ulospäinsuuntautuneen ja rohkean henkilön voi olla helpompi tutustua muihin kuin introvertin. Aikuisena ei enää synny samanlaisia kohtaamisia kuin lapsena, jolloin kaverustuminen tapahtuu arjessa usein hyvin luontevasti.

Isä 4: Normielämässä ei oo niin helppoa löytää kavereita, mutta harrastuksien kautta on helpompi. Ja jos mä toimin vapaaehtoinen festareilla, jos mä opiskelen suomea tai ruotsia mä saan kaverin. Jos ollaan konkreettisesti jonkun keskellä ei ole vaikeaa. Mutta ... baarissa voi keskustella mutta ei siitä tuu mitään. Mulla ei ole sellaista kaveria, että tapasin baarissa.

(...)

Isä 4: Suomessa monikulttuurisuus voisi olla voimavara. Kun puhutaan Brasiliasta, se on myös tosi monikulttuurinen maa. Mä en ole koskaan tutustunut niin moneen ihmiseen eri maista kuin Suomessa, en mä koskaan tutustunut Brasialiassa, vaikka Brasilia on monikulttuurinen. Mä tutustuin Suomessa ja tää on mun mielestä aika kiva. Ne jotka tulee, ne opiskelee suomea ja ne yrittää olla Suomen osa. Vaikka Suomi tarvii myös laittaa silmät auki, että ne voi ottaa ne ihmiset ja laittaa oikeaan paikkaan, että ne voi antaa maalle mitä ne haluaa. Joskus ne haluaa antaa kaiken hyvin koska ne on tosi... grateful. Että ne täällä ja ihmiset on tosi ystävällisiä. Jos niillä olisi mahdollisuus ne voisi antaa maalle ammattilaisesti paljon. Mun mielestä. Ne vaan tarvii mahdollisuuden.

Viimeisin pohdinta on mielestäni erityisen kiinnostava siinä mielessä, että haastateltava ei omassa kotimaassaan ole juuri tutustunut 'ulkomaalaisiin' mutta Suomessa ollessaan tämä on ollut hänelle luontainen viiteryhmä kansallisuudesta riippumatta. Tämä vastaa myös muiden haastateltavien kokemusta. Nigerianlaisyntyinen isä kuvaili tosin erityisesti tunnistavansa kokemustasolla samanlaisuutta muiden afrikkalaisten kanssa, jotka ovat naimisissa suomalaisen kanssa. Haastatteluiden pohjalta piirtyy kuva löyhästä monikulttuurisesta yhteisöstä Suomessa, jonka sisällä on helpompi tutustua toisiin ihmiseen kuin kantasuomalaisen yhteisön sisällä.

4.1.6 Lasten kulttuuri- ja kielikasvatus

Kuten jo aiemmin mainittu, lapset eivät omaksu kulttuuria ja kieltä itsestään vaan sen eteen on tehtävä asioita. Oman kulttuurin ja kielen välittäminen lapselle näyttäytyy tärkeänä. Taide, ruoka, kirjallisuus ja musiikki kantavat mukanaan kulttuurista arvoa. Vanhemmat tutustuttavat lapsen mielellään myös heille itselleen lapsuudesta tuttuihin asioihin. Lapsen monikielisyys nähtiin tavoiteltavana asiana, jolla on sekä käytännön että identiteetin kannalta suuri merkitys. Käytännössä siitä kielestä, jolle lapsi altistuu eniten, tulee kaikkein vahvin. Kaikissa haastatelluissa perheissä vanhemmat puhuivat pääsääntöisesti kukin omaa äidinkieltään lapselleen.

Isä 2: In the identity the language is so important, in where you come from... the kids they speak the Finnish language.

Äiti 2: They don't speak the Igbo language, but they understand it.

Isä 2: I speak Igbo to them.

Äiti 2: then we speak English together. And kids go to international school where they speak English.

Kielitaito yhdistyi myös vahvasti perhesuhteisiin. Käytännössä onkin niin, että ilman yhteistä kieltä suhteita on vaikeaa ylläpitää.

Isä 4: Lapsi voi olla suomalainen, jos se ajattelee niin. Mulle tärkeintä on se että lapsi pystyy kommunikoida sen perheen kanssa eli mun ja Ä4:n vanhempien kanssa eli portugaliksi ja suomeksi. Mä olisi iloinen siitä, mut tää on mun tavoite, ei sen tavoite, se voi olla eri. Se on sen elämä. Mut mä olisin tosi surullinen, jos päätös olisi laittaa pois sen oma perhe.

Lapseen voi myös kohdistua erilaisia odotuksia kielen omaksumisen osalta. Sellaisetkin vanhemmat, jotka ovat hyvin perehtyneitä kielten oppimiseen, voivat yllättyä tavasta, jolla lapsi käytännössä reagoi monikieliseen ympäristöön. Vanhemmilla voi olla myös toiveita lapsen tulevaisuuden suhteen. Vankka kielitaito on avaa ovia ja mahdollisuuksia esimerkiksi opintoihin eri maissa.

Isä 3: Mä ajattelen, että hänestä (lapsesta) tulee maailmankansalainen.

Äiti 3: Ajatuksena on, että hänestä tulee yhtä paljon molempia.

Isä 3: Toki se kieli on mulle aika tärkeä, että hän oppii espanjaa. Ei vaan niin kuin puhumaan mutta että X myöhemmin vaikka pystyy mennä yliopistoon Espanjassa, että ei tulisi mitään eroa siinä.

Ä3: Samalla viivalla niin kuin ne kielet. Niin. Tällä hetkellä X puhuu kyllä ihan voittopuolisesti suomea. Se on tällä hetkellä vahvempi kieli ja mä luulen että siihen vaikuttaa se että I3 ymmärtää sitä. (...) Se voi olla, että se yrittää espanjaksi mutta sillä sitten puuttuu siitä sanoja niin se sitten täydentää sillä helpommalla kielellä. Nyt me oltiin kesällä Espanjassa (...) X oli vasta oppinut puhumaan lauseita ja se puhu sielläkin vaan suomea, ja mä luulen että se oli hänellekin järkytys kun ei häntä kukaan sitten ymmärtänyt. Mä ajattelin, että se oli sellaista laiskuutta, että parin päivän päästä se puhe alkaisi pulputa mut se ei alkanut niin tajus että se on todella paljon heikompi se espanja. Sillä tavalla ollaan kumpikin tehty, että puhutaan hänelle omaa kieltä.(...) Meillä on kotikieli espanja. Jos me ollaan vaikka kolmistaan tässä pöydässä, niin mä puhutaan keskenämme espanjaa mut et mä puhun sit kuitenkin X:llä suomee. Et meil on tälläinen one person one language -periaate.

Kielen ja kulttuurin opiskelu nivoutuvat yhteen esimerkiksi musiikin, tarinoiden, runojen ja kirjallisuuden kautta. Tavoitteena oli kaikilla haastatelluilla lapsen kaksikielisuus.

Äiti 1: He has been playing traditional songs (from his country).

Äiti 1: Singing Finnish children's songs and kind of to know not only the language also, but what comes with the rhythms and rhymes that are traditional to that language, to know that also.

Isä 1: I think that I would want her to feel that X is truly bilingual.

Eri kulttuurista tulevat vanhemmat eivät voi kertoa toisen puolesta; itsellekin tuntemattoman kuvailu ei ole mahdollista.

Äiti 2: You asked if it's like conscious (storytelling for identity building) but I wouldn't say that. It's not like that. Especially, on my part, I can't so much tell (the children) about Nigeria, because I don't know. But, of course I can always say, ask daddy. (...) I can tell them about my childhood, how my grandparents' childhood was, the Finnish history, how it was. It's easier for me to tell them about those things.

Tarinoiden kertominen on (kansallis)identiteetin kehittymisen kannalta konstruktivistisesta näkökulmasta olennaista. Erilaiset tarinat ja kertomukset muuttuvat osaksi lapsen omaa identiteettiä ja tarinaa. Sillä miten tietoisesti tämä tapahtuu ei ole merkitystä, lapsi ottaa ympäristönsä antamat eväät itselleen joka tapauksessa. Prosessiin kuuluu niin muistaminen kuin unohtaminenkin. Taustalla on, että eheän identiteetin saavuttamiseksi ihmisen tulee löytää oman elämänsä 'juoni', niin että voi olla oman elämänsä herra, aktiivinen toimija, sankarikin.

4.1.7 Monimuotoinen ja monipaikkainen perhe

Perheen määrittely on kulttuurisidonnainen asia, mikä tuli selvästi esiin aineistossani. Suomalainen perhe on ytimeltään pienempi ja suhteet ovat löyhemmät, 'vapaaehtoisemmat', kuin muualla. Haastateltavat perheet kokivat, että heillä on hyvin tiivis pieni perhe mutta myös ns. laajennettu perhe. Perhe näyttäytyy moniulotteisena ja monipaikkaisena ja siihen asemoidaan erilaisia kulttuurisia merkityksiä. (ks. Säävälä 2013.) Esimerkiksi Suomessa yhteydenpito ei ole niin tiivistä. Teknologian merkitys on todella suurta ja se on pienentänyt välimatkoja. Monipaikkaisessa perheessä ei ole itsestään selvää, että kaikki perheenjäsenet ovat tavanneet toisensa muuten kuin virtuaalisesti. Taloudellisten resurssien ja lentolippujen hinnat ovat ratkaisevia siinä millaisia mahdollisuuksia perheellä on toteuttaa kyläilyjä.

Äiti 1: The definition, I think that we have the very close family, and then in Nepal we have a very large extended family.

Isä 1: I feel the same that, yeah, that I'm Finnish. But then I'm, half of my, F is Nepali now F's family is Nepali and that half of my family is Nepali. But me, myself, I am Finnish. I don't feel... I feel that your family is also my family. But that's my Nepali family. And then I have my Finnish family.

Äiti 1: But I think that's a big difference between me and II. II is very good in keeping in touch with your family in Nepal. You are whatsapping and ... like everyday, and uh, like with the friends with the family, not only with your mother and father, but like very much with the extended family also.

Teknologia auttaa yhteydenpidossa, mutta se on myös rajoittavaa. Ihmiseen ei ehkä voi täysin tutustua, jos häntä ei ole fyysisesti koskaan tavannut. Taidot käyttää uutta viestintäteknologiaa vaihtelevat sukupolvittain.

Ä2: Grandparents are important to the children, and the thing is, they haven't met their grandparents who live in Nigeria. We show them pictures and we talk on the phone, so they still feel it's important. Connection is there. (..) But only to hear the voice is difficult. All those people who have visited, who they have met, become more important to them. We talk about how things are there (in Nigeria) in his childhood home, so that they know, as they haven't seen it.

Ä2: With Finnish roots it's easier as all the Finnish grandparents are here, all the relatives are here. Maybe I'm more like a storyteller (...) I like to tell stories about how my childhood was.

Äiti 2: His parents live on the countryside, and they are not so used to, say a video call or something like that. So you need someone extra to go there and start the video call. On the other hand, it's nice, they take videos for example, of some occasions, such as weddings, and we watch these together with children.

Perheen käsite, ketä perheeseen kuuluu, vaihtelee. Suomessa sukulaisuhteet ovat usein löyhempiä ja vapaaehtoisempia kuin muualla. Kaikki haastateltavat kokivat nimenomaan perheensä monipaikkaisuuden merkittävänä asiana, erityisesti suhteessa isovanhempiin, mutta myös muihin läheisiin ihmisiin. Transnationaalisilla perheillä on harvoin, jos koskaan, mahdollisuus siihen, että kaikki läheiset ovat samaan aikaan samassa paikassa.

Äiti 3: Se mikä on merkittävää, että meidän perhe asuu eri paikoissa, tämä monipaikkaisuus.

Äiti 3:X:llä on Aika läheiset välit perheeseen. Tietysti me ei nähdä niin usein koska me ei olla lähellä. Mut se perhe on tärkeä.

Isä 3. Joo. Ja ne vanhat kaverit siellä.

Isä 3: (Olen yhteydessä) netissä, whatsupissa, lähetellään videoita, soitellaan. Ja sit me käydään Espanjassa pari kertaa vuodessa... ainakin kerran.

(...)

Äiti 3. Mä ajattelen, että meidän perhe on niin kuin me. Ja muut on sitten sukulaisia. Et mä saatan puhua vaikka I3:n perheestä tarkoittaen sit lapsuudenperhettä sitten. (..) Mul on sukulaisia joiden kanssa ollaan nimellisesti hyvissä väleissä, ei missään tapauksessa

huonoissa, mut sit ei nähdä käytännössä koskaan. (...) Sit sul on enemmän sitä ydinperheen ulkopuolista sukua, joka on myös jollain tapaa läheistä.

Isä 3: No ei nyt niin läheisiä... Mut Espanjassa on aina pakko kutsua kaikki serkut, jos on joku tapahtuma. Jos asutaan lähellä niin mennään kotiin, jos on vaikka syntymäpäivä. Se on enemmän Espanjan sosiaalinen tapa.

Äiti 3: Suomessa se on enemmän vapaaehtoista pitää yhteyttä.

Mietin, että sukulaissuhteiden vapaaehtoisuudessa todentuu myös suomalaisen yhteiskunnan individualistisuus ja nopea murros. Perheinstituution pysyvyyden ja lasten hankkimiseen motivoitumisen kannalta voisi olla hyvä asia, jos sukulaissuhteet olisivat tiiviimpiä. Jos läheiset suhteet pitää itse hankkia ja valita, niiden luonne muuttuu. On myös suurempi riski, että jotkut jäävät kokonaan yksin, jos heidän taitonsa hankkia oma lähiverkosto on jostain syystä heikentynyt. Perhekeskeisessä lähestymistavassa sukulaisuus velvoittaa tapaamaan silloinkin ja sellaisiakin, joita ei välttämättä huvittaisi tavata puhtaasti oman valinnan ollessa kyseessä. Tämä perhe- ja sukulaisheskeisyys luo turvallisuudentunnetta ja jatkuvuutta.

4.1.8 Työ ja opiskelu

Maahanmuuttajien työmarkkina-asemaa selitetään usein maahanmuuttajien henkilökohtaisilla resursseilla, kuten kielitaidolla, koulutuksella, työkokemuksella, sosiaalisten suhteiden ja verkostojen laadulla ja määrällä. On kuitenkin selvää, että maahanmuuttajiin kohdistuvilla asenteilla on olennainen merkitys työllistymisessä. Jos koulutus on yksi keskeinen työmarkkina-asemaa määräävä tekijä, tulisi koulutettujen maahanmuuttajien sijoittua hankitun tutkinnon mukaisesti tehtäviin. On kuitenkin havaittu, että työllistyminen oli maahanmuuttajilla vaikeaa hyvästä koulutuksesta huolimatta. Aihetta käsittelevän (2011) väitöskirjan mukaan 6 % oli työssä heti Suomeen muuttovuoden lopussa, kolme vuotta Suomessa asuttuaan työssä oli runsas kolmannes. Työsuhteet olivat väitöskirjassa tutkituilla usein määräaikaaisia ja kestoaltaan lyhyitä. Lisäksi työurat koostuivat runsaasta työttömyydestä sekä koulutukseen osallistumisesta. (Kyhä 2011.)

Opiskelumaaailma on Suomessa vastaanottavainen ulkomaalaisille, mutta sen jälkeen tulee, tilanne vaikeutuu merkittävästi. Työllistyminen aiheuttaa paineita parisuhteelle ja perheen taloudelle. Puolisot huolehtivat kumppaninsa tilanteesta ja auttoivat heitä eri tavoin. Haastateltavieni

yksimielinen kokemus on, että tukea ja ohjausta tarvittaisiin eniten työllistymiseen ja kieltenopiskeluun. Jopa suomen kielen kurssille pääsy voi olla vaikeaa, ja kurssit ovat kalliita, jos maahanmuuttaja ei ole oikeutettu kotoutustukeen. Samoilla suomen kielen kursseille voidaan sijoittaa hyvin eri tasoisia opiskelijoita. Kriteerit palveluille ovat epäselviä ja niiden taso on heikkoa TE-toimistoissa. Maahanmuuttajan erityistarpeita ei tunnisteta ja suomalaisen työmarkkinaa ymmärtäminen ja sinne sisäänpääsy muuten kuin alhaisen statuksen töihin ei ole helppoa.

Kaikki haastateltavat toivat esiin, että varsinkin alussa käytännön asioiden ratkaiseminen ja 'yliopisto- tai koulutuskuplasta' siirtyminen työelämään ovat olleet haastavia hetkiä, jossa suomalaisen puolison tuki on ollut tarpeen.

Asenne voi olla, että "yhdenvertaisuuden" nimissä ulkomaalaistaustaisten perehdytykseksi työelämässä pitäisi riittää sama suomenkielinen informaatio ja materiaali kuin suomea äidinkielenään puhuville. Työyhteisössä kollegat voivat karsastaa ulkomaalaistaustaisille annettavaa erityistä perehdytystä (Paananen 2019.) Omat haastateltavani eivät tuoneet tätä aspektia esiin suoraan, mutta kuvailivat sitä, miten opintojen aikana ulkomaalaistausta otetaan Suomessa paremmin huomioon. Hyvistä työpaikoista joutuu kilpailemaan altavastajaan asemasta ulkomaalaisuuden takia.

Isä 3: Yliopistossa (Suomessa) oli oma kupla, koska mun ohjelma oli tarkoitettu vain ulkomaalaisille. Kieli oli silloin englantia ja se oli aika helppoo siellä.

Äiti 3: Ja eihän sielläkään siihen työllistymiseen saanut mitään tukea. Siitä porukasta, oliko teitä 20, jotkut, aika pieni osa, halusi jäädä Suomeen. Ja olisi ehkä ollut hyödyllistä siinä vaiheessa saada jotain kontakteja tai vinkkejä. (...) Se olisi tosi tärkeää, et joku auttais, vähän puski sisään siihen maailmaan. Sellaista apua ne opettajat tai siis yliopisto ei millään tavalla tarjonnut.

Työ tai opiskelu näyttäytyvät välttämättömänä, jotta voi olla osa yhteiskuntaa ja toiminta on tapa integroitua. Työllistyminen on usein mittari kotoutumisen onnistumiselle. Järjestelmä ja yhteiskunta voivat kuitenkin 'hylkiä' tulokkaita tai toisaalta työntää heitä tiettyihin positiioihin, töihin, jotka eivät ehkä 'kelpaa' suomalaisille. Maahanmuuttajien oikeudet eivät ole heille itselleen aina selviä, ja heitä kohdellaan eri tavoin kuin 'kantasuomalaisia'. He ovat siis haavoittuvassa asemassa työmarkkinoilla-

Isä 3: Mä kävin TE-toimistossa ja siellä mä sain jonkun neuvojan, mutta ei siitä ollut mitään apua. Se vaan sano että tässä on töitä.

Äiti 3: Avoimet työpaikat MOL.fi:stä.

Isä 3: Mut ei mitään mikä olisi niin kuin mun oma ammatti. Se näytti jotain tehdaspaikkaa.

(...)

Äiti 3: Suomessa I3:n alalla työ menee tosi paljon verkostojen kautta, että voi soittaa vaikka jollekin vanhalle opiskeluaajan kaverille, jonka kanssa on käynyt saunomassa, silleen epävirallisesti, että onkse hyvä tyyppi (jota ollaan rekryämässä).

Äiti 3: Vaikeinta on saada se ensimmäinen oikea työpaikka. Sit nykyisen työn I3 sai, kun sen entinen (suomalainen) pomo suositteli sitä. Et vaikka paljon puhutaan ulkomaisten korkeakoulutettujen rekrytoimisesta Suomeen niin mitään ei sen eteen käytännössä tehdä.

Työelämään siirtymisen taitekohdassa haastateltavat kertoivat eniten kokemuksistaan syrjityksi tulosta. Myös maahanmuuttaneiden miesten puoliset ottivat tähän vahvasti kantaa, olivat asiasta huolissaan, ja näkivät tämän rakenteellisena ongelmana. Puolisot olivat auttaneet erilaisten tukien hakemisessa ja tämä oli näyttäytynyt hankalana, esimerkiksi sillä tavalla, että viranomaiset eivät kyenneet tekemään päätöksiä tai neuvomaan mihin tukeen asiakas olisi oikeutettu.

Äiti 1: I didn't know how II thinks about this... I think one major thing for you was the studies. I think. Yeah, it has been very good that you were able to quite fast start the studies. I think if you hadn't had the studies the beginning it would've been quite difficult.

Äiti 1: Somehow again, like the systems that I was talking about, this whole experience like with (.). I think that was also kind of systemic racism that we were facing. (...) It took close to one year for them to finally decide whether he's entitled to this (student benefit).

(...)

Äiti 1: And also this language class. It was supposed to go to this language class in the beginning. You never got to go to that class although we also asked about it and we contacted about it. (Where did you ask?) TE... it's part of like if you are an immigrant in Finland, you are supposed to have this kotoutumissuunnitelma, so it was part of the integration plan, but it never happened.

Kaiken kaikkiaan työllistyminen näyttäytyi kriittisenä ja alkuvaiheessa hankalana ja työläänsä vaiheena. Viranomaistuki oli tässä kohtaa hyvin ohutta ja usein hidasta, joskus nöyryyttävääkin tai epäasianmukaista. Puheet siitä, että korkeakoulutetut maahanmuuttajat olisivat tervetulleita Suomeen, eivät käytännössä toteudu. Selkeiden työllistymisen esteiden, kuten heikko kielitaito lisäksi suomalaisessa työelämässä on omat kirjoittamattomat sääntönsä, joita ulkopuolisen on vaikea hahmottaa. Kelvataksaan suomalaiseen työelämään, ihmisen tulee mahtua tietynlaiseen normitettuun muottiin.

4.1.9 Maahanmuuttajapuolison kielitaito

Yhdistävä teema oli, että arjen ja kielen oppimisen haasteet voivat olla suurempia kuin alussa voisi uskoa. Kielen opiskelu aikuisena vaatii kykyä heittäytyä ja sen kestämistä, että välillä voi joutua naurunalaiseksi, vaikka hyväntahtoisestikin, ponnisteluistaan huolimatta. Vaatii luottamusta, hyvää huumorintajua ja itsetuntoa sinnikkäästi yrittää oppia uutta kieltä. Oma puoliso ei myöskään ole paras kielenopettaja, koska suhteeseen voi kertyä painolastia valta-asetelmien myötä.

Äiti 4: Niin että jos mä rupean aina selittämään että 'joo tää sanotaan noin, tai tiedäksä miten toi sanotaan' niin ei se ole varmaan kauheen hyvä parisuhteelle... jos toinen on kokoajan... tavallaan kertoo toiselle että miten sun kuuluu elää ja tehdä. Että en mä tiedä hidastinko mä sitä sun suomen oppimista, kun mä en... kyllä mä aina sanoin jos... kun esimerkiksi sä sanoit mun isälle kippis kun piti sanoo kiitos... niin.. (naurua) Siitä tuli suuri yleinen läppä. Sen jälkeen kaikki oli varmaan pari vuotta silleen, että kippis!

Maahanmuuttajalle kouluaikana suomen kielen taito ei vielä ole kriittinen, mutta kielitaito osoittautui ratkaisevaksi siinä, miten työllistyminen onnistui, ja kielitaito vaikutti myös suoraan palkkatasoon ja etenemiseen. Suomen kielen osaamattomuus tulkitaan helposti kompetenssin puutteeksi ja/tai haluttomuudeksi sopeutua suomalaiseen yhteiskuntaan. Koska suomen kielen oppiminen on vaikeaa, vaatii opiskelu vahvaa motivaatiota. Haluttomuus viestiä englanniksi, tai

heikompi englannin osaaminen, voi tässä kohtaa olla jopa etu, koska se voi vahvistaa motivaatiota opiskella suomea. On selvää, että suomen kielen omaksumisessa on eroja.

Isä 2: Light skin would make it easier. (...) I also think Arab people adapt more than us black.

Äiti 2: That is also a problem that your English is fluent, you are used to deal in English and expect that other people also deal in English. But then, there are these people who come to Finland without being able to speak English, they have to learn Finnish.

Isä 2: It's also the colour.

Äiti 2: But if you speak on the phone they can't see your colour.

Isä 2: But once they see the name... that doesn't sound like a Finn.

Kohdatut vastoinkäymiset voidaan tulkita eri syistä johtuviksi. Kielitaito koettiin kuitenkin keskeisimmäksi esteeksi työelämässä.

Isä 4: Se oli mulle selvää tosi pian että suomen kieli on opeteteltava. (..) Kaksi vuotta siinä meni, sitten mä sain työn, kun mä osaisin suomea, sitä ennen en saanut (töitä), ainoastaan freelancerinä”.

Kielitaidon taso saattoi estää myuös uralla etenemisen, ja heikkoa suomen kielen taotoa käytettiin perusteena matalammalle palkalle.

Äiti 3: I3 tekee suomeksi töitä, mut sit siinä tulee seinä vastaan, että ei voi edetä esimerkiksi X tehtäviin tällä kielitaidon tasolla.

(...)

Isä 3: Alussa oli tosi vaikeaa (saada töitä). Mä hain töitä englanniksi mutta melkein kaikki halus suomen kielen taitoo. Palkka oli sit matalampi kuin ois toivonut (sen takia). Mut ne kyl auttoi mua sit kehittämään mun suomen kielen taitoo. Koko ajan palkka sit nousi.

Isä 3: Mä muuttaisin nyt enää maahan jonka kieltä jo osaan. Suomen opettelu oli iso työ, en usko että jaksaisin enää uudestaan nähdä niin paljon vaivaa.

Englannin kielen käyttö *lingua francana*, yleismaailmallisena kielenä osoittautui identiteettimielessä merkittäväksi ja ulkopuolisuutta tuottavaksi asiaksi, jos oletus on, että ulkomaalaistaustainen henkilö automaattisesti puhuu englantia. Tämä huomio on tullut esiin myös muissa tutkimuksissa: Suomessa saatetaan jopa vastata 'ulkomaalaisen näköiselle' henkilölle sinnikkäästi englanniksi, vaikka tämä itse puhuisi ensin suomea. Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten pitäisi pidättäytyä toimimasta tällä yksinkertaistavalla tavalla, joka osoittaa heikkoa kulttuuriskompetenssia ja voi olla potentiaalisesti loukkaavaa. Iso osa Suomeen tulevista maahanmuuttajista ei puhu englantia hyvin, tai jos puhuukin, heillä ei ole siihen mitään kulttuurista suhdetta. (Paananen 2019.)

Isä 3: Se on ihan sama mitä mä teen, mä näytän niin kuin ulkomaalaiselta. ja Ja joskus mä oon ajatellut jopa että toivottavasti X (lapsi) ei tulis näin, että hän menisi kauppaan ja heti ne alkaisi puhua hänelle englantia, koska hänellä on niin kuin tummat hiukset ja... Kun mulla on niin, et vaikka mä en näytä niin erilaiselta kuin jos mä olisin vaikka musta niin heti se tulee englanniksi.

Äiti 3. Et viestitään, että sä oot niin kuin ulkopuolinen.

Isä 3: Ja sitä mä oon miettinyt just X:n kautta, että kun hän niin kuin kasvaa, miten se menee.

Tämä tyypillinen suomalainen, siis kohteliaaksi ymmärretty tapa puhua englantia ravintoloissa tai missä tahansa julkisissa paikoissa henkilöille, jotka tulkitaan 'ulkomaalaisen näköiseksi' on yksi esimerkki 'hyväntahtoisen hölmöstä' käyttäytymisestä, joka voi tarpeettomasti tuottaa vahvaa erilaisuuden kokemusta henkilöille, joita ei välittömän habituksen arvioinnin perusteella osu ahtaahkoon 'suomalaisen näköisen henkilön' määritelmään. Jos oletetaan, että vain suomalaiselta stereotyyppisesti näyttävä henkilö osaa puhua suomea, liitetään suomen kielen taito suoraan etnisyyteen eikä viralliseen kansallisuuteen.

4.2 Valta, sukupuoli ja yhteiskuntaluokka

Kuten todettua, haastatteluaineistoni ei ole mitenkään laajasti edustava. Kaikki haastateltavani ovat kaupunkilaisia, koulutettuja ja 30-40 -vuotiaita, pariskunnan nainen on suomalainen ja mies on muuttanut Suomeen muualta. Pariskuntien keskinäiset ikäerot ovat pieniä ja heillä on vielä hyvin

pienet lapset, yhdessä perheessä lapsi oli haastattelun aikaan vasta tuloillaan. Kenelläkään ei ollut aiemmista suhteista lapsia. He ovat monella tapaa ihmisiä, joihin myös itse samastuin oman elämäntilanteeni kautta. Pyrin tässä osiossa käsittelemään tätä haastatteluaineistoni tuottamaa rajoittuneisuutta.

Vaikka sukupuoli ja parisuhteen muodostamisen motiivit eivät ole tämän tutkimuksen pääasiallinen tarkoitus, jo tehtyinä haastattelut jäin pohtimaan, miten erilaisina tutkielmani johtopäätökset näyttäytyisivät, jos haastattelin sellaisia pariskuntia, joista toinen osapuoli on suomalainen mies, mahdollisesti maaseudulta, ja joiden elämäntapa ei mene urbaanin, tasa-arvoa ihannoivan ja kansainvälisen 'luovan luokan' muottiin. Lisäksi tosiasia on, että transnationaaliset perheet Suomessa ovat sukupuolittuneita niin, että suomalaiset miehet menevät tyypillisesti naimisiin eri kansallisuutta edustavien kanssa kuin suomalaiset naiset. Tässä kappaleessa muutamia pohdintoja tästä aiheesta.

Suomessa, kuten myös muissa Pohjoismaissa, sukupuolten tasa-arvon ihanne on niin suuri osa kansallista identiteettiä, että monikulttuurisuutta koskevissa keskusteluissa, tasa-arvon oletetaan olevan Suomessa, 'meillä', jo saavutettu fakta, ja 'muissa kulttuureissa' tämä ihanne on omaksuttu puutteellisesti. Tämä ohittaa suomalaisen yhteiskunnan sekä maahanmuuttajien monimuotoisuuden, eriarvoisuuden ja yksilölliset tilanteet. (Hiitola & Peltola 126, 2018.) Käsitelmäni on, että ihanne urbaanissa ja koulutetussa Suomessa on niin vahva, ettei sitä oikein voi avoimesti kyseenalaistaa, vaikka vaade kaikkien, ja erityisesti sukupuolten tasa-arvoisuudesta perhe-elämässä olisi liian ahdas jopa ihanteen sisäistäneille. Ehkä provokatiivisesti esitänkin, että liian jäykästi arjessa toteutettu tasa-arvon ihanne voi haitata joustavaa ristiriitojen käsittelyä ja yksilöllisten ratkaisujen löytämistä perhe-elämän myllerryksessä ja tuottaa ehkä tarpeettomiakin pelkoja epäonnistumisesta vanhempana. Tasa-arvo on itsessään siis hyvä tavoite, mutta käytännössä mikä tahansa ihanne liian mustavalkoisesti tulkittuna voi johtaa tarpeettoman koviin vaatimuksiin itseä ja kumppania kohtaan.

Omassa aineistossani tasa-arvon ihanne tuli esiin implisiittisesti mutta selkeästi. Suomalaisella, joka perustaa perheen ulkomaalaisen kanssa, on painetta ottaa jollain tapaa kantaa tasa-arvokysymykseen tämän diskurssin ja ihanteen ollessa tällä hetkellä niin vahva yhteiskunnallisessa keskustelussa. Ajatus siitä, että monikulttuurinen liitto on myös jollain tapaa väistämättä epätasa-arvoinen, on asia joka ns. leijuu ilmassa. On tietysti selvää, että kaikkiin perhesuhteisiin liittyy valta-asetelmia.

Äiti 2: But when I think of my own ideas about relationships and duties of husband and wife, then that's also quite interesting and it has also changed a lot along the line. (...) Sometimes I get sad, when I do something that I consider to be mens' duty (...) It is like a constant process when you are thinking, kind of reflecting your own ideas about your childhood, when you think, why do I feel bad about doing this. Okay... because in my childhood men used to do this, and now I'm doing it as a lady. Then I can explain it to myself that, okay, I don't have to continue doing it the same way that it used to be in my childhood home.

Isä 2: Like in times of taking care of children... like in my culture... Like my older brother he doesn't even know how to change diapers, because that's not a thing that men do. (..) But I've been doing it. Many things I have learned that in our culture they don't do that. Many things I see here I combine it to my own culture. Taking the good things from there and here.

Transnationaalisen puolison etsinnän teorian pohjalta ulkomaisen puolison etsintä pohjautuu vaikeuksiin löytää puolisoa oman maan parisuhdemarkkinoilta. Suhtaudun tähän lähestymistapaan kriittisesti, koska se arvottaa puolison löytymisen omasta maasta ja/tai kulttuurista ensisijaiseksi ja toivottavaksi. Käytännössä mahdollisimman pienet kulttuuriset erot pariskunnan välillä ja vankka sukulaisyhteisön tuki perheelle ovat tavoiteltavia monissa yhteiskunnissa. Esimerkiksi järjestetyt avioliitot pohjaavat monelta osin tähän. Länsimaissa tyypilliset yksilöiden tunteiden pohjalta tehdyt päätökset näyttäytyvät tästä näkökulmasta kokonaisuuden kannalta häilyvinä ja muuttuvina. Ulkopuolisten, eli yleensä vanhempien, järjestämään parinmuodostukseen liittyy yksilön valinnanvapautta korostavasta länsimaisesta ihmisoikeusnäkökulmasta katsottuna ongelmia silloinkin, kun kyseessä ei ole pakkoavioliitto.

Globalisaatio ja suomalaisen kulttuurin muutokset tukevat transnationaalisten parisuhteiden muodostumista. (ks. Sirkkilä 2005.) Erilaisten töiden ja opintojen kautta on nykyään melko tavanomaista ja mahdollista tutustua eri maista tuleviin ihmisiin, eikä etnisyys nouse ensisijaiseksi puolison valinnan kriteeriksi. Tietty etnisyys ei myöskään tarkoita, että jakaa samanlaiset arvot tai elämäntyylin kaikkien ryhmän edustajien kanssa. Vanhanaikaiseltakin kalskahtava käsite 'yhteiskuntaluokka' on myös edelleen käyttökelpoinen käsite. Julkisessa keskustelussa vaurasta, koulutettua ja helposti työllistyvää melko samankaltaisesta kulttuurista ja arvomaailmasta tulevaa maahanmuuttajaa ei nähdä samanlaisena sosiaalisena ongelmana kuin köyhää ja traumatisoitunutta

turvapaikanhakijaa. (ks. esim. The Guardian 13.3. 2015: Why are white people expats when the rest of us are immigrants?). Akkulturaatioteoriakin jättää huomiotta taloudellisten ja sosiaalisten resurssien merkityksen kotoutumisprosesseissa.

Isä 1: I don't know but... when the white people they go to Nepal they are the expat. Whereas when Nepali people come to Finland, they are the immigrant. That is the difference. if you want like OK, the people they don't consider you as a part of the society, but they always keep you in a respected position, they give you respect. They keep you in a higher position than themselves. Because they are the expat.

Minulla lienee ollut onnea matkassa, sillä talvella 2019, noin vuosi sen jälkeen, kun aloin työstää tutkielmaani, Svenska Yle näytti tuoreen 7-osaisen dokumentin Tuontirakkautta (*Postordekärlek*), jossa on haastateltu neljää suomenruotsalais-aasialaista pariskuntaa. Toki on eri asia katsoa dokumentti, joka on valmiiksi editoitu jonkun toisen toimesta, ja jossa ei itse ole vuorovaikutuksessa asianosaisten kanssa kuin itse haastatella. Tarkastelenkin tässä dokumenttia yhtenä representaationa aiheeseen, ja se toimii täydentävänä aineistona. Sarjan esittelyssä on sanottu, että sen tarkoituksena on tuoda 'tuontirakkaudelle' kasvot, mutta samalla puuttua sitä koskeviin ennakkoluuloihin. Pariskunnat lähtivät mukaan tuodakseen esiin kahden kulttuurin kohtaamisen arkea. Tämä näkökulma dokumentissa on melko lähellä omaa näkökulmaani.

Sirkkilä on tutkinut väitöskirjassaan (2005) suomalaisen miesten ja thai-naisten suhteita, ja sitä miten miehet legitimoivat suhteen. Tutkimuksen mukaan näitä parisuhteita käsitellään tyypillisesti avioliittokauppana tai naiskauppana eikä interetnisiä ja kaksikulttuurisina liittoina. Aiheen yhä ajankohtaista herkkyyttä kuvaa, että Tuontirakkautta (*Postordekärlek*) - dokumentin nimi oli tuottanut jälkipyykkiä: ainakin yksi sarjaan osallistuneista pariskunnasta oli kokenut sarjan nimen loukkaavana ja vähättelevänä. (ks. Helsingin Sanomat 12.1.2019: Miksi suomalaismiehet hakevat puolisonsa Aasiasta? Tästä kertoo Ylen Tuontirakkautta-sarja, joka suututti osallistujapariskunnan sekä Iltalehti 20.1.2019: Jo esitettyyn tv-sarjaan osallistunut nainen vaatii Yleä leikkaamaan hänet pois koko sarjasta.) Ymmärrän tämän hyvin; tällä kaupallisuuteen viittaavalla nimeämisellä dokumentintekijät tavallaan lankeavat juuri siihen stereotypiaan, josta he väittävät pyristelevänsä irti. Pariskuntien rohkeus tulla esiin dokumentissa on merkittävää. Oma aineistonkeruukokemustani vasten, aihe on niin herkkä, että ei ole ihme, että asian pohtiminen ja itsensä alttiiksi asettaminen ei ole välttämättä houkuttelevaa.

Julkisessa keskustelussa Suomessa on paljon puhuttu ns. 'kohtaanto-ongelmasta': naisten koulutustaso on noussut korkeammaksi kuin miesten, ja kaupungit naisistuvat. Maaseudun ja kaupunkien arvot ja elämäntyyli ovat erilaisia. (Väestöliitto.) Itsekin 'akateemisena kaupunkilaistytönä' ajattelen, että kulttuurin ja elämäntavan puolesta identiteettini ja arvostukseni ovat useissa asioissa lähempänä muita kaupunkilaisia koulutettuja ihmisiä, riippumatta heidän kansallisidentiteetistään, kuin esimerkiksi maataloudesta elantonsa saavaa väkeä. Kärjistetysti voisi sanoa, että kulttuurisesti tai arjen elämäntyylin puolesta olisi ainakin mielikuvissani isompi harppaus muuttaa Suomeen itärajalle 'maajussille morsiameksi' kuin suurkaupunkiin toiselle puolen maailmaa. Aihe on poliittinen ja herättää runsaasti intohimoja suuntaan, jos toiseenkin.

Tuontirakkautta-haastatteluissa tuli esiin, että suhteen dynamiikka muuttuu, kun nainen ajan kanssa oppii, löytää työn ja kotoutuu Suomeen, mikä saattoi olla miehelle vaikeasti sulateltava asia, vaikka mies oli kotoutumista ja työllistymistä toivonutkin. Tyypillinen suomalainen mies toivoo niin taloudellisista kuin kulttuurisista syistä myös ulkomaisen puolisonsa osallistuvan työmarkkinoille. (Sirkkilä 2005.) Lisäksi Tuontirakkautta -dokumentin parisuhteissa oli monissa melko isot ikäerot puolisoitten välillä, niin että nainen oli huomattavastikin nuorempi kuin mies, eli he kuuluivat myös eri sukupolviin.

Parisuhteissa ja perheissä on väistämättä erilaisia kulttuurisia valta-asetelmia, joita voisi purkaa loputtomiin. Olennaista intersektionaalisuuden lisäksi on se, millaisia subjektiivisia odotuksia pariskunnalla on suhteestaan, millaisena 'hyvä parisuhde' ja 'hyvä perhe' koetaan. Kaikki ihmiset eivät arvosta samoja asioita, esimerkiksi 'tasa-arvo' on vahvasti arvoihin liittyvä ihanne, joka ei ole kaikille tärkeää. Vähintään implisiittisesti tasa-arvoinen parisuhde oli omassa haastattelumateriaalissani jaettu ihanne.

Myös se miten 'Tuontirakkautta'-dokumentin parisuhteet esitetään, ja varsinkin dokumentin julkisissa jälkipuinneissa suomalaisen tasa-arvoisen parisuhteen ihanne on nähtävissä. Toisaalta odotukset parisuhteelle näyttävät erilaisina kuin suomalaiselle nykyiselle. Esimerkiksi, dokumentissa kerrotaan, miten filippiiniläisen morsiamen sukulaismies on pyytänyt suomalaista kihlattia mieluummin palauttamaan vaimon takaisin kotimaahan, jos kyllästyy tähän, sen sijaan että alkaisi lyödä tätä. Ajatus siitä, että mies alkaisi lyödä vaimoaan 'kyllästyttyään' tähän, on tietysti feministisestä ja ihmisoikeusnäkökulmasta katsoen täysin pöyristyttävä ja kertoo jyrkästä valta-asetelmasta.

Akkulturaatioteorian pohjalta se puoliso, joka on omassa kotimaassaan, omaa sukupuolesta riippumatta enemmän valtaa suhteessa toiseen, koska hänellä on enemmän tietotaitoa ja verkostoja kuin kumppanillaan. Pariskunnat toivat tätä esiin tekemissani haastatteluissa, ja kaikki olivat tästä tietoisia ja jollain tavalla joutuneet ratkaisemaan tähän liittyviä asioita. Asia ei näyttäytynyt myönteisenä, mutta sen kanssa oli opittu elämään. Ajan kanssa asetelma liudentui, vaikka vierauden tunne ehkä pysyikin. Valta-asetelma tulee esiin arjen kohtaamisissa esimerkiksi viranomaisten kanssa, asioiden hoitamisessa yleensä ja siinä miten helppoa esimerkiksi verkostoituminen on. Suomalaiset puoliset käyttivät omia verkostojaan auttaakseen puolisoaan, mutta lopulta asia oli kiinni siitä, miten Suomeen muuttanut puoliso kykeni niitä itse hyödyntämään. Haastatteluissa nousi esiin toive lieventää tätä asetelmaa, esimerkiksi muuttamalla maahan, joka on molemmille yhtä lailla vieras. Toisaalta ulkomaille muuttaminen on luonnollisempaa, jos sen on tehnyt jo joskus aiemmin, eikä sen välttämättä koeta muuttavan omaa identiteettiä.

Isä 2: Sometimes I think it would do our relationship good to move abroad. Because (...) this is her home and (...) I'm the foreigner, so she has this advantage (...)

Äiti 2: (...) Like the frustration that we talked about, for me being the person to take care of so many things. It kind of disbalances the relationship. If would live abroad that would be like nobody's land, not our homeland, so we would be in the same position, and equally take responsibility over the practical stuff.

Ulkomaille tai kolmanteen maahan muuttaminen voivat vaikuttaa eri tavoin perheenjäseniin. Lapsen identiteetti on tietysti vasta kehittymässä.

Äiti 1: I think that it would be nice to maybe stay somewhere else besides Finland or Nepal. Some third country also. OK. I, it would be just a short time temporary thing. So it could be, maybe X would become even more kind of international. Have an international identity also. But I don't know whether it would affect us as such, me and II.

Valta ja sukupuoli liittyvät tietysti monella tapaa yhteen: feministisestä näkökulmasta katsottuna naisten asema on rakenteellisista seikoista johtuen usein heikompi kuin miesten. Tästä voi vetää johtopäätöksen, että naiset, jotka ovat lisäksi maahanmuuttajina miehensä kotimaassa, saattavat olla vielä enemmän altavastajia kuin miehet, jotka ovat maahanmuuttajia puolisonsa kotimaassa.

Asia ei tietysti ole yksiselitteinen, yksilön kyvykkyudet sopeutua, kotoutua, eivät ole sukupuolisidonnaisia. Toisaalta sukupuolella on tässäkin merkitystä: maahanmuuttajamiehet kokevat erilaisia itsensä kohdistuvia ennakkoluuloja enemmän kuin naiset. Tilastollisesti merkittävä ero on myös maahanmuuttajamiesten kokemassa itseensä kohdistuvassa väkivallan uhkassa. (ks. esim. Maahanmuuttajat rikosten uhreina ja tekijöinä, Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 2014.) Tätä tosin kukaan haastateltavistani ei suoraan käsitellyt enkä siitä myöskään kysynyt.

Dokumenttia katsoessani tarkkailin sitä, miten tätä valta-asetelmaa käsiteltiin. Miten tietoisia pariskunnat olivat tästä? Stereotyyppinen ajatus lienee, että suomalaiset miehet saattavat olla erityisen kiinnostuneita aasialaisista naisista, koska naisen rooli on Aasian maissa tyyppillisesti miehelle alisteisempi kuin suomalaisessa kulttuurissa. Tämän näkemyksen mukaan valta-asetelma, joka minun aineistossani näyttäytyi ongelmallisenakin, ei olisi näissä parisuhteissa ongelma, ainakaan samalla tavalla, näissä parisuhteissa, joissa toinen osapuoli on suomalainen mies ja toinen aasialainen nainen.

Sirkkilän tutkimuksen (2005) mukaan merkittävä tekijä suhteen säilymisen kannalta on miehen kiinnostus thaimaalaisen puolisonsa arvomaailmaan ja uskontoon. Miehen on helpompi ymmärtää vaimonsa käyttäytymistä myös ristiriitatilanteissa, kun hän tuntee paremmin thaimaalaista arkea ja tapoja. Dokumentissa on esimerkiksi toisessa jaksossa kohta, jossa pariskunta matkustaa pitkän matkan päähän thaimaalaiseen juhlaan. Miehelle tilanne on stressaava, mutta hän tuntuu ymmärtävän asian tärkeyden puolisolleen. Yhteyttä omiin juuriin on tärkeää kyetä ylläpitämään, eikä se poissulje kotoutumista. Yksinäisyyden ja ulkopuolisuuden kokemusta on tärkeää liennyttää, ja vertaistuki on tässä toimivaa. Nämä (kulttuuriset) ponnistelut toisen ymmärtämiseksi ja huomioimiseksi nousivat esiin omassakin aineistossani suhdetta ja perheen yhteisen identiteetin rakennusta tukevana ja keskeisenä asiana.

Omista haastatteluistani selvästi erosi se, että ainakin muutamat aasialaiset naiset dokumentissa toivat avoimesti esiin haluavansa mielikuvien perusteella nimenomaan suomalaisen tai länsimaalaisen miehen. Suomalaisista miehistä moni toi esiin, että on kiinnostunut nimenomaan aasialaisista naisista, ja he olivat tämä tavoite mielessään tehneet puolisonhakumatkoja ja asettaneet profiileja tämän mukaisille nettisivustoille. Transnationaalisen puolison etsinnän teoria pitäneenä paikkansa ainakin niiden dokumentin miesten osalta, jotka kertovat yksinäisyydestään ja aiemmista hajonneista parisuhteistaan ennen nykyisen aasialaisen puolison löytymistä.

Etninen identiteetti ei ole arjessa ensisijainen tapa, jolla identifioidumme. Harva haluaa tulla nähdyksi vain jonkun ryhmän edustajana, ts. tässä etnisen identiteettinsä kautta, varsinkaan parisuhteessa. Emme edusta kulttuuriamme vain itseämme (Paananen 2019.) Yksilöt eivät aina toimi jonkun tietyn kulttuurisen kehikon mukaan, ja sellaisen oletaminen on redusoivaa ja jopa esineellistävää. Siksi onkin ymmärrettävää, että dokumentin ensimmäisessä jaksossa aihetta käsitellään: filippiiniläistä vaimoa ärsyttää ajatus, että puolisonsa on 'jahdannut naisia ympäri Aasiaa' ja 'sanonut kaikille samat asiat'. Tämä kuvastaa hyvin sitä, että etninen tai kansallisidentiteetti on vain pieni osa ihmisen persoonaa, jota harvemmin mietitään omassa arjessa. Kulttuuritaustan ylikorostaminen voi olla loukkaavaa, varsinkin kun ihminen läheissuhteissaan toivoo tulevansa kohdatuksi ainutkertaisena yksilönä.

Omissa haastatteluissani kukaan ei tuonut esiin, että kansallisuus olisi, puolin tai toisin, ollut ensisijainen puolison valintaperuste. Kaikissa suhteissa oli kuitenkin kiinnostusta toisen kulttuuritaustaan, ja usein näin oli ollut jo ennen parisuhteen löytymistä. Kielitaito ja kulttuurintuntemus olivat helpottaneet suhteen muodostumista. Ainakin osasta haastatteluja välittyi ajatus, että suomalainen osapuoli ei kokenut olevansa 'tyypillinen' tai ainakaan stereotyyppinen suomalaisen kulttuurin edustaja, kansainvälinen ja monikulttuurinen orientaatio elämässä yleensäkin oli luontevaa myös elämän muilla alueilla, kuten opinnoissa ja työelämässä. Puolison löytyminen näistä kuvioista oli ollut siten ollut luontevaa, puoliso oli löytynyt työn tai opiskelujen parista, eikä vaatinut mitään erityisiä ponnisteluja. Parisuhteet näyttäytyivät tässä mielessä tasa-arvoisina.

Äiti 4: Mietin myös sitä, että miten monikulttuuriset pariskunnat päätyy yhteen... välillä on sellainen olo, että mä oon suomalaisten kanssa ihan eri aaltopituudella. Tai riippuen tietty siitä mikä niitä kiinnostaa... Joskus tuntuu, että on paljon enemmän yhteistä sellaisen kanssa, joka on toiselta puolelta maapalloa kuin sellaisen, joka on tosta naapurista.

'Tavanomainen suomalaisuus' näyttäytyy tästä näkökulmasta minun tekemissäni haastatteluissa lievästi negatiivisena siinä mielessä, että siihen liittyy sulkeutuneisuutta ja ennakkoluuloisuutta: se ei näyttäydy niinkään pahantahtoisena erilaisuutta kohtaan, mutta yksinkertaistavana ja ymmärtämättömänä. Haastateltavat kokivat ymmärrettävästi erilaisuutta tai ulkopuolisuutta suhteessa kansainvälisyyttä vierastavia suomalaisia kohtaan. Toisaalta 'tavallisuus' koetaan myönteisenä, varsinkin jos on uhka joutua leimatuksi tai stereotypisoiduksi. Haastateltavani

korostivat olevansa ihan tavallisia perheitä, ja erilaiseksi leimaaminen koettiin hankalana. Myös Sirkkilän tutkimuksessa thaimaalaisen naisen kanssa avioituneet suomalaiset miehet korostivat olevansa ihan tavallisia. Tuontirakkautta-dokumentissakin tämä tavallisen elämän ihanne oli läsnä, ja pariskuntien elämä ja sen haasteet näytetään arkisina, tavanomaisena.

5. Johtopäätökset

Tutkielmani tavoitteena on ollut kartoittaa löytämään transnationaalisen perheen identiteetin 'rakennustyöhön' liittyviä piirteitä, jotka eivät itsessään ole suoraan kulttuurisidonnaisia. Usein oletetaan, että monikulttuurisuutta voi ymmärtää vain tutkimalla eri kulttuurien erityspiirteitä. Oma lähtöolettamani on, että monikulttuurista perhettä voi tutkia keskittymällä kartoittamaan nimenomaan monikulttuurisuuden/transnationaalisuuden itsensä tuottamaa dynamiikkaa ja tematiikkaa. Pääasialliset taustateoriani ovat käsitys kansallisidentiteetistä konstruoituna traditiona tai myyttinä sekä akkulturaatioteoria, joka kuvaa kulttuurisen sopeutumisen vaiheita. Tutkielmani asemoituu konstruktionistiseen perhetutkimukseen.

Aiheeni yhteiskunnallinen merkitys on suuri, sillä erilaisten monikulttuuristen perheiden määrä on kasvussa, samalla kun syntyvyys Suomessa on laskenut historiallisen alhaiselle tasolle. Lastensuojelun tila ja nuorten mielenterveysongelmat näyttävät äärimmäisen haasteellisina sosiaalisina ongelmina. Yhä useampi lastensuojelun asiakaslapsi on monikulttuurisesta taustasta, ja kysymys siitä, osataanko tätä aihetta riittävän hyvin käsitellä sosiaali- ja terveyspalveluissa, on merkittävä.

Tutkielmani aineisto on kerätty haastattelemalla hyvin resursoituja ja korkeasti koulutettuja henkilöitä, joille maahanmuutto on ollut vapaaehtoista. Siksi aineistoni kuvaa hyvin sitä tematiikkaa, jota nimenomaan transnationaalinen perhe-elämä nyky-Suomessa tuottaa, ilman muiden suurten sosiaalisten ongelmien vaikutusta. Perheiden hyvinvoinnin lisäämiseksi olisi olennaista, että käsitys siitä, miltä 'suomalainen perhe' näyttää, laajenee. Suomalaisuuden normit, se miltä suomalaisuus näyttää, voidaan kokea ahtaina. Näiden normien esiin tuominen arjessa ei ole useinkaan pahantahtoista tai edes tiedostettua, mutta ne tuottavat erilaisuuden kokemusta sellaisille ihmisille, jotka eivät tähän normistoon syystä tai toisesta mahdu. Monikulttuurisuus voidaan kokea avartavana, positiivisella tavalla rajoja rikkovana. Transnationaalisen perheen identiteetti vaikuttaa kaikkiin perheenjäseniin. Haastatteleman ihmiset olivat eläneet elämää, jossa transnationaalisen perheen muodostuminen oli luontevaa.

Tutkimuskysymykseni on ollut löytää ja määritellä ei-kulttuurisidonnaiset teemat, jotka vaikuttavat transnationaalisen perheen vuorovaikutussuhteissa. Tähän olen pyrkinyt haastattelemalla perheitä, joissa toinen vanhemmista on suomalainen ja toinen Suomeen muuttanut henkilö.

Analyysiosuudessa käsitelin seuraavia aineistosta nousseita ja näin nimeämiäni teemoja, jotka ovat

siten myös tutkimustuloksia: *Ristiriitojen käsittely / oma ja perheenjäsenen (kansallis)identiteetti / ulkopuolisuus yhteiskunnassa / ulkonäkö ja siihen liittyvä huomio tuntemattomilta tai puolittuilta ihmisiltä / verkostot, ystävät ja juhlat identiteetin rakentajina / lasten kulttuuri ja kielikasvatus / monimuotoinen ja monipaikkainen perhe / työ ja opiskelu / maahanmuuttajapuolison kielitaito.*

Näitä analysoituja teemoja voi edelleen jakaa perheen omiin keinoihin rakentaa identiteettiään, joita on niin sisäisiä kuin ulkoisia. Sisäisillä tarkoitan perheen sisäiseen vuorovaikutukseen liittyviä asioita, ja ulkoisilla viittaaan perheen omaan toimintaan yhteisössään. Perhe toimii aina jossain kontekstissa, joten ympäristön tuottama tuki ja toisaalta sen tuottamat paineet, ovat keskeisiä perheiden hyvinvoinnin ja sen jäsenten identiteetin kehityksessä.

Yhteiskuntaluokasta, elämäntavasta ja koulutustasosta huolimatta on selvää, että transnationaaliset perheet kohtaavat samankaltaisia haasteita: keinot vastata näihin haasteisiin vaihtelevat. Omaa haastatteluaineistoani ja käsittelemääni Tuontirakkautta -dokumenttia verraten yhteneväisyyksiä niissä arjen haasteissa ja perheidentiteetin rakennusprojektissa, joita kahden kulttuurin perheet kohtaavat, on riippumatta sosioekonomisesta ryhmästä tai taustakulttuureista. Kielitaidon ja työpaikan saavuttaminen ovat tärkeitä suomalaissa yhteiskunnassa niin miehelle kuin naiselle. Arjen haasteet lisääntyvät lapsen myötä ja kotoutumiseen menee enemmän aikaa ja resursseja kuin aluksi ehkä ajatellaan. Kyky ratkaista ristiriitoja on olennainen taito prosessissa, jossa yhteisen perheidentiteetin rakentaminen tehdään - ja siinä miten se onnistuu.

Jokainen parisuhde ja perhe on tietysti omanlaisensa, ja liiallisia yleistyksiä tulee välttää. Haluankin huomauttaa olevani tietoinen siitä, että haastattelijan olisi eettisesti katsoen oltava varovainen ihmisiä kategorisoidessaan. On vältettävä käyttämästä toiseuttaviksi ja vieraannuttaviksi koettuja määritelmiä. (Puumala & Kynsilehto 2017, 359.) Tässä olen kaiken ylläolevan perusteella jossain määrin jo lähtöviivalla epäonnistunut. Puolustukseni on yksinkertaisesti se, että parempiakaan käsitteitä en ole – ainakaan vielä – tutkimalleni ilmiölle löytänyt tai keksinyt.

5.1 Sisäiset keinot

Ristiriitojen käsittely ja lasten kulttuurikasvatus ovat paitsi keinoja rakentaa perheen identiteettiä myös sosiaalista pääomaa. Varsinkin lasten kasvatus liittyy kasvuympäristöön sekä julkisiin palveluihin: onko esimerkiksi kansainvälisiä kouluja tarjolla, ja onko perheellä mahdollisuus olla osa erilaisia kulttuurisia yhteisöjä. Lasten kulttuurikasvatus edellyttää vanhemmilta vaivannäköä ja osaamista.

Haastateltavat hyväksyivät kulttuurisen erilaisuuden olemassaolon luontevasti, vaikka aihe ei ollut ristiriidaton. Huomionarvoista haastateltavien oman ja perheenjäsenten kansallidentiteetin määrittelyssä oli se, että he hyväksyivät, että perheenjäsenillä on oma yksityinen erilainen kokemus ja identiteetti, sen lisäksi, että perheellä on perheen yhteinen identiteetti. Ystävystyminen ihmisten kanssa, jotka auttavat ja tukevat näyttäytyi tärkeänä sopeutumisprosessissa. Keskeisenä identiteetin rakennuksen välineenä näyttäytyykin se reflektiivinen tapa, jolla ristiriitoja käsitellään. Ristiriitojen välttely ei ole toimivin strategia, vaan niiden olemassaolon hyväksyminen. Perhe-elämä vaatii jatkuvaa neuvottelua arjen tasolla. Huumori, molemminpuolinen kiinnostus puolison kulttuuritaustaa kohtaan, erilaisuuden hyväksyminen, halu ja kyky oppia uutta, ovat tärkeitä asioita.

Tärkeitä ovat ne merkitykset, joita haastateltavat muiden ihmisten tulkinnoille antavat. Kyky toimia yhteiskunnan hyväksyttynä jäsenenä yksilönä ja perheenä nousee tärkeänä teemana haastatteluissa. Vaikka haastateltavat kertoivat vaikeuksista ja ristiriidoista, monitulkintaisesta huomiosta, ja tuottivat jopa epäilyä systeemitasoisen rasismista, he tulkitsivat ja toivoivat ympäristön suhtautuvan heihin ensisijaisesti positiivisesti.

5.2 Ulkoiset keinot

Työ, kielitaito ja opiskelu ovat keinoja rakentaa identiteettiä ja löytää jalansijaa yhteiskunnassa, perheen yksityisen elämän ulkopuolella. Verkostot, ystävät ja juhlat ovat äärimmäisen tärkeitä identiteetin rakentajina ja näiden puute voi johtaa eriytymiseen ja konkreettisiin vaikeuksiin esimerkiksi ylläpitää ja kehittää kielitaitoa. Tämä sosiaalinen ja kulttuurinen pääoma on olennaisen tärkeää myös maahanmuuttajan akkulturaatio- tai kotoutumisprosessissa ja kyvyssä integroitua uuteen yhteiskuntaan.

Taloudelliset realiteetit asettavat rajoja erityisesti silloin kun osa läheisistä asuu eri maassa. Työllistyminen on yhteydessä taloudellisiin resursseihin. Rahaa tarvitaan arjen pyörittämisen lisäksi, jos halutaan esimerkiksi matkustaa tapaamaan ulkomailla asuvia sukulaisia. Joskus odotusarvona on, että sukulaisia tulee tukea taloudellisesti. Myös opiskelu ja kielitaidon kehittäminen vaativat paljon resursseja ja vahvaa motivaatiota. Mitä kalliimpaa ja hankalampaa matkustaminen on, ja mitä vähemmän perheellä on tähän varaa, sitä vähemmän sukulaisia voidaan tavata kasvotusten. Viestintäteknologia mahdollistaa yhteydenpidon kaukanakin asuviin läheisiin.

5.3 Ympäristön tuottamat paineet

Perheen oman aktiivisen toiminnan lisäksi he joutuvat ratkomaan ympäristön tuottaman paineen aiheuttamia tilanteita ja ristiriitoja. Ympäristö tuottaa monikulttuurisille perheille painetta, joka liittyy siihen, että heidät voidaan nähdä jollain tapaa valtavirtaan kuulumattomina ja erilaisina. Tämä tuottaa perheelle ulkopuolisuuden kokemuksia, jotka voivat konkretisoitua esimerkiksi tuntemattomilta saatuun huomioon, joka voi olla positiivista, negatiivista tai neutraalia, mutta johon on pakko reagoida jotenkin.

Rasismi ja torjuvuus voivat olla piilotettuna anonyymeihin rakenteisiin, ja tuottaa siten ulkopuolisuuden kokemusta ja valta-asetelmia. Erilaisten etuuksien hakeminen ja esimerkiksi opintojen ja ammattitaidon tunnistaminen voi olla haastavaa. Kielitaidon puute on merkittävä este yhteiskunnassa toimimiselle. Rasistiset rakenteet ja asenteet voivat olla tiedostamattomia. Suomalaisen yhteiskunnan sisäänlämpiävyys tulee aineistosta selkeästi esiin: luottamus työelämässäkkin saadaan usein niin, että ensin joku perheen ulkopuolinen suomalainen kontakti toimii suosittelijana ja vahvistaa maahanmuuttajan olevan 'hyvä tyyppi'. Näin työllistyminen voi edetä.

Varsinaista rasismia haastateltavani kuvailivat kokeneensa vähän. Tietoisuus syrjinnän mahdollisuudesta, ja kokemus eri asteisesta ulkopuolisuudesta oli selkeästi läsnä, mutta puhtaasti negatiiviset rasistiset kommentoijat näyttäytyvät vähemmistönä. Heitäkin kuitenkin on, ja sitä enemmän mitä näkyvämpää 'erilaisuus' on ulkonäön osalta.

Huomiota jakavat enimmäkseen hyvántahtoiset hölmöt (*well-meaning idiots*), jotka kommenteillaan voivat rikkoa yksityisyyden rajoja. Erityishuomio saattoi näyttäytyä positiivisesta hiukan rasittavaan tai negatiiviseen.

Vaikka toisinaan saatu huomio on perheelle mukavaa, se silloinkin alleviivaa perheen oletettua erilaisuutta. Hyväntahtoisten hölmöjen kommentit voivat perustua tietämättömyyteen, virheellisiin oletuksiin tai ennakkoluuloihin, jotka ovat ärsyttäviä mutta joihin perheet voivat suhtautua empaattisesti tai huumorilla. Kuitenkin lapselle voi olla äärimmäisen raskasta vastata esimerkiksi kysymyksiin siitä, mistä he ovat kotoisin - vaikka ovat syntyneet Suomessa - tai ottaa vastaan epäilyjä siitä, ovatko heidän vanhempansa todella heidän vanhempiaan. Tällaiset vuorovaikutustilanteet vaikuttavat omaan identiteettiin. Tämän haasteen joutuvat kohtaamaan kaikki ne lapset, joiden ulkonäkö jollain tapaa poikkeaa normitetusta riippumatta siitä ovatko he pakolaisia, adoptoituja tai syntyperäisiä suomalaisia.

5.4 Päätelmiä käytännön sosiaalityöhön

Seuraavassa vielä tiivistettynä millaisia päätelmiä käytännön sosiaalityöhön voi tästä tutkimuksesta johtaa:

- Perheiden kanssa tehtävässä sosiaalityössä olisi huomattava, että kaksi- tai monikulttuurisuus ts. transnationaalisuus lisää paineita parisuhteelle ja lapsille. Nämä koetaan perheen sisällä usein sekä myönteisenä voimavarana että arkea hankaloittavana asiana.
- Lapsia ei saa käyttää tulkkeina tai muuten vastuuttaa heitä auttamaan vanhempiaan kotoutumiseen tai vanhempien parisuhteen konflikteihin liittyvissä asioissa. Puolison toimiminen tulkkina tai opettajana voi olla haitallista parisuhteen valtdynamiikan kannalta.
- Työntekijän ei tule tehdä omia johtopäätöksiään hataralla pohjalla, vaan olisi tärkeää tutkia, miten asia juuri tässä perheessä ja parisuhteessa toteutuu nykyhetkessä. Lapsen näkemys ja identiteetti, myös kansallisidentiteetti, voi olla erilainen kuin kummankaan vanhemman. Kulttuurista ja historiasta tulee kysyä, mutta lähestymistavan tulisi olla asiakkaan omasta kokemuksesta ja määrittelystä lähtevää. Työntekijän omat oletukset siitä, miten asiakas kokee oman kulttuurinsa tulisi asiakaskohtaamisissa jättää taka-alalle.

- Samalla tavalla voi periaatteessa lähestyä minkä tahansa, myös suomalaisen kulttuurin oletettua edustajaa. Esimerkiksi monipaikkaisuus ja identiteetin sekä 'kulttuuritaustan' erilaisuus voivat koskettaa perheenjäseniä etnisestä taustasta riippumatta.
- Perheen sisäiset turhaumat ja hankaumat järjestelmätasolla voivat kanavoitua 'väärin', kulttuurieroista voidaan niin työntekijöiden kuin asiakkaidenkin puolesta syyttää sellaisiakin asioita, jotka eivät oikeastaan liity siihen.
- Jos kulttuurierot ja monipaikkaisuus ihmissuhteissa ohitetaan, jää tärkeitä emotionaalisia ja käytännöllisiä asioita todennäköisesti huomaamatta.
- Kulttuurin ja etnisyyden liiallinen korostaminen voi olla yhtä lailla haitallista kuin sen ohittaminenkin. Ei pidä olla hyväntahtoinen hölmö.
- Englannin automaattinen käyttäminen *lingua francana* voi olla ongelmallista, vaikka asiakas englantia osaisikin.
- Käytännön tasolla monipaikkaisuus voi tuottaa puutteita arjen läheisverkostossa ja taloudellisia haasteita. Työllistyminen voi olla maahanmuuttajalle suomalaisilla työmarkkinoilla erityisesti ilman suomen kielen taitoa ja erityisosaamista vaikeaa. Työsuhteet voivat olla huonommin palkattuja ja katkonaisia. Matkustaminen tapaamaan sukulaisia on kallista ja perheellä voi olla myös painetta esimerkiksi avustaa heitä rahallisesti, kuten monissa maissa on tapana.
- Se, missä maassa asutaan, ei ole välttämättä itsestään selvää ja valintaan liittyy usein luopumista ja kaipuuta.
- Intersektionaalisuuden ja erilaisten resurssien merkitystä ei tule unohtaa. Transnationaalinen perhe voi olla taloudellisesti hyvässä asemassa ja korkeasti koulutettu, eikä yhteiskuntaluokkaa voi päätellä etnisyydestä.
- Lastenkasvatuksessa voi olla runsaasti tarvetta neuvotella toimintatavoista, mikä voi parantaa perheen sisäistä mentalisaatiokykyä ja joustavuutta. Toisaalta reflektiokyvyn ollessa alhainen, tai jos ristiriitoja vältellään, voivat ne kärjistyä niin perheen sisällä kuin suhteessa ympäröivän yhteiskunnan normistoon. Tässäkin toimii ns. hyvän ja pahan kierre.

6. Yhteenveto

Monikulttuurisuus on poliittinen ja tunteita herättävä aihe. Se on myös käsitteenä epämääräinen. Poliittisessa keskustelussa esiintyvät – kuvitteellisina tai todellisina hahmoina - niin nostalgiseen Suomi-filmien utopiaan haikailevat rasistiset populistit kuin ns. monikulttuurisuuskuplassa tai punaviherkuplassa elävät 'suvakit', jotka pitävät itseään muita suvaitsevaisempina, tai suorastaan parempina, koska he kokevat, tai kuvittelevat, jo elävänsä tulevaisuuden Suomessa. Parisuhteissa ja perhe-elämässä ratkaisevaa on kuitenkin käsillä oleva arki ja sen kokemukset. Erilaiset kulttuuritaustat tuovat jännitteitä ja paineita parisuhteen sisältä käsin, rasismi ja rakenteellisen syrjinnän muodot taas perheen ulkopuolelta.

Ei olekaan yllättävää, että transnationaaliset parisuhteet ovat tilastojen valossa haastavia. Kaipuu toisaalle, ikävä, ja ulkopuolisuuden tunteet ovat tyypillisiä emotionaalisia teemoja transnationaalisen perheen identiteettityössä. Elämää eletään usein tietynlaisesta globaalista näkökulmasta käsin. Tyypillisesti jollakin on aina voimakas kaipuu jonnekin, monilla on jatkuva ikävä. Lasten mummolat saattavat olla toisella puolella maapalloa, ja jos erotaan, sen jälkeen myös toinen vanhemmista.

Monikulttuurinen/transnationaalinen vanhemmuus tuo mukanaan kysymyksiä ja tunteita liittyen esimerkiksi lasten kaksikielisyyteen ja vanhempien rooleihin. Lapsen syntymä muuttaa kaikkia parisuhteita, mutta vanhemmuuden myötä erilaisista kulttuuritaustoista johtuviin eroihin heräävät nekin monikulttuuriset parit, jotka eivät ole näitä eroja aiemmin tunnistanee.

Globalisoituvassa maailmassa Suomessa asuvien monikulttuuristen, transnationaalisten perheiden määrä kasvaa. Suhtaudun konstruktivistina kriittisesti sekä nationalistiseen ideologiaan että monikulttuurisuuden ihannoimiseen. Neutraalisuuden tavoitteesta huolimatta on mielestäni tärkeää, että monikulttuuristen ja maahanmuuttajataustaisten lasten hyvinvointiin ja myönteisen identiteetin kehitykseen panostettaisiin, koska heidän kykynsä löytää oma paikkansa ja toimijuutensa suomalaisina on ratkaisevaa koko yhteiskunnan myönteisen kehityksen kannalta. Koska erilaisten monikulttuuristen perheiden määrä on laskevan syntyvyyden Suomessa kasvussa, ja aihe on yhteiskunnallisesti siksikin hyvin merkittävä, sitä tulisi tutkia enemmän. Jatkotutkimukselle olisi paikka erityisesti transnationaalisisissa perheissä kasvaneiden lasten äänen saamiseksi kuuluviin.

Transnationaalisen perheen identiteettiin liittyy teemoja, jotka eivät itsessään ole kulttuurisidonnaisia. Aiempi tutkimus akkulturaatioprosessista tukee tätä. Näiden teemojen

parempi ymmärtäminen suomalaisessa palvelujärjestelmässä tukisi perheiden hyvinvointia ja sisäisiä vuorovaikutussuhteita. Perheen kyky itse pohtia identiteettiään ja monikulttuurisuutta auttaa heitä rakentamaan omaa identiteettiään ryhmänä ja edesauttaa yhteenkuuluvuuden tunteita. Identiteettityö itsessään vaatii resursseja ja perheet, joilla niitä on enemmän, ovat paremmassa asemassa. Kyky ratkaista ristiriitoja rakentavalla tavalla on onnistuneen monikulttuurisuuden ytimessä niin perheen sisällä kuin laajemmin yhteiskunnassa. Maahanmuuton lisääntyminen haastaa määrittelemään suomalaista identiteettiä laajemmin.

Eri kulttuurien välissä eläminen ja transnationaalisuus vaativat perheeltä erityistä reflektiivistä identiteettityötä. Tämä tarkoittaa kykyä käsitellä ristiriitoja ja eroja sujuvasti arjen tasolla. Tarvetta jatkuvaan identiteetin työstämiseen on käsitelty laajasti postmodernin tutkimuksessa. (ks. esim. Hall & Giddens.) Tarkkailemme toimintaamme ja sosiaalista yhteisöä. Yhteiskunta ei vaikuta meihin suoraan, mutta toisaalta emme toimi vain yksilöllisten syiden pohjalta. Välissä ovat rakenteet, jotka välittyvät reflektion eli todellisuuden havainnoinnin ja yksilöllisen harkinnan kautta. Reflektiolla on kausaalista vaikutusta toimintaan. Yksilön ja yhteiskunnan suhde on dialektinen, kaksinainen. Me vaikutamme yhteiskuntaan, ja yhteiskunta vaikuttaa meihin. (Rautio 2006, 47-49.) Perhe voidaan nähdä eräänlaisena miniyhteiskuntana, jossa erilaisista poliittisista valinnoista neuvotellaan ja joudutaan ratkaisemaan tavalla, joka rakentaa perheen yhteistä identiteettiä. Perheen identiteetti on siis tässä tutkielmassani verrannollinen kansallisidentiteettiin jossakin valtiossa.

Tämä tarkoittaa sitä, että perhe joutuu määrittelemään ja työstämään omaa identiteettiään aktiivisemmin sen kompleksisuuden ja ympäröivän yhteiskunnan tarjoamien valmiiden vastausten puuttumisen takia. Perhe joutuu neuvottelemaan ja puolustamaan arjen valintojaan, kun ne eivät kulttuurisesti ole yhdenmukaisia perheen sisällä tai toisaalta jos perheen omat valinnat poikkeavat vahvasti ympäristön normistosta.

Vaikka jokainen kantaa aina lapsuutta ja historiaansa mukanaan, koko identiteettiä ei kannata essentialistisesti 'lyödä lukkoon' vaan sen on hyvä kehittyä jossain määrin ihmisen koko elämän ajan. Elämä on lopulta luonteeltaan kuin virtaavaa vettä, kaikki muuttuu, eikä samaan jokeen voi astua uudestaan. Olennaista on keskeneräisyyden hyväksyminen, sen etteivät kaikki ristiriidat ole aina ratkaistavissa eikä kaikkea voi ymmärtää.

Arjen haasteiden keskellä kansallisidentiteetti ei ole ensisijainen samastumisen lähde.

Kansallisidentiteetti sijaitsee jollain toisella tasolla arkeen ja jokapäiväisen elämän yhteisöihin

nähdén. Onnistunut identiteettityö on jatkuva prosessi, ja se tarkoittaa, että vanhemmille ja lapsille muodostuu myönteinen monikulttuurinen identiteetti sekä perheen omista vahvuuksista kumpuava sisäinen kulttuuri. Nämä transnationaalisen identiteettityön teemat eivät ole sidoksissa tiettyyn kulttuuriin tai yhteiskuntaluokkaan. Onnistuneen identiteettityön myönteisiä seurauksia ovat kulttuurisen ymmärtämyksen laajuus, joustavuus, 'maailmankansalaisuus' ja erilaisten näkökulmien hyväksyminen.

Lähteet:

- Aho Anna Liisa & Paavilainen Eija (2017) *Kriisitilanteessa olevien ihmisten haastattelu* s. 336-356. Teoksessa Tutkimushaastattelun käsikirja 2017. Teoksessa Hyvärinen M., Nikander P., Ruusuvuori J. (toim.) Vastapaino, Tampere.
- Anis, Merja (2008) *Sosiaalityö ja maahanmuuttajat – Lastensuojelun ammattilaisten ja asiakkaiden vuorovaikutus ja tulkinnat* Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 47 / 2008.
- Berry, J. W. (1980): *Acculturation as varieties of Adaptation* Teoksessa A. Padilla (ed) *Acculturation, Theory and some new findings*. USA: Boulder.
- Berry, J.W. (1992): *Acculturation and Adaptation in a New Society* International Migration, Quarterly Review, Vol. XXX.
- Berry J. W. (1997) *Immigration, Acculturation, and Adaptation* Applied Psychology: An International Review, 1997: 46 (1). 5-68.
- Castaneda, Anu; Larja, Liisa; Nieminen, Tarja; Jokela, Satu; Suvisaari, Jaana; Rask, Shadia; Koponen, Päivikki & Koskinen, Seppo (2015). *Ulkomaalaistaustaisten psyykinen hyvinvointi, turvallisuus ja osallisuus - Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi -tutkimus 2014* (UTH). Helsinki: THL.
- Cross, Terry L. (2008) *Cultural Competence* Teoksessa Encyclopedia of Social Work (20 ed.). Terry Mizrahi & Larry E. Davis (toim.) Oxford University Press.
- Ekholm, Elina & Forsander, Annika. (1994) *Kohti monietnistä yhteiskuntaa* s. 107–112. Teoksessa Forsander, Annika, Ekholm Elina, Saleh, Raya (toim.) *Monietninen työ haaste ammattitaidolle*. Helsingin yliopiston, Lahden tutkimus- ja koulutuskeskuksen täydennyskoulutusjulkaisuja 9/1994.
- Forsberg, Hannele (2014) *Konstruktionistinen lähestymistapa perheeseen* s.123-138. Teoksessa *Perhetutkimuksen suuntauksia*. Jallinoja R., Hurme H., Jokinen K. (toim.) Gaudeamus.
- Gelb, Stephen & Krishnan, Aarti (2018) *Technology, migration and the 2030 Agenda for Sustainable Development* Swiss Agency for Development and Coordination September 2018.
- Gellner, Ernst (1983) *Nations and Nationalism* Oxford Basil Blackwell 1983.

- Hall, Stuart (2003) *Kulttuuri, paikka identiteetti* s. 85–128 Teoksessa Mikko Lehtonen & Olli Löytty (toim.) *Erilaisuus*. Vastapaino, Tampere.
- Heinonen, Tuula & Spearman, Len (2001) *Social Work Practice. Problem Solving and Beyond* Toronto: Thomson & Nelson.
- Hiitola Johanna & Peltola, Marja (2018) *Tuotettu ja koettu toiseus viranomaisten ja maahanmuuttotaustaisten vanhempien kohtaamisissa* Luku 5. s. 124-145. Teoksessa *Maahanmuutto, palvelut ja hyvinvointi Kohtaamisissa kehittyviä käytäntöjä* toim. Hiitola J., Anis M., Turtiainen K. Vastapaino, Tampere.
- Hobsbawm, Eric (1983) *Inventing Traditions* Luku 1. Teoksessa *The Invention of Tradition* Hobsbawm E. & Ranger T. (toim.) Cambridge University Press.
- Huttunen, Laura & Homanen, Riikka (2017) *Etnografinen haastattelu* s.131-152. Teoksessa Hyvärinen M., Nikander P., Ruusuvoori J. (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja 2017*. Vastapaino, Tampere.
- Hyvärinen, Matti (2017) *Haastattelun maailma* s. 11-45. Hyvärinen M., Nikander P., Ruusuvoori J. (toim.) Teoksessa *Tutkimushaastattelun käsikirja 2017*. Vastapaino, Tampere.
- Ikäläinen, Sinikka & Martiskainen, Taina & Törrönen, Maritta (2003) *Mangopuun juurelta kuusen katveeseen - asiakkaana maahanmuuttajaperhe* Vantaa: Lastensuojelun keskusliitto 2003.
- Jallinoja, Riitta (2014). *Teoria universaalista perheestä* s.18-34. Teoksessa *Perhetutkimuksen suuntauksia*. Jallinoja R., Hurme H., Jokinen K. (toim.) Gaudeamus.
- Juvonen, Tuula (2017) *Sisäpiirihaastattelu* s. 398-412. Hyvärinen M., Nikander P., Ruusuvoori J. (toim.) Teoksessa *Tutkimushaastattelun käsikirja 2017*. Vastapaino, Tampere.
- Kleinman, Arthur & Benson, Peter (2006). *Anthropology in the Clinic: The Problem of Cultural Competency and How to Fix It* PLoS Medicine 3:10,1673-1676.
- Korhonen, Karoliina (2016) *Finnish Nightmares A Different Kind of Social Guide to Finland* Atena.
- Kyhä, Henna (2011) *Koulutetut maahanmuuttajat työmarkkinoilla Tutkimus korkeakoulututkimuksen suorittaneiden maahanmuuttajien työllistymisestä ja työurien alusta Suomessa* Väitöskirja Turun yliopisto 2011.

- Kyllönen-Saarnio, Eija & Nurmi, Reet (2005) *Maahanmuuttajanaiset ja väkivalta Opas sosiaali- ja terveysalan auttamistyöhön* Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2005:15 Sosiaali- ja terveysministeriö, työministeriö, Monika-Naiset Liitto Ry.
- Lehti, Martti; Salmi Venla; Aaltonen, Mikko; Danielsson, Petri; Hinkkanen, Ville; Niemi, Hannu; Sirén, Reino; Suonpää, Karoliina (2014) *Maahanmuuttajat rikosten uhreina ja tekijöinä* Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 265
- Liebkind, Karmela (1994) *Maahanmuuttajat. Kulttuurien kohtaaminen Suomessa*. Gaudeamus. Helsinki.
- Liebkind, Karmela (1988) *Me ja muut Ryhmäraajat ihmisten suhteissa*. Gaudeamus. Helsinki.
- Liebkind, Karmela (2000) *Kun kulttuurit kohtaavat* s. 13-28. Teoksessa *Monikulttuurinen Suomi* (toim.) Liebkind, Karmela Tammer-Paino Oy, Tampere 2001.
- Lindqvist, Martti (1991) *Auttajan varjo*. Otava.
- Lukes, Steven (1997) *Essays in Social theory* The MacMillan Press.
- Lumme, Piia (1999) *Tavoitteena maahanmuuttajaoppilaan integraatio yleisopetukseen - Akkulturaatioasenteiden yhteys maahanmuuttajien opetuksessa esiintyvien ongelmien ratkaisutapoihin*. Opettajankoulutuslaitos, Pro gradu -tutkielma Kasvatustieteiden laitos, Helsingin yliopisto.
- Löytty, Olli (2005) *Toiseus. Kuinka tutkia kohtaamisia ja valtaa* s.161–189. Teoksessa *Suomalainen vieraskirja Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*. Anna Rastas, Laura Huttunen & Olli Löytty (toim.) Vastapaino, Tampere.
- Markelin, Lia (2017) *Saamelaiset, uhattu kansa?* Pamfletti Magma 1/2017.
- McCrone, David (1998) *The Sociology of Nationalism* Routledge: London and New York.
- Moore, Andrea & Barker, Gina (2012) *Confused or multicultural: Third culture individuals' cultural identity* International Journal of Intercultural Relations Volume 36, Issue 4, July 2012, sivut 553-562 Liberty University, United States & Coastal Carolina University, United States
- Peltola, Merja. (2014) *Kunnollisia perheitä Maahanmuutto, sukupolvet ja yhteiskunnallinen asema* Väitöskirja, Helsingin yliopisto 2014. Nuorisotutkimusverkosto.

- Periainen, Tuulia (2018) *Maahanmuuttajien kokemukset lastensuojelun avohuollon palveluista vanhempien kertomana* Pro gradu -tutkielma: Sosiaalityö, yhteiskuntatieteiden laitos. Tampereen yliopisto.
- Phillips, Melanie (2002) *Issues of ethnicity and culture* s. 128–146. Teoksessa *The Child Protection Handbook* Kate Wilson & Adrian James (toim.) 2nd edition. London: Bailliere Tindall.
- Pietilä, Ilkka (2017) *Ryhmäkeskustelu* s.111-131. Teoksessa *Tutkimushaastattelun käsikirja 2017*. Hyvärinen M., Nikander P., Ruusuvoori J. (toim.) Vastapaino, Tampere.
- Puumala, Eeva & Kynsilehto, Anitta (2017) *Turvapaikanhakijoiden ja paperittomien haastattelu* s. 357-377. Teoksessa *Tutkimushaastattelun käsikirja 2017*. Hyvärinen M., Nikander P., Ruusuvoori J. (toim.) Vastapaino, Tampere.
- Rastas, Anna (2007) *Rasismi lasten ja nuorten arjessa. Transnationaalit juuret ja monikulttuuristuva Suomi*. Väitöskirja: sosiologia ja sosiaalipsykologia, Tampereen yliopisto & Nuorisotutkimusverkosto. Tampere University Press.
- Rastas, Anna (2005) *Rasismi. Oppeja, asenteita, toimintaa ja seurauksia*. s. 69–116 Teoksessa *Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*. Anna Rastas, Laura Huttunen & Olli Löytty (toim.) Vastapaino, Tampere.
- Rauta, Jenita (2018) *Poliisin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa 2017*
Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 131 Suomen Yliopistopaino Oy, Tampere 2018.
- Rumbaut, Rubén G, & Portes, Alejandro (2001) *Ethnicities: Children of Immigrants in America* University of California Press.
- Ruohio, Heidi (2016) *Suomalaiset kansainvälisesti adoptoidut – Perheeseen ja kansaan kuuluminen* Nuorisotutkimusverkosto. Unigrafia Helsinki.
- Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (2017) *Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus* s. 46-86. Teoksessa *Tutkimushaastattelun käsikirja 2017*. Hyvärinen M., Nikander P., Ruusuvoori J. (toim.) Vastapaino, Tampere.
- Saastamoinen, Mikko (2006) *Minuus ja identiteetti tutkimuksen haasteina* Teoksessa *Minuus ja identiteetti*. Pertti Rautio & Mikko Saastamoinen (toim.) Tampere University Press 2006.

- Sainola-Rodriguez, Kirsti (2013) *Maahanmuuttajan kohtaaminen terveydenhuollossa*. s. 133-146. Teoksessa Olemme muuttaneet - ja kotoudumme. Maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä. Alitolppa-Niitamo, Anne & Fågel, Stina & Säävälä, Minna (toim.) Väestöliitto ry, Helsinki.
- Sirkkilä, Hannu (2005) *Elättäjyyttä vai erotiikkaa: miten suomalaiset miehet legitimoivat parisuhteensa thaimaalaisen naisen kanssa?* Väitöskirja: yhteiskuntapolitiikka, Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä University Printing House.
- Säävälä, Minna (2013) *Maahanmuutto perheilmionä* s.101- 122. Teoksessa Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Martikainen, Tuomas & Saukkonen, Pasi & Säävälä, Minna (toim.) Gaudeamus, Helsinki.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi Anneli (2009) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* Tammi, Helsinki.
- Westby, Carol E. (2007) *Child Maltreatment: A Global Issue Language, Speech, and hearing services in schools* Vol. 38 s. 140–148 April 2007 American Speech-Language-Hearing Association
- Virkki, Tuija. & Lehtikangas, Mari. (2014) *Monikulttuurisuus ja sukupuoli parisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten toimijuutta tukevassa auttamistyössä* s. 119-137. Janus 22(2).
- Vitikainen, Anne-Mari (2014) *Monikulttuurisuus* 15.8.2014 Artikkelit sivustolla Filosofia.fi, Eurooppalaisen filosofian seura ry.

Luennot:

Paananen, Jenny Turun yliopisto 6.2.2019 Asklepios -luento. Kurssi: ASKI0014
Monikulttuurisuus, terveys ja hyvinvointi

PALOMA avoin verkkokoulutus. <https://thl.fi/fi/web/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/tyon-tueksi/paloma-koulutus>. THL 2019.

Saukkonen, Pasi: Suomi kotouttaa, kotoutuuko Suomi? Studia Generalia -luentosarja Maailman kirjat sekaisin. 25.2.2016. Noudettu 2.2.2019 https://www.youtube.com/watch?v=1_mdq4nlBXI

Muut julkaisut:

Expat Insider 2018, noudettu 7.2.2019 https://cms-internationsgmbh.netdna-ssl.com/cdn/file/2018-09/Expat-Insider-2018_The-InterNations-Survey.pdf

Kanerva, Arla, Helsingin Sanomat 12.1.2019: Miksi suomalaismiehet hakevat puolisonsa Aasiasta? Tästä kertoo Ylen Tuontirakkautta-sarja, joka suututti osallistujapariskunnan <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000005963351.html>

Koutonin, Mawuna Remarque 13.3.2015 The Guardian: Why are white people expats when the rest of us are immigrants? <https://www.theguardian.com/global-development-professionals-network/2015/mar/13/white-people-expats-immigrants-migration>

Suomen Romanifoorumi, verkkosivusto. <https://www.romanifoorumi.fi/romanit-suomessa/>

Sabanadesan, Rajkumar: kolumni: Oulun tapahtumista on vaikea puhua, mutta juuri siksi niistä pitää puhua – rehellisesti (Oulun seksuaalirikosepäilyt) Yle 16.1.2019. Noudettu 21.1.2018: <https://yle.fi/uutiset/3-10598218?fbclid=IwAR3sy4FDDBDZQQtC6lrF-41ZwAcNIFrWkIHPdWkqqVntuIGgb18kTOpSbnUk>

Saukkonen, Pasi: blogikirjoitus 19.8.2017 Ulkomaalaisen näköinen henkilö. Noudettu 21.1.2018 <https://pasisaukkonen.wordpress.com/2017/08/19/ulkomaalaisen-nakoinen-henkilo/>

Sisäministeriön verkkosivusto 2019: Turvapaikanhakijat ja pakolaiset. <https://intermin.fi/maahanmuutto/turvapaikanhakijat-ja-pakolaiset>

Tilastokeskus 2018: Syntyvyyden jyrkkä aleneminen jatkui. Noudettu 1.9.2019: https://www.stat.fi/til/synt/2018/synt_2018_2019-04-26_tie_001_fi.html

Vuolteenaho Salla, Yleisradio 16.5.2019 Hurja osuus vieraskielisiä on lastensuojelun asiakkaina Espoossa – Kaupunki otti härkää sarvista ja alkoi ennaltaehkäistä perheiden kriisejä Noudettu 1.9.2019 <https://yle.fi/uutiset/3-10780311>

Väestöliitto. Väestöliiton sivusto, kohta 'Maahanmuuttajien määrä' (Noudettu 6.1.2018): http://www.vaestoliitto.fi/tieto_ja_tutkimus/vaestontutkimuslaitos/tilastoja/maahanmuuttajat/maahanmuuttajien-maara/

Väestöliitto. Perhetutkimus-sivusto. (Noudettu 6.1.2018): https://www.vaestoliitto.fi/tieto_ja_tutkimus/vaestontutkimuslaitos/perhetutkimus/

Väestöliitto. Väestöliiton sivusto. (Noudettu 6.1.2018). Tietoa monikulttuurisuudesta:

https://www.vaestoliitto.fi/monikulttuurisuus/tietoa-monikulttuurisuudesta/monikulttuurinen_parisuhde/

Yleisradio, Svenska Yle 2019: Dokumenttisarja Tuontirakkautta (Postorderkärlek), Olof Film 2018

LIITE 1. Haastattelurunko

Yleisteemat:

Monikulttuurisuus ja suomalaisuus

- Millaisia merkityksiä monikulttuurisuuteen (ja suomalaisuuteen) latautuu? Onko käsite tai keskustelu edes olennainen? Miellättekö olevanne monikulttuurisia ja/tai suomalaisia vai jotain muuta?
- Millaisia merkityksiä perhe liittyy suomalaisuuteen?
- Onko aihe neutraali vai latautunut? Onko tätä aihetta tärkeää pohtia? Mikä siinä on tärkeää?
- Mitä perhe itse pitää tärkeinä teemoina monikulttuurisuuskeskusteluun liittyen omasta näkökulmastaan?

Perhe

- Ketä kuuluu perheeseen?
- Muuttiko lapsen saaminen ajatteluanne monikulttuurisuudesta?
- Missä asioissa koette tarvitsevanne perheenä tukea, erityisesti liittyen monikulttuurisuuteen?
- Onko perheenne monikielinen? Jos on, millä tavalla toteutatte tätä? Mikä on kielen merkitys perheessänne?
- Kaipaatteko perheenjäseniä, jotka asuvat jossain muualla? Miten pidätte heihin yhteyttä?
- Miten ajattelette että monikulttuurisuus vaikuttaa lapsiinne?
- Millaiset asiat tekevät teidän perheestä teidän perheen?

Arjen valinnat

- Millaisia valintoja perhe on tehnyt kulttuurisen identiteettinsä takia? Esim. Kieli, uskonto, asuinpaikka, ruoka, tapakulttuuri kuten juhlat.
- ”suomalainen maanantaina, kiinalainen tiistaina”? Vai onko pikemminkin jatkumo? Onko perhe enemmän suomalainen / kiinalainen joissain tietyissä tilanteissa?

Ympäristö

- Miten suomalainen palvelujärjestelmä (ts. päiväkodit, koulut, kela jne, työelämä) on suhtautunut monikulttuurisuuteen? Onko sitä otettu jotenkin huomioon?
- Onko perheenne ulkopuolisilla ihmisillä ollut ennakkokäsityksiä perheenne kansallisuudesta tai kulttuurista, millaisia?
- Onko suomalaisilla viranomaisilla ollut ennakkokäsityksiä liittyen perheeseen?
- Onko teillä kokemuksia rasismista tai ulkopuoliseksi leimaamisesta?
- Eroatteko mielestänne jotenkin kantasuomalaisista perheistä? Jos kyllä, miten tämä näkyy?
- Kuuluttelo joihinkin ryhmiin, jotka tukevat kulttuurista taustaan?
- Mietittekö joskus muuttoa pois Suomesta, jos kyllä, miksi? Miten tämä muuttaisi perhettänne?

Ajallinen ulottuvuus

- Mitä myönteisiä asioita monikulttuurisuus on tuonut perheeseen ja arkeen?
- Mitä vaikeita/haasteellisia asioita monikulttuurisuus on tuonut perheeseen ja arkeen?
- Onko monikulttuurisuudessa mielestänne tapahtunut muutosta parisuhteenne aikana? Esim. Kun tapasitte vrt nyt kun teillä on lapsia? Pohditteko aihetta nyt enemmän tai vähemmän?
- Miten ajattelette, että monikulttuurisuus näkyy tai vaikuttaa perheenne elämässä tulevaisuudessa?